

Väestöliitto

Minna Säävälä

PERHEET MUUTTOLIIKKEESSÄ

Perustietoa maahan
muuttaneiden kohtaamiseen

Väestöntutkimuslaitos Katsauksia E 41/2011

PERHEET MUUTTOLIIKKEESSÄ

PERUSTIETOA MAAHAN
MUUTTANEIDEN KOHTAAMISEEN

Minna Säävälä

© 2011 Minna Säävälä ja Väestöliitto

Väestöliitto
Väestöntutkimuslaitos

Kalevankatu 16 B, 1. krs.

PL 849 00101 Helsinki

(09) 228 050

www.vaestoliitto.fi

ISBN 978-952-226-086-4 (nid.)

ISBN 978-952-226-087-1 (PDF)

ISSN 1455-2191

Sisältö

Alkusanat	4
Lukijalle	5
Muukalaisia, maahanmuuttajia – vai maahan muuttaneita? ...	7
Perhe maahantulon perusteena	11
Mikä on maahan muuttaneen perhe?	14
Avoliitto	18
Houkuttaako oleskelulupa avioitumaan Suomen kansalaisen kanssa?	18
Onko puolisona maahan tulevan helppoa sopeutua Suomeen?	23
Pakotetaanko maahanmuuttajaperheiden nuoria avioliittoon?	25
Parisuhde ja naiseus	30
Miksi joidenkin perheiden naiset ja tytöt eivät liiku vapaasti kodin ulkopuolella?	30
Miksi kansainväliset liitot päättyvät helpommin eroon?	35
Seksuaalisuus ja lastenhankinta	38
Hankkivatko maahanmuuttajat enemmän lapsia kuin valtaväestö?	38
Joillakin lapsia on paljon – miksi?	41
Maahanmuuttosäännökset ja lapsen syntymä	45
Voiko seksistä puhua maahan muuttaneiden kanssa?	45
Vanhemmuus	52
Haluavatko maahan muuttaneet naiset olla kotiäitejä?	52
Käyttävätkö ulkomailta peräisin olevat vanhemmat kuritusväkivaltaa?	56
Miksi vieraskieliset vanhemmat eivät käy vanhempainilloissa?	59
Perhe yhteiskunnassa	64
Elävätkö maahan muuttaneiden lapset köyhyydessä?	64
Onko perhe etnisen vähemmistön nuorelle taakka vai tuki?	67
Ohittavatko perhevelvoitteet kaiken muun?	71
Lopuksi	73
Asiahakemisto.....	78

Alkusanat

Kädessäsi oleva teos on tutkimuskirjallisuuteen ja Väestöntutkimuslaitoksen omiin tutkimuksiin perustuva tietopaketti maahanmuuttajaperheistä. Suomalainen perhe tarkoittaa nykyisin yhä useammin sitä että perheen toinen tai molemmat vanhemmat ovat muuttaneet Suomeen toisesta maasta ja kulttuurista. Maahanmuuttajaperheiden sopeutuminen suomalaisiin tapoihin ja arvoihin ei ole aina helppoa, koska muut eivät välttämättä ymmärrä kovin hyvin heidän elämänsä ja tapojansa.

Tämän teoksen keskeinen tavoite on lisätä tietoa ja ymmärrystä maahanmuuttajaperheitä kohtaan. Teos purkaa osaltaan joitakin maahanmuuttajien perhe-elämään ja elintapoihin liittyviä myyttejä. Vastaavasti suomalaisten perheiden elämäntavat voivat näyttäytyä tänne muuttavien perheiden silmissä kovinkin eksoottisilta.

Perhesyyt ovat keskeisin motiivi muuttaa Suomeen. Tämä tahtoo ajoittain unohtua maahanmuuttoon liittyvässä ajankohtaisessa keskustelussa. Maahanmuuttavat perheet näkyvät ja vaikuttavat yhä enemmän suomalaisten arkipäivässä kuten kouluissa, palveluissa ja työpaikoilla. On siksi syytä koota samoihin kansiin tietoja, jotka auttavat ymmärtämään erilaisten perheiden elämää ja ongelmia. Tämä tieto palvelee myös maahanmuuttajien kanssa erilaista käytännön työtä tekeviä ihmisiä.

Lämmin kiitos tästä kirjasta kuuluu Väestöntutkimuslaitoksen erikoistutkijalle, dosentti Minna Säävälälle, joka on jo pitkään erikoistunut maahanmuuttoon ja antropologiaan liittyvään tutkimukseen. Tämä teos on hieno esimerkki siitä kuinka tutkija voi kansantajuistaa ja pelkistää oman aihepiirinsä tutkimusta ja tietämystä helposti omaksuttavaksi ja sovellettavaksi tietopaketiksi. Uskon tälle teokselle tulevan paljon käyttöä.

Kiitokset tämän teoksen hyödyllisistä kehittämisideoista ja kommenteista kuuluvat FT Anne Alitolppa-Niitamolle, joka johtaa Väestöliiton Monikulttuurista osaamiskeskusta. Assistentti, KM Stina Fågelia kiitän asiantuntevasta kielenhuollosta ja julkaisusihteeri Mika Takojaa kirjan ulkoasusta ja huolellisesta taitosta. Kiitokset kuuluvat myös kaikille niille maahanmuuton omakohtaisesti kokeneille, jotka ovat vuosien varrella kertoneet elämästään ja näkemyksistään Väestöntutkimuslaitoksen eri tutkimuksissa.

Helsinki 11.5.2011

Osmo Kontula

vt. johtaja

Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos

Lukijalle

Maahanmuuttoon ja monikulttuurisiin perheisiin liittyy valtavasti mielikuvia ja uskomuksia. Tiedotusvälineissä ja kahvipöydissä puhetta ohjaavat erilaisuutta ja maahanmuuttajia koskevat vahvat mielikuvat. Käsitykset kulttuurieroista perustuvat usein enemmän tunnereaktioihin ja luuloihin kuin kokemukseen tai tietoon. Toistaiseksi harvoilla on henkilökohtaista arkista kokemusta etnisiin vähemmistöihin kuuluvista tai maahan ulkomailta muuttaneista omasta lähipiiristään.

Tässä kirjassessa tarkastellaan eräitä, usein raflaavia ja kärjistäviä, kysymyksiä maahan tulleiden perheistä ja etsitään niihin vastauksia tutkimustiedon valossa. Matkan varrella vahvistuu tuttu totuus: yksinkertaisiin kysymyksiin on harvoin yksinkertaisia vastauksia. Kysymyksiä pohtimalla ja erittelemällä asioiden luonne selkiytyy, vaikkei helppoja vastauksia aina löytyisikään. Koska tämä kirja on tarkoitettu lyhyeksi, näkökulmia tarjoavaksi johdatukseksi maahanmuuttoon ja perheisiin liittyviin kysymyksiin, kaikkea ei ole mahdollista käsitellä perinpohjaisesti. Lukijan lisätiedon tarvetta silmällä pitäen löytyy kunkin jakson lopusta lähteitä, järjestöjä ja nettiosoitteita. Kirjan lopussa on kirjallisuusluettelo, josta löytyvät aineistona käytetyt lähteet sekä aiheeseen liittyvää suomenkielistä kirjallisuutta. Loppuun on koottu asiahakemisto.

Suomi on väestöltään suhteellisen yhdenmukaiseksi koettu yhteiskunta. Perinteistä monimuotoisuutta voidaan kuitenkin nähdä myös Suomessa, jos väestöä katsotaan erojen näkökulmasta: eroja on eri puolilta maata kotoisin olevien välillä, eri yhteiskuntaluokkien välillä, suomen- ja ruotsinkielisten välillä ja niin edelleen. Vielä 1800-luvun lopussa oli Helsingin väestöstä noin 10 prosenttia ulkomailla syntyneitä, kauppiaista heitä oli noin puolet. Maahanmuutto – erityisesti idästä – oli vilkasta toiseen maailmansotaan saakka. Sotien jälkeen seurasi monta vuosikymmentä kestänyt hiljaisen maahanmuuton vaihe ja suomalaisten siirtolaisuus Ruotsiin. Maahanmuuton uusi kasvu 1980-luvun lopulta lähtien koettiin voimakkaaksi muutokseksi usean vuosikymmenen hiljaisen vaiheen jälkeen. Nykyisin maahanmuutto on keskeisin yhteiskunnan kulttuurista monimuotoisuutta tuottava tekijä Suomessa kuten muuallakin Euroopassa.

Maahanmuuttajia kehutaan usein perhesidonnaisiksi ihmisiksi. Toisaalta vahvoihin perhesuhteisiin liittyviksi koettuja käytäntöjä, kuten lasten ympärileikkausta, järjestettyjä avioliittoja, perheväkivaltaa tai lasten ruumiillista kurittamista paheksutaan tai ne tuomitaan. Valtaväestöstä poikkeavaksi koettu perhe näyttäytyy omassa yhteisöllisyydessään eksoottisena tai toisaalta ongelmien lähteenä. Erilaisesta kulttuuritaustasta tulevien perhettä

voidaan tarkastella ulkoapäin, suomalaisen yhteiskunnan ja suomalaisten näkökulmasta. Jos etnisen vähemmistön perhettä katsellaan sen jäsenten näkökulmasta, huomataan perheen olevan kuitenkin muuton kokeneille merkittävä tuki ja turva, josta he saavat voimaa kestää stressaavan muuttovaiheen ja sopeutumisen haasteet. Perheestä muodostuu osalle pakopaikka ja linnoitus, josta ulkopuoliset vaikutteet ja toimijat halutaan pitää ulkona ja jonka moraalista ylemmyyttä halutaan korostaa.

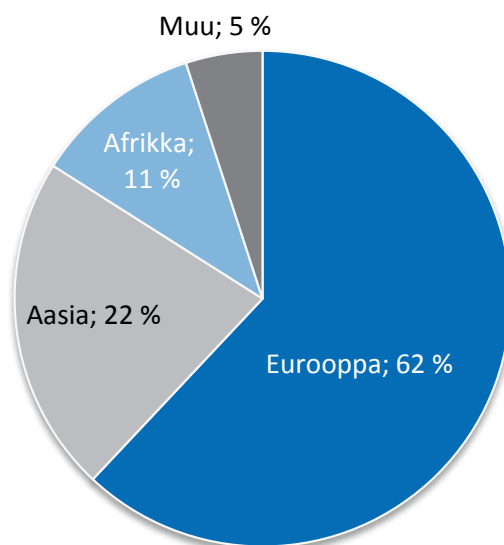
Tässä kirjassa tarkastelemme joitakin muuton kokeneisiin perheisiin liittyviä ja yleisesti askarruttavia kysymyksiä tutkimustiedon valossa. Näin luulemme vähemmän ja toivottavasti tiedämme enemmän. Maahanmuuttoon liittyvät perhekysymykset eivät ole Suomessa ainutkertaisia, vaan monia samoja ilmiöitä tapahtuu muissa Euroopan maissa, erityisesti Pohjoismaissa. Siksi mukana on jonkin verran vertailevaa tietoa muista maista. Lähteinä on käytetty pääasiassa suomalaista tutkimusta. Kirja koostuu viidestä osasta, jotka kukin alkavat yleisiin ennakkokäsityksiin liittyvillä kysymyksillä. Osat käsittelevät avioliittoa, parisuhdetta ja naiseutta, seksuaalisuutta ja lasten hankintaa, vanhemmuutta sekä perhettä yhteiskunnassa. Lukujen alussa käytetyt lainaukset ovat Väestöliitossa tehtyjen tutkimusten haastateltavilta.

Kirja antaa perustietoa muuttoliikkeen vaikutuksista perhesiteisiin ja maahan muuttaneiden perheiden elämästä Suomessa. Tarkoituksena ei kuitenkaan ole neuvoa ja ohjeistaa, miten ulkomailta peräisin olevien perheiden kanssa tulisi toimia käytännön tilanteissa, tai millaisia kunkin etnisen tai kansallisen ryhmän perheet ovat. Tällaista ohjekirjaa on mahdotonta tehdä, koska maahanmuuttajien kirjo on valtava. Myös samasta etnisestä tai kansallisesta taustasta tulevien ihmisten perhe-elämän käytännöt voivat olla hyvin monenlaisia paitsi yksilöllisten syiden, myös koulutustaustan, taloudellisen tilanteen, maalais- tai kaupunkilaistaustan ja monen muun syyn vuoksi. Lisäksi perhe-elämän käytännöt, arvot ja perhekokoonpanot muuttuvat jatkuvasti. Joskus muutokset ovat hyvinkin nopeita ja yllättäviä, kuten tiedämme Suomen omasta kaupungistumishistoriasta. Siksi ei ole mielekästä antaa kovin yksityiskohtaisia kuvauksia jonkin tietyn ryhmän perheistä, vaikka niissä olisikin havaittavissa juuri tällä hetkellä yhdistäviä piirteitä. Tieto maahanmuuton vaikutuksista perhesuhteisiin sekä maahan muuttaneiden perheistä osana suomalaista yhteiskuntaa helpottaa kohtaamistilanteita tuomalla niihin osallistuville itsevarmuutta. On oltava valmis kohtaamaan toinen ihminen sekä yksilönä että ihmisenä, jolla on ryhmäsiteitä.

Muukalaisia, maahanmuuttajia – vai maahan muuttaneita?

Kun mainitaan sana ”maahanmuuttaja”, useimpien suomalaisten miellelyhtymä on mustaihoinen, yleensä somalialainen mies tai nainen. Monista tuntuu itseltään selvältä, että maahanmuuttaja on pakolainen, turvapaikanhakija tai ainakin köyhistä oloista Afrikasta tai Lähi-idästä Suomeen tullut. Tilastojen valossa tämä yksinkertaistava mielikuva on vahvuudestaan huolimatta jokseenkin harhaanjohtava. Kaikista ulkomailta Suomeen muuttaneista ulkomaan kansalaisista vain 10–15 prosenttia on asettunut maahan humanitäärisiin syihin perustuvalla oleskeluluvalla. Enemmistö Suomeen muuttaneista ulkomaan kansalaisista on peräisin Euroopan maista: heistä lähes kaksi kolmasosaa on Euroopan maiden kansalaisia (mukana on Venäjä; ks. kuvio 1 alla). Suomi poikkeaa muista Euroopan maista (pois lukien entiset sosialistimaat), kahdessa suhteessa. Ensinnäkin maahanmuuttajia on verrattain vähän, vain noin neljä prosenttia Suomen väestöstä. Lisäksi muuhun Eurooppaan verrattuna pienempi osuus Suomeen muuttaneista on peräisin Aasiasta, Afrikasta ja Latinalaisesta Amerikasta.

Kuvio 1. Suomessa asuvat ulkomaan kansalaiset lähtömaanosan mukaan. Suomessa asuvat ulkomaan kansalaiset tulevat yleisimmin Euroopan maista (Eurooppa maanosana sisältää Turkin ja Venäjän). Lähde: Tilastokeskus 2011.

8 MUUKALAISIA, MAAHANMUUTTAJIA – VAI MAAHAN MUUTTANEITA?

Suomelle leimallinen piirre on suuri Venäjältä ja Virosta muuttaneiden osuus: venäläistaustaisia on lähes kolmannes maahan muuttaneista vieraskielisistä ja virolaisia kymmenisen prosenttia. Viime vuosina virolaisten osuus on kasvanut vapaan EU-liikkuvuuden myötä, ja heitä on maassa myös lyhytaikaisina työntekijöinä, jotka eivät näy luvuissa. Vaikka venäläistaustaisia ja virolaistaustaisia on paljon, yli puolet kaikista maahanmuuttajista tulee hyvin monesta pienestä ryhmästä. Tämän vuoksi ”maahanmuuttajista” on vaikeaa puhua yhtenäisenä ryhmänä. Tilastokeskuksen yliaktuaarin Markus Rapon mukaan Suomessa asui vuoden 2009 lopussa ulkomailla syntyneitä vieraskielisiä 190 000 henkilöä sekä noin 30 000 ulkomailla syntyneiden vanhempien Suomessa syntynyttä lasta. Maahanmuuttajia ja heidän lapsiaan olisi tämän määritelmän mukaan Suomessa noin 220 000 henkeä.¹

- Moni ulkomailta Suomeen asumaan asettunut ärsyyntyy, jos häntä kutsuu maahanmuuttajaksi. Nimitys korostaa vierautta ja niputtaa kaikki muuton kokeneet samaan joukkoon. Jotkut pitävät enemmän nimityksestä ”uussuomalainen” tai ”siirtolainen”, toiset kaksoisnimityksistä kuten ”suomenvenäläinen” tai ”suomensomali”. Yhtä oikeaa nimitystapaa ei ole. Tärkeintä arjessa on kohdata ihminen ihmisenä henkilöhistorioineen eikä maahanmuuttajien joukon edustajana.

Yleisesti vallitseva yksioikoinen mielikuva maahanmuuttajasta on ymmärrettävä sikäli, että suuri ulkoinen ja kulttuurinen erilaisuus kiinnittää ihmisten huomion. Kun suomalaisilta tiedusteltiin kyselytutkimuksessa 2000-luvun alkupuolella, mitä ryhmiä heille tulee mieleen kun puhutaan Suomessa asuvista ulkomaalaisista, yli puolet kirjasi ensimmäiseksi vastauksekseen ”somali” tai ”somalialainen”. Runsas kaksikymmentä prosenttia vastasi ”venäläinen” ja muut vastaukset olivat sekalaisia. Monien mielikuvaa hallitsee kuva somalialaisesta, vaikka heitä on kaikista Suomessa asuvista ulkomaalaisista vain pieni osa: 6 prosenttia vieraskielisistä on somalinkielisiä. Venäjänkieliset ovat selvästi suurin vieraskielisten ryhmä (25 prosenttia vieraskielisistä, ks. kuvio 2), silti useimmat eivät tule ensimmäiseksi ajatelleeksi heitä ulkomaalaisista puhuttaessa.

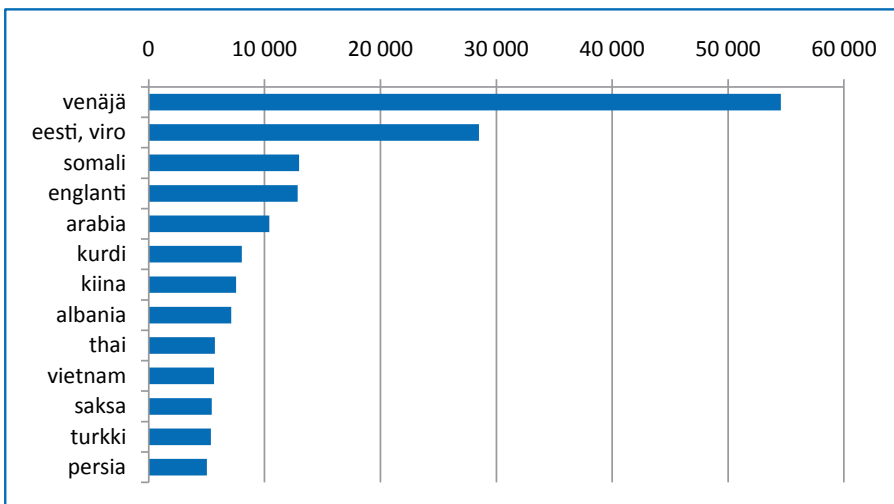
Ihmisillä on tarve nähdä muualta tullut mahdollisimman erilaisena. Somalialaiset saavat fyysisiltä ominaisuuksiltaan, uskonnoltaan ja kieleltään

¹ Vuonna 2010 Suomessa asui 168 000 ulkomaan kansalaista, 224 000 vieraskielistä ja 248 000 ulkomailla syntynyttä henkilöä.

selkeästi erilaisina ja eri tavoin pukeutuvina helposti roolin muukalaisuuden malleina. Osaltaan mielikuvan vahvuus on seurausta maahanmuuton viime vuosikymmenten historiasta: somalialaisia saapui aluksi runsaasti kerralla verrattain yhdenmukaisen väestön joukkoon laman aikaan. Tilanne on jättänyt jälkensä suomalaisten yhteisiin jaettuihin käsityksiin, eikä kuva hevin muutu. Mielikuvan kyseenalaistaminen on kuitenkin tärkeää, jotta huomioisimme muualta tulleiden moninaisuuden.

Maahan ulkomailta muuttaneet tai ulkomaista syntyperää olevat ihmiset eivät yleensä itse pidä maahanmuuttaja-nimityksestä. Sanana se on tullut osaksi arkikieltämme. Siihen on tarttunut kielteinen kaiku. Maahanmuuttaja-sana joskus maahan ulkomailta muuttaneita kuvaavana on myös ilmaisullisesti epätarkka. Maahanmuuttaja on sananmukaisesti se, joka tekee muuttoa, mutta käytännössä viittaamme sanalla kaikkiin ihmisiin, jotka ovat joskus muuttaneet ulkomailta Suomeen. Jos ihminen on muuttanut maahan ajat sitten, hän on paremminkin ”maahan muuttanut”, samaan tapaan kuin 15 vuotta sitten eronnut ihminen on ”eronnut”, ei ”eroaja”. Monet eivät pidä siitä, että heidät kategorisoidaan ainaisesti maahanmuuttajiksi, vaikka he olisivat asettuneet tänne pysyvästi, osaisivat kieltä ja olisivat saaneet Suomen kansalaisuuden. Maahanmuutto on silloin leima, josta ei pääse millään eroon ja eteenpäin aidoksi osaksi yhteiskuntaa. Puhun tässä kirjassessa mieluummin ”maahan muuttaneista” aina, kun se mielestäni kuvaa hyvin ihmisten tilannetta muuton kokeneina mutta Suomeen asettuneina.

Kuvio 2. Suomessa asuvat vieraskieliset 2010, mukana yli 5 000 henkilön kieliryhmät. Venäjänkieliset ovat selkeästi suurin vieraskielisten ryhmä. Lähde: Tilastokeskus 2011

Viime vuosina maahanmuutosta on Euroopassa ja Suomessakin puhuttu monikulttuurisuuden lisääntymisen tai monikulttuurisuuspolitiikan yhteydessä. Monikulttuurisuus viittaa asiaintilaan, eli yhteiskunnan moniaineksisuuteen. Se viittaa myös tietynlaiseen poliittiseen suuntaukseen, jossa vähemmistöyhteisöillä, eikä vain yksilöillä, ajatellaan olevan oikeuksia. Kun eri maista kotoisin olevien muodostamia perheitä kutsutaan monikulttuurisiksi, on kyse ulkopuolisen perheelle antamasta määrittelystä. Kuitenkin mikä tahansa parisuhde on jossain mielessä monikulttuurinen, koska sen osapuolet ovat kasvaneet erilaisissa perheissä ja mahdollisesti hyvinkin erilaisissa maantieteellisissä ja sosiaalisissa ympäristöissä. Siten he ovat sosiaalistuneet erilaiseen elämäntapaan ja käytäntöihin. Eräs ulkomailta kotoisin olevan miehen kanssa avioitunut ystäväni sanoikin, että suurin kulttuuriero heidän välillään johtuu heidän erilaisista ammattialoistaan, ei synnyinmaasta tai äidinkielestä. Lisäksi modernin yhteiskunnan lapset kasvavat väistämättä erilaisissa olosuhteissa kuin heidän vanhempansa, jolloin myös sukupolvien välillä on eräänlainen kulttuurinen kuilu.

Vaikka kaikki yllä sanottu onkin totta, on eri maista tai eri etnisistä ryhmistä peräisin olevien liitoista ja perheistä mielekästä puhua omanlaisinaan monikulttuurisina, ”ylikulttuurisina” tai kahden kulttuurin perheinä. Eri maissa tai kieli- ja kulttuuriympäristöissä kasvaneet perheenjäsenet joutuvat kohtaamaan aivan eri mittakaavan erilaisuutta perheessään kuin samassa yhteiskunnassa kasvaneet. Heihin myös suhtaudutaan eri tavoin – valitettavan usein kielteisesti – kuin samasta kulttuuripiiristä kotoisin oleviin pariskuntiin tai perheisiin. Perhesuhteissa eletty erilaisuus asettuu jatkumolle, jonka toisessa päässä ovat hyvin samankaltaisista taustoista tulevat pariskunnat ja toisessa hyvin erilaisista tulevat. Emme siten voi ajatella, että monikulttuurisen perheen vastakohta olisi yksikulttuurinen perhe, vaan taustoiltaan vähemmän moninainen perhe. Monikulttuuriseksi, ylikulttuuriseksi tai kahden kulttuurin perheeksi voidaan nimittää jossain mielessä myös ulkomailta kotoisin olevaa perhettä, joka asettuu heille uuteen yhteiskuntaan.

Voimme puhua myös ”etnisten vähemmistöjen perheistä”. Ilmausta voidaan käyttää kuvaamaan perheitä, joissa yksi tai useampi jäsen kokee edustavansa etnistä vähemmistöä kyseisessä maassa. Suomen etniset vähemmistöt voivat olla perinteisiä vähemmistöjä, kuten romaneja, saamelaisia, tataareja tai vanhavenäläisiä. Etniset vähemmistöryhmät kohtaavat yleensä jonkinasteista syrjintää, ja heidän ryhmäjäsenyytensä leimaa keskeisesti kaikkea heidän elämäänsä. Etniset ryhmät määrittyvät polveutumisen ajatuksen kautta siten, että ryhmä kokee heillä olevan yhteisiä esi-isiä. Nämä sukujuuret ovat yleensä niin etäisiä, ettei niiden olemassaolosta ole muuta

kuin myyttistä todistusaineistoa. Lisäksi etnistä ryhmää määrittelee usein ajatus yhteydestä johonkin alkukotiin tai –alueeseen ja jaetusta kielestä.

Perhe maahantulon perusteena

Maahan muuttaneiden perheisiin kuuluu monenlaista väkeä. Heitä ovat vaikkapa:

- Suomeen työhön tulleen intialaisen insinöörin perässä muuttava vaimo ja lapset,
- laukaalaisen maanviljelijän ja hänen venäläisvaimonsa perhe,
- Somaliasta pakolaisleirin kautta sotaa paennut yksinhuoltajaäiti viiden lapsensa kanssa,
- iäkäs inkeriläinen paluumuuttaja aikuisten lastensa ja lastenlastensa kanssa,
- Yhdysvalloissa 10 vuotta töissä ollut kotimaahan palaava suomalaisperhe ja
- 4-vuotiaana Kolumbiasta adoptoidun lapsen suomalainen perhe.

Koska muualta Suomeen muuttaneet perheet ja ihmiset ovat tulleet tänne hyvinkin erilaisten syiden perusteella, erilaisista maista, olosuhteista ja taustoista, on vaikeaa piirtää kuvaa tyypillisestä ”maahanmuuttajaperheestä”.

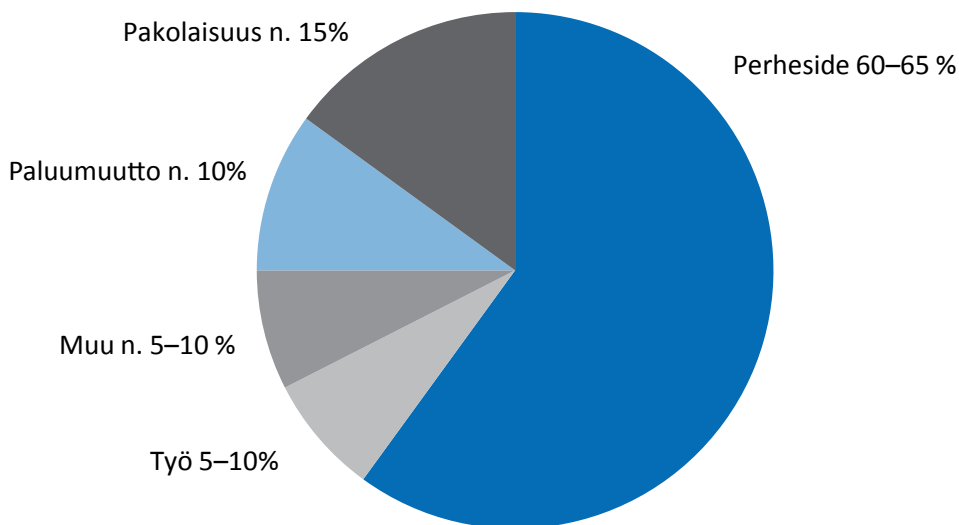
Yllä olevan kuvitteellisen listan jälkeen voi tuntua, ettei maahan muuttaneiden perheitä yhdistä toisiinsa juuri mikään. Maahan muuttaneiden perheistä on kaikesta monimuotoisuudesta huolimatta järkevää puhua ilmiönä, sillä muutto tapahtumaketjuna vaikuttaa minkä tahansa perheen tapaan toimia. Miten hyvin perheenjäsenet kykenevät tukemaan toisiaan vaativassa sopeutumistilanteessa uuteen maahan? Miten lasten ja vanhempien sekä puolisoitten väliset suhteet muuttuvat muuton paineissa? Tässä mielessä maahanmuuttajaperheen ei tarvitse välttämättä olla vieraskielinen tai etnisesti erilainen. Myös ulkomailla pitkään asunut ulkosuomalainen perhe kokee paluumuuton yhteydessä monia samankaltaisia paineita kuin taustaltaan erilaiset muuttajaperheet. Muuton aiheuttama stressi on luonnollisesti suurempi, jos muuttajat eivät osaa suomea tai ruotsia eikä heillä ole ennestään suhteita Suomessa asuviin ihmisiin.

12 MUUKALAISIA, MAAHANMUUTTAJIA – VAI MAAHAN MUUTTANEITA?

Maahan muuttaneet ovat kirjava joukko ihmisiä: heissä on eri-ikäisiä ja koulutustasoltaan luku- ja kirjoitustaidottomista erityisasiantuntijoihin. Yksi keskeinen joukkoa jakava tekijä liittyy maahantulosityihin. Koska virallista oleskeluluvan perustetta ei kirjata väestörekisteriin, meillä ei ole yksiselitteistä tilastotietoa maahanmuuttajien tuloperusteista. Viralliset perusteet oleskeluluvan myönnölle – jos luvan tarvitsee ja tulee EU:n ulkopuolelta – voivat olla toisia kuin henkilön itsensä kokema motivaatio tulla Suomeen. Esimerkiksi henkilö on voinut saada oleskeluluvan työn perusteella, mutta hänen alkuperäinen intonsa tulla Suomeen on voinut johtua täällä olevasta rakastetusta, jonka kanssa hän aikoo perustaa myöhemmin perheen.

Suomen viranomaisten OECD:tä varten keräämien tilastojen mukaan vuonna 2008 maahan muuttaneista yli kolmannes tuli vapaan liikkuvuuden perusteella muista EU-maista, kolmannes perhesyiden vuoksi, 15 prosenttia työn vuoksi ja kymmenen prosenttia humanitäärisistä syistä. EU:sta tulleiden tulon syyt ovat lähinnä perhesyitä ja työntekoa sekä opiskelua. Työministeriö antoi vuonna 2007 hiukan helpommin lähestyttävän yleiskuvan muuttosyistä. Sen mukaan jopa kaksi kolmasosaa on perhemuuttajia (ks. kuvio 3 alla). Perhesyyt ovat suurin yksittäinen syy muuttaa Suomeen.

Kuvio 3. Työministeriön vuonna 2007 antama arvio maahanmuuttoperusteista. Perheside on suurin yksittäinen syy muutolle Suomeen.

Perhesyistä oleskelulupia myönnetään:

- ulkomaalaisille aviopuolisoille,
- Suomessa pysyvästi asuvien henkilöiden alle 18-vuotiaille lapsille sekä
- ilman huoltajaa maahan tulleiden alle 18-vuotiaiden vanhemmille ja sisaruksille.

Täysi-ikäisen maahanmuuttajan on hyvin vaikeaa saada maahan omia vanhempiaan, vaikka nämä vaatisivat jatkuvaa huolenpitoa.

- Selkeitä tilastoja syistä tulla Suomeen ei oikeastaan voi tehdä, koska ihmisten motivaatiot ovat moninaisia ja muuttuvia.

Humanitäärisin perustein oleskeluluvan saavat muodostavat noin kymmenen prosenttia kaikista ulkomaalaisista maahanmuuttajista. Maahanmuuttaja ei siis ole yhtä kuin pakolainen. Perhesiteen perusteella tulleissa on jonkin verran mukana turvapaikkaprosessin kautta oleskeluluvan saaneiden henkilöiden puolisoita ja alaikäisiä lapsia.

Viimeisen kymmenen vuoden aikana pakolais- tai turvapaikkaperustaisten muuttajien perheen yhdistämisen kautta Suomeen on tullut keskimäärin 350 henkilöä vuodessa ja määrä on ollut jonkin verran kasvussa viime vuosina. Nämä humanitääristen syiden perusteella tulleiden perheen yhdistämiset ovat herättäneet suurta keskustelua julkisuudessa ja eduskunnassa. Kuitenkin esimerkiksi somalialaisten perheen yhdistämiset muodostivat vuonna 2009 alle kymmenesosan kaikista perhesiteen perusteella Suomeen myönnettyistä oleskeluluvista (508 perhesiteen perusteella myönnettyä oleskelulupaa Somalian kansalaisille). Perhesyiden perusteella maahan EU:n ulkopuolelta saapuvien määrä on nousussa, koska maahan humanitäärisistä syistä viime vuosina tulleet hakevat lähtömaahan jääneille lapsilleen ja puolisoilleen lupia tulla Suomeen. On kuitenkin huomattava, että valtaosa perheenjäseninä Suomeen tulevista on muita kuin humanitäärisin perustein maahan muuttaneiden perheenjäseniä.

- Perhesyyt ovat merkittävin maahanmuuton peruste.

perhe vaikuttavat keskeisesti monen ihmisen päätökseen lähteä maasta tai valita juuri tietty kohdema. Jos sukua tai perhettä on jo ennestään muuttanut jonnekin, se houkuttaa muita sukulaisia lähtemään perässä ja helpottaa asettumista uuteen maahan. Parisuhde erimaalaisen tai toisessa maassa asuvan omanmaalaisen kanssa on yksi keskeisimmistä muuttoon motivoivista tekijöistä. Vaikka ihminen muuttaisi työn ja opintojen perässä tai pakolaisena vailla suoraan perheeseen perustuvia syitä, on perheellä silloinkin vahva rooli muuton motivoijana. Perhevelvoitteet lähtömaassa voivat saada ihmisen lähtemään ulkomaille ansaitsemaan. Siirtolainen voi kerätä rahaa vaikkapa talon rakentamiseksi lähtömaahan jääneelle perheelle tai tarvita varoja ikääntyneistä vanhemmista huolehtimiseen, sisarusten naittamiseen, leikkauksiin tai lasten kouluttamiseen. Jonkun perheenjäsenen muutto voi olla perheelle taloudellisesti välttämätöntä, mutta se voi johtaa perhesuhteiden ongelmiin, jos puoliso ja / tai lapset elävät pitkään erossa toisistaan.

Uuteen maahan muuttaneen perhe ei voi elää itsestään selvästi hänen kanssaan samassa maassa. Suomen lainsäädännössä perhe määritellään minimaalisesti niin, että siihen kuuluvat puoliso ja alaikäiset lapset. Esimerkiksi omat vanhempansa voi saada kanssaan Suomeen vain, jos itse on alaikäinen tai mikäli tulee EU-maasta. Suomeen muuttanut muun kuin EU-maan kansalainen ei saa automaattisesti tuoda mukanaan edes puolisoaan ja lapsiaan. Oleskelulupa myönnetään vain, jos hän viranomaisten mielestä ansaitsee tarpeeksi elättääkseen perheensä. Toimeentuloedellytys on niin korkea, että esimerkiksi siivoojan tai lähihoitajan palkalla ei pysty saamaan puolisoaan ja lastaan maahan. Vuonna 2010 maahanmuuttajalla oli oltava verojen jälkeen käteen jäävää kuukausituloa vähintään 1 530 euroa, jotta hän voi saada puolisonsa Suomeen. Jos heillä olisi vielä ollut yksi lapsi, olisi nettotulojen pitänyt olla noin 2 000 euroa kuukaudessa, eli bruttopalkan olla 2 700 euron tienoilla. Tuohon summaan ei pääse esimerkiksi siivooja, lähihoitaja eikä moni linja-autonkuljettaja.

Toimeentuloehto ei sovelleta Suomen kansalaisten perheenjäseniin eikä humanitäärisin perustein maahan muuttaneisiin. Turvapaikkaprosessin kautta oleskelulupansa saaneet ovat nyky-lainsäädännön perusteella oikeutettuja perheen yhdistämiseen, vaikka he olisivat riippuvaisia sosiaalityöstä. Jos perheen yhdistämisestä hakee esimerkiksi Somalian tai Afganistanin kaltaisesta sotaa käyvistä maista peräisin oleva henkilö, se on työläs ja hidas prosessi. Virallisten asiakirjojen puute hankaloittaa asian selvittämistä, ja perheenjäsenten henkilöllisyys ja perhesiteen luonne tarkistetaan henkilökohtaisten viranomaishaastattelujen ja DNA-testien avulla. Viranomaiset haluavat varmistaa, ettei perheen yhdistämisen varjolla yritetä tuoda Suomeen muita kuin

ydinperheen jäseniä. Vuoden 2011 keväällä Maahanmuuttovirastossa oli yli 9 000 perheenyhdistämishakemuksen jono, jonka purkamiseen kuluu vuosia. Vanhimmat ratkaisua odottavat hakemukset on pantu vireille kaksi vuotta aiemmin. Osaltaan käsittelyä hidastaa ulkomaan lähetystöjen ja konsulaattien henkilöstöpula, kun hakijoita joudutaan haastattelemaan ja sukulaisuussuhteita selvittämään. Ruuhkautumisesta kärsivät eniten perheenyhdistämistä odottavat, mikä osittain johtuu hankalasti käsiteltävistä kasvattilapsihakemuksista.

Jokaiselta sotaa ja sortoa paenneelta löytyy kurjissa oloissa eläviä ja vanhempiaan menettäneitä siskon- tai veljenlapsia ja muita sukulaisia, joita humanitäärisin perustein oleskeluluvan saaneet haluaisivat auttaa pääsemään parempiin olosuhteisiin. Monet perheet hakevat kasvattilapsiksi ilmoitetuille lapsille lupaa päästä Suomeen. Lainsäädäntöä on kiristetty kasvattilasten osalta ulkomaalaislaissa vuonna 2010 niin, että heidän saamisensa maahan on muuttunut käytännössä mahdottomaksi. Uusien säännösten mukaan myös humanitäärisin syin Suomeen asettuneiden ydinperheenjäsenet joutuvat itse maksamaan matkakulunsa, toisin kuin tähän asti. Vuoden 2011 eduskuntavaaleissa yhdeksi Persussuomalaisen ja Kokoomuksen vaaliteemaksi tuli perheenyhdistämisen vaikeuttaminen pakolaistaustaisten osalta entisestään.

Kun epävakaita oloista tullut muuttaja joutuu vuosikausia elämään epävarmana perheenjäsentensä kohtaloista, maahan asettuminen vaikeutuu ja psyykkiset ongelmat voivat kärjistyä. Siksi perheenyhdistämisen venyminen on haitallista ja kallista niin muuttajalle kuin häntä ympäröivälle suomalaiselle yhteiskunnalle. Suomalaiseen hyvinvointiajatteluun kuuluu, että maahan asumaan otetuista ihmisistä huolehditaan eikä heitä jätetä tuuliajolle. Perheenyhdistäminen on osa tätä heikompiosaisten perustarpeista huolehtimista.

Nykyisin muutto on erityyppistä kuin vuosikymmeniä sitten: muuttajat pitävät yllä hyvinkin kiinteitä suhteita lähtömaahan ja muissa maissa asuviin sukulaisiin. Suhteellisesti halventuneet puhelut ja lehtomatkat, Internetin suomat mahdollisuudet *on line*-viestintään ja tiedonvälityksen yleinen nopeus ovat muokanneet muuttajien elämäntyyliä siten, että siteet harvoin katkeavat siinä määrin kuin 1900-luvulla oli tavanomaista. Fyysinen läheisyys ei ole ainoa perheyhteyttä määrittävä tekijä. Esimerkiksi Hille Janhonen-Abruquah on kuvannut, miten perhejuhlaa voidaan viettää yhdessä Suomessa ja lähtömaassa asuvien sukulaisten kesken nostamalla Skype-yhteydessä oleva kannettava tietokone ruokapöydälle molemmissa maissa. Näin voidaan jakaa juhlahetkiä, keskustella ja nostaa yhteisiä maljoja tuhansien kilometrien etäisyyksistä huolimatta. Vuosittaiset vierailut loma-aikoina pitävät yllä perhesiteitä ja ovat monesti parisuhteiden muodostumiselle otollista aikaa. Maahanmuuton kokeneet perheet eivät elä paikallista, vaan nk. ylijarjaista, transnationaalia

tilaa. Tällaisessa tilanteessa elämisestä ja sen vaikutuksista kotoutumiseen on alkanut ilmestyä tutkimuksia viime vuosikymmenen aikana. Kiinteiden siteiden ylläpito lähtömaahan ja muihin maihin ei näytä välttämättä estävän sopeutumista ja kotoutumista uuteen asuinmaahan: siteet sinne ja siteet tänne eivät ole toisensa poissulkevia vaihtoehtoja. Kiinteiden ylijäisten suhteiden ylläpito ei joidenkin tutkimusten perusteella näytä estävän maahan kotoutumista. Ylijäisuus vaikuttaa myös vahvasti sukulaisuuteen ja perheiden elämään: velvollisuudet muualla asuvia sukulaisia kohtaan on otettava ehkä huomioon ja ulkomailta ollaan jatkuvassa yhteydessä ja osallistutaan esimerkiksi arjen järjestämiseen, lasten kasvatukseen ja puolison arkihuoliin.

- Perhemuutto on monimuotoista. Erilaisia muuttajia yhdistää muuton tuoma paine perhesuhteille. Muuttajien perheet pitävät kiinteästi yhteyttä yli rajojen. Elämä sitoutuu moniin paikkoihin samaan aikaan.

Lisätietoa

- Tilastokeskuksen julkaisusta *Ulkomaalaiset ja siirtolaisuus 2009* (Tilastokeskus 2011) löytyvät viralliset perustiedot Suomessa asuvista maahanmuuttajista.

- Väestöliiton Väestötutkimuslaitoksen tutkija Anneli Miettinen on koonnut yhteen maahanmuuttoon liittyviä kuvioita ja tietoja, http://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/tietoa_ja_linkkeja/tilastotietoa/maahanmuuttajat/

- Tuomas Martikaisen *Suomi Remix* (Helsinki: Like 2011) antaa ajan-kohtaisen yleiskuvan maahanmuuton tilasta Suomessa.

- Etnisten suhteiden ja kansainvälisen muuttoliikkeen tutkimuksen seura ETMU ry. julkaisee ajankohtaisia maahanmuuttoon liittyviä blogi-kirjoituksia, <http://etmu.protsv.fi/blogi/>

- Työterveyslaitos, Kuntoutussäätiö ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitos ovat tehneet Sektoritutkimuksen neuvottelukunnan tilaaman esiselvityksen, jossa käydään läpi aiheeseen liittyvää kotimaista tutkimusta: *Maahanmuuttajien integroituminen suomalaiseen yhteiskuntaan elämän eri osa-alueilla* (2009). http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Tiede/setu/liitteet/Setu_9-2009.pdf

- Päivi Oksi-Walterin, Jonna Roosin ja Ritva Viertola-Cavallarín kirjoittama *Monikulttuurinen perhe* (Helsinki: Kustannus Oy Arkki 2009) antaa yleiskuvaa muuttoliikkeestä ja perheistä.

- Kirkkopalvelut on tuottanut julkaisuja monikulttuurisuudesta ja perheestä, esimerkiksi Tarja Hellstenin, Marjaana Kanervan ja Anna-Leena Klemetti-Faleniuksen *Monimuotoinen perhe - opintoaineisto perhekysymyksistä* (Helsinki: Kirjapaja).

Avoliitto

-Houkuttaako oleskelulupa avioitumaan Suomen kansalaisen kanssa?

Lehden kautta tutustuin minun tulevaan aviomieheen, hänellä oli aika pitkä kirjeenvaihto, noin puoli vuotta. Ja sitten hän kävi Venäjällä, me tutustuimme siellä, ja sitten Pekka kosi, kosi minut!

(Venäläinen nainen, avoliitossa suomalaisen kanssa)

Avoliitot ulkomaalaisten kanssa ja kesken lisääntyvät. Vuonna 2009 Helsingin kaupungissa jo joka neljännessä solmitussa avoliitossa toinen osapuoli tai molemmat olivat ulkomaan kansalaisia. Avoliittomuutosta on tullut yksi yleisimmistä maahanmuuton perusteista. Avoliiton vuoksi muutetaan maahan sekä kantaväestön puolisoiksi että aiemmin Suomeen muuttaneiden puolisoiksi. Joissakin maahanmuuttajaryhmissä on yleistä solmia järjestettyjä avoliittoja, ja puolisoita haetaan mieluummin omasta tai vanhempien synnyinmaasta. Suomessa on tehty lähinnä jonkin tietyn etnisen tai kansallisen ryhmän ja suomalaisten välisiin avoliittoihin liittyviä laadullisia tutkimuksia, ja yleistettävää tutkimustietoa näistä liitoista on hyvin vähän. Keski-Euroopassa on tehty viime vuosina määrällistä tutkimusta erityisesti maahanmuuttajavanhempien Euroopassa syntyneiden lasten avioitumistavoista. Tutkimuskiinnostus on syntynyt siitä hämmäntävästä havainnosta, että muun muassa turkkilais-, marokkolais-, pakistanilais- ja intialaistaustaiset nuoret avioituvat enimmäkseen vanhempiensa lähtömaasta haettujen puolisoitten kanssa.

Perusteluna sille, että ulkomaalaisia aviopuolisoita on oikeus ylipäättään tuoda maahan, on muun muassa YK:n ihmisoikeussopimus sekä Euroopan ihmisoikeussopimus, jonka 8. artiklassa sanotaan: ”Jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta”. Tämä on tulkittu niin, että perheenjäsenten pitäminen valtiollisin toimin erossa toisistaan ja siten heidän perhe-elämänsä estäminen on vastoin perusoikeuksia. Myös 12. artiklassa säädetään oikeudesta avoliittoon: ”Avoliittoja olemalla miehillä ja naisilla on oikeus mennä avoliittoon ja perustaa perhe tämän oikeuden käyttöä säätelevien kansallisten lakien mukaisesti”. Euroopan ihmisoikeussopimus, jonka Suomi on

allekirjoittanut vuonna 1989, on sitova sopimus. Sen rikkomisesta voi valittaa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen ja valtioille voidaan määrätä rangaistuksia sopimuksen rikkomisesta. Sopimusta on tulkittu niin, että jos avioliiton solmineet henkilöt todistettavasti aikovat viettää perhe-elämää, on toisella oikeus muuttaa maahan.

Jos ulkomailta tuleva aviopuoliso ei ole kotoisin EU-maasta, hän joutuu hakemaan oleskelulupaa asettuakseen Suomeen puolisonsa kanssa. Maahanmuuttovirasto käsittelee oleskelulupahakemuksen, jos henkilö ei jo oleskele Suomessa muulla perusteella. Jos hän on täällä vaikkapa turistina tai opiskelijana, lupa käsitellään paikallispoliisissa. Käsitellyssä tutkitaan, onko

– Avioliitto suomalaisen kanssa ei automaattisesti takaa oleskelulupaa.

avioliiton päämääränä viettää perhe-elämää. Jos herää tähän liittyviä epäilyksiä ja löytyy viitteitä lumeavioliitosta maa-hantulosäännösten kiertämiseksi, oleskelulupaa ei myönnetä.

Monelle avioliiton perusteiden tutkinta on nöyryyttävä kokemus, koska siinä todistustaakka on hakijalla. Avioliiton ”aitous” joutuu suurennuslasin alle. Koska osan avioliiton perusteella tehtävistä oleskelulupahakemuksista käsittelee paikallispoliisi, tutkintakäytännöt voivat vaihdella eri puolilla maata. Tutkinnassa kiinnitetään huomiota puolisoiden tutustumisajankohtaan ja -tapaan, ikäeroon, heidän kommunikointikieleensä ja muihin yhteiselämään liittyviin seikkoihin. Kaikista Maahanmuuttoviraston päättämistä avioliittoon liittyvistä oleskelulupahakemuksista myönteisen päätöksen sai 86 prosenttia vuonna 2009. Kielteisistä päätöksistä valitetaan usein hallinto-oikeuksiin, joissa noin 40 prosenttia valituksista johtaa oleskeluluvan saantiin. Maahanmuuttovirasto ja hallinto-oikeus katsovat, että ylivoimaisesti suurin osa avioliiton perusteella haetuista oleskeluluvista perustuu aitoon haluun viettää yhteistä perhe-elämää.

Kansainväliset avioliitot, joilla tarkoitetaan eri kansalaisuuden omaavien ihmisten välisiä liittoja, ovat yleistyneet nopeasti Suomessa. Jos halutaan korostaa puolisoiden erilaista kielellistä tai kulttuurista taustaa, puhutaan myös monikulttuurisista, ylikulttuurisista tai kahden kulttuurin avioliitoista. Kahden kulttuurin liitossa voivat myös molemmat olla kansalaisuudeltaan suomalaisia, mutta eri etnisistä ryhmistä. Eri kansalaisuutta edustavien henkilöiden liittojen on havaittu olevan keskimääräistä herkempiä päättymään avioeroon. Ulkomailta syntyneen ja Suomessa syntyneen puolison välisiä liittoja päättyy eroon noin kolme kertaa niin usein kuin kahden Suomessa

syntyneen välisiä. Tilastokeskuksen mukaan erityisen herkkiä eroille ovat olleet vuonna 2009 Suomessa syntyneen miehen ja venäläisen vaimon liitot sekä Suomessa syntyneen vaimon ja Turkissa syntyneen miehen väliset liitot. Syitä erojen yleisyydelle ei ole tutkittu, mutta niiden oletetaan liittyvän joko suureen kulttuuriseen etäisyyteen, kieli- ja kommunikaatio-ongelmiin, kevyin perustein solmittuihin liittoihin tai liittojen kohtaamaan kielteiseen suhtautumiseen ja sosiaalisen tuen puutteeseen.

– On hyvä muistaa, että monet eri maalaisten väliset liitot ovat kestäviä. Avioliitto on kahden yksilön välinen liitto, jossa heidän persoonallisuutensa ja vuorovaikutustaitonsa vaikuttavat parisuhteen onnistumiseen yhtä lailla kuin ympäröivät olosuhteet.

Usein köyhästä maasta tulevan ja suomalaisen välisen avioliiton perusteista esitetään epäilyksiä: voiko kyseessä olla rakkausavioliitto, vai onko kyseessä toisen osapuolen jonkinlainen hyödynkalastelu? Nämä epäilykset liittyvät osin aviopuolisoiden taloudellisen aseman epäsymmetriaan. Oman aseman parantaminen avioliiton avulla voi näyttää ulkopuolisen silmissä tosiasialliselta syytä mennä naimisiin, olipa kyseessä kahden samanmaalaisen tai eri-maalaisen välinen liitto. Helposti epäillään, että köyhästä maasta tuleva käyttää avioliittoa keinona päästä vauraampaan maahan ja osalliseksi sen hyvinvoinnista. Toisaalta epäilyksiä herättävät myös lyhyellä tutustumisella pohjustetut liitot suomalaisen ja ulkomaalaisen välillä. Myös suomalaisen osapuolen motivaatioita voidaan epäillä: haluaako hän ulkomailta alisteisen ja itseään palvelevan puolison?

Kun omassa tutkimuksessani pyysin avioliiton kautta Suomeen tulleita venäläistaustaisia naisia kertomaan elämäntarinaansa, tavat selittää maahanmuuton motivaatiota korostivat rakkauden suurta voimaa. Vapaamuotoisessa elämäntarinassaan moni kuvasi itseään toisten tahtoon mukautuvana ja vähätteli omaa aktiivisuuttaan avioitumisessa tai puolison löytämisessä. Heihin rakastunut suomalaismies kuvattiin päätöksentekijänä, ja naiset itse näkivät oman toimintansa romanttisen rakkauden sanelemana. Tarinoiden yksityiskohdista kuitenkin paljastui, että moni heistä oli toiminut varsin määrätietoisesti päästäkseen pois vaikeasta elämäntilanteesta Neuvostoliitossa tai Venäjällä: monet olivat etsineet kirjeenvaihtokavereita, osallistuneet suomen kielen kursseille, hakeutuneet viettämään aikaansa suomalaisten tai muiden turistien kansoittamissa paikoissa ja niin edelleen. Avioituminen suomalaisen kanssa koettiin uhkarohkeaksi valinnaksi. Kertomuksellaan muutosta naiset joutuvat vastaamaan julkilausumat-

tomaan epäilykseen siitä, että he olisivat tulleet maahan hyötymistarkoituksella tai että heidän seksuaalimoraalinsa olisi löyhä. Oman toiminnallisen roolin vähättely johtuu osaltaan tarpeesta torjua ennakkoluuloja jo ennen kuin niitä on keskustelussa esitetty. Rakastuneen miehen tahtoon alistuminen ja romantiikan vietävissä oleminen on venäläisessä ajattelutavassa hyväksyttävä naisen toimintamalli, eikä siinä nähdä alistamisen tai alistumisen ikävää sivumakua, kuten suomalaisessa tasa-arvon kyllästävässä ajattelutavassa.

Elämäkerralliset haastattelut kuvasivat, kuinka vaikeaa on eritellä ihmisten muuton motiiveja tutkimuksen keinoin. Suomeen avioituvilla on monia perusteita, ja todennäköisesti vain harvat tekevät tietoisin päätöksen hyötymistarkoituksessa, vailla tunnesidettä tulevaan puolisoon. Samaan aikaan tunnekokemuksien taustalla voidaan tehdä tietoista työtä muuton mahdollistamiseksi. Kansainväliset avioliitot, kuten kaikki avioliitot, asettuvat jonnekin suunnitelmallisuuden ja villin, jopa järjettömän rakastumisen väliselle jatkumolle. Vain harvoin ne ovat pelkästään jompaakumpaa. On sosiologinen tosiasia, että ihmisillä on taipumusta luoda rakkaussuhteita ja solmia liittoja sosiaalisesti ”sopivien” henkilöiden kanssa. Puolisoiksi harvoin päädytään satunnaisesti ja järkiperusteiden vastaisesti, vaikka meillä on vallalla romanttisen rakkauden ihanne, johon järjestyys ei sovi.

Koska yhteiskunnat ovat rakenteellisesti eriarvoisessa asemassa ja muutto köyhemmistä vauraampiin maihin tiukasti säänneltyä, on avioliittomuutto muodostunut yhdeksi keskeisimmistä keinoista päästä luvallisesti vauraaseen, mahdollisuuksia tarjoavaan maahan pois hankalista tai jopa mahdottomista olosuhteista. Tämä johtaa siihen, että avioliitot taloudellisesti hyvin eritasoisista yhteiskunnista olevien kesken ovat aina tämän rakenteellisen eron sävyttämiä. Olipa liiton peruste millainen tahansa, puoliset joutuvat ottamaan jonkinlaisen suhteen tähän taustojen epäsuhtaan ja siihen, että avioliitto merkitsee toisen elämän järjestymiselle paljon enemmän kuin toiselle. Emme voi kuitenkaan sanoa, että kyseiset liitot olisivat sinänsä hyötymistarkoituksessa solmittuja sen enempää kuin jonkin maan sisäisetkään liitot.

Taloudellisen epäsuhtan vuoksi liittoihin kuitenkin sisältyy se riski, että puoliset eivät täysin ymmärrä toistensa motivaatiotaustoja. Köyhästä

*Parisuhteiden
motivaatiot ovat
kaikkialla moninaisia.*

maasta tulevalle liiton tuoma mahdollisuus päästä elämässä eteenpäin voi olla paljon keskeisempi motivoiva tekijä kuin toinen ymmärtääkään. Toisella voi olla vaikeuksia löytää puolisoa omasta maasta. Jos toista on käytetty hänen tietämättään toisen oman hyödyn tavoittelun välineenä, suhde joutuu ennen pitkää kriisiin. Lumeliit-

tojen – eli liittojen, jotka on solmittu puhtaasti maahantulotarkoituksessa ilman aikomustakaan viettää perhe-elämää – määrästä tai yleisyydestä on vain summittaista tietoa. Eeva Kangasniemen tekemän selvityksen mukaan 2000-luvun alussa määriteltiin vuosittain parikymmentä avioliittoon perustuvaa oleskelulupahakemusta oikeusasteissa lumeliitoiksi ja oleskelulupa evättiin. Todennäköisesti lumeliittoja on Suomessa enemmän kuin muutamia kymmeniä, sillä viranomaisten on vaikeaa todistaa avioliittoa lumeliitoksi. Suomessa solmittiin 2000-luvun alussa vuosittain vajaat 3 000 avioliittoa Suomen ja ulkomaan kansalaisen välillä, joten lumeliitoiksi oikeudessa vahvistettujen liittojen määrä on marginaalinen. Vaikka lumeliittoja olisikin jonkin verran enemmän kuin viranomaisten päätökset antavat olettaa, kaikella todennäköisyydellä vain hyvin pieni osa ulkomaalaisen ja suomalaisen välillä solmituista avioliitoista on lumeliittoja.

Lumeliittojen houkutus ja kevein perustein solmitut kansainväliset avio-liitot liittyvät maahanmuuttolainsäädäntöön. Mitä tiukemmin muihin syihin perustuvaa maahantuloa rajoitetaan, sitä enemmän solmitaan lumeliittoja tai ”turistiliittoja”. Koska EU:n ulkopuolelta tulevaa tyttö- tai poikaystävä on vaikeaa saada pidemmäksi aikaa Suomeen ilman avioitumista, monet ajautuvat avioitumaan rakastumisen huumassa, kevyellä harkinnalla. Ilman avioliiton solmimista koko suhde voisi kariutua alkuunsa käytännön mahdottomuuteen, jos yhdessäolo ei ole mahdollista. Tämä oleskelulupasäädäntöön liittyvä rakenteellinen seikka selittää osaltaan eri kansalaisuutta olevien puolisoitten avioerojen yleisyyttä. Mikäli avioliitto on solmittu ennen kaikkea siksi, että saataisiin olla yhdessä, näkyvät tilastoissa avioeroina sellaiset parisuhteiden päättymiset, jotka samasta maasta olevien välisinä olisivat avoliiton tai muun seurustelusuhteen päättymisiä. Siksi ulkomaalaisten kanssa solmittujen liittojen eronneisuuden vertaaminen suomalaisten välisiin eroihin ei ole täysin oikeutettua. Asianmukaisempaa voisi olla verrata kansainvälisten liittojen eroalttiutta avoliittojen eroalttiuteen Suomessa. Maahanmuuttolainsäädännön vuoksi avioliiton suhde seurusteluun eri maalaisten parisuhteissa poikkeaa samanmaalaisten parisuhteista.

- Harvat kansainväliset liitot ovat lumeliittoja. Kansainvälisten avoliittojen motivaatiot ovat moninaisia kuten kaikkien avioliittojen.

Onko puolisona maahan tulevan helppoa sopeutua Suomeen?

Olin aika paljon työssä ja opiskelemassa, elikkä sen kautta sain kontakteja, mieheni sukulaiset myös, vaikka hänelläkään ei ollut paljon ystäviä. Kaikenlaisia, työka-vereita oli, seurustelimme heidän kanssaan.

(Venäläinen nainen, eronnut suomalaisesta puolisoista)

Avioliittomuuttoa pidetään muuttajan kannalta yleensä varsin ongelmattomana ilmiönä. Kantaväestön edustajan kanssa avioitumisen oletetaan johtavan luontevasti menestyksekkääseen sopeutumiseen ja kotoutumiseen. Jotkin tutkimustulokset vahvistavatkin tätä näkemystä. Anni Jääskeläinen (nyk. Reuter) on tutkinut entisestä Neuvostoliitosta tulleiden avioliittomuuttajien sopeutumista. Tutkimuksen mukaan suomalaisen miehen kanssa avioitunut venäläistaustainen nainen työllistyy ja oppii kieltä nopeammin kuin venäläistaustaisen maahanmuuttajamiehen kanssa aviossa oleva. Suomalainen puoliso tuo ymmärrettävästi ulkomaalaistaustaiselle miehelle tai naiselle mahdollisuuden oppia suomea tai ruotsia arjessa. Toinen keskeinen seikka on puolison apu ja sosiaalinen verkosto, jonka kautta löytyy vuorovaikutussuhteita ja joka helpottaa työllistymistä.

Avioituminen suomalaisen kanssa antaa muuttajalle paremmat mahdollisuudet oppia kieltä ja löytää työtä kuin jonkin muun syyn vuoksi Suomeen tulo. Kuva ei kuitenkaan ole pelkästään auvoinen. Aino Saarisen tutkimus tuo esiin, miten avioliitto suomalaisen kanssa voi pahimmillaan johtaa ihmisen umpikujaan, jos suomalainen puoliso osoittautuu väkivaltaiseksi tai alkoholistiksi. Maahan avioliiton kautta tullut nainen joutuu alistumaan tilanteeseen, mikäli hänellä ei ole todellista mahdollisuutta palata lähtömaahansa taloudellisista, poliittisista tai sosiaalisista syistä. Jatkuvan oleskeluluvan saa oltuaan kaksi vuotta naimisissa Suomessa. Tosin luvan maahan jäämiseen voi saada avioliiton kariutumisesta huolimatta erityisistä syistä jo aiemmin. Näin on muun muassa silloin, jos maahan muuttaneella on esimerkiksi avioliitosta lapsi, hän on työssä tai opiskelee tai hänellä on muita vahvoja siteitä Suomeen. Jotkut Saarisen haastattelemat venäläistaustaiset naiset kertoivat suomalaisen miehensä myös uhkailleen oleskeluluvan menetyksellä, jos he uskaltavat erota tai tehdä rikosilmoituksen pahoinpitelystä. Vaikka

suomalainen puoliso yleensä edesauttaa suomen kielen oppimista suuresti, on suomalaisia puolisoita, jotka eivät edes halua vieraskielisen vaimonsa tai miehensä oppivan paikallista kieltä. Näin he voivat pitää ulkomaisen puolison itsestään riippuvaisena ja ohjailtavana.

Muutamia vuosia sitten tiedotusvälineissä nostettiin esiin eronneiden thaimaalaisten vaimojen tilanne: osa eronneista hakeutuu seksityöläisiksi, jos heillä ei ole kielitaitoa eikä ymmärrystä mahdollisuuksistaan suomalaisessa yhteiskunnassa. Jos ulkomaalainen puoliso ei ole opetellut paikallista kieltä eikä päässyt työelämään tai ylipäättään osallistumaan yhteiskuntaan, avioero johtaa monisärmäiseen kriisiin. Tämä ei koske pelkästään ulkomailta tulleita vaimoja vaan myös aviomiehiä, jotka voivat jäädä eron seurauksena tuuliajolle. Monelle eronneelle oma etninen ryhmä voi olla ainoa tukiverkosto ja ryhmän suosittamat ratkaisukeinot tilanteeseen joskus laittomia tai syrjäytymiseen johtavia, kuten väkivaltaa, lapsikaappauksia, seksityöläisyyttä tai rikollisuutta. Thaimaalaisia on tuotu esiin tässä asiassa liiankin leimaavasti, todennäköisesti siitä syystä, että heidän pyörittämänsä thai-hierontapaikat ovat katukuvassa näkyviä ilmiöitä. Nykyään thaimaalaisista naisista on tullut suurin ulkomaisten morsiamien ryhmä ja venäläiset naiset ovat jääneet kakkoseksi.

Samalla kun olemme tietoisia kansainvälisiin avioliittoihin liittyvistä riskeistä, on muistettava suurimman osan liitoista olevan aivan tavallisia parisuhteita tavallisine ongelmineen ja iloineen. Kahden kulttuurin liitoista tai kansainvälisistä liitoista Suomessa ei ole juuri mitään yleistettävää tietoa, joskin muutamia laadullisia tutkimuksia ja rekisteripohjaisia analyysejä löytyy. Silloinkin, kun aviopuolisoiden välinen kulttuurinen välimatka on valtava, kuten thainaisten ja suomalaismiesten nopeasti yleistyneissä liitoissa, liitto voi ”toimia”. Thai-liittoja tutkineen Hannu Sirkkilän mukaan tällainen liitto ei useinkaan perustu miehen haluun alistaa nainen palvelemaan itseä. Sirkkilä erotti kolme erilaista suhtautumistapaa thaivaimoihin: Vanhimmalla sukupolvella oli tapana korostaa perinteistä mallia, jossa omistautuva nainen palvelee miestä kotona. Keski-ikäiset puolestaan korostivat tasa-arvoa ja halusivat myös vaimonsa emansipoituvan perinteisestä roolista, kun taas nuorimpien suhtautuminen oli joustavaa ja yksilöllistynyttä. Sirkkilä huomauttaa, ettei ole löydettävissä mitään yksittäistä miestyyppiä, jolla olisi taipumusta avioitua thaimaalaisten naisten kanssa. Heidän joukkoonsa mahtuu hyvinkin eri tavoin naiseen ja mieheyteen suhtautuvia henkilöitä.

Globaaliin epätasa-arvoon liittyvät rakenteelliset tekijät eivät kuitenkaan voi olla heijastumatta suhteisiin, joissa toisen osapuolen toimintaa rajaavat maahanmuuttolainsäädäntö ja taloudellinen riippuvuus. Muutto länsimaa-

han merkitsee useimmille thainaisille taloudellista vakautta ja turvaa sekä mahdollisuutta tukea perhettä Thaimaassa rahallisesti. Ulkomaalaisia avio- puolisoehdokkaita etsitään turistibaareista, joten ulkomaille avioitumisessa on kyseessä tietoinen selviytymisstrategia. Avioitumisen tietyn ihmisen kanssa ei kuitenkaan tarvitse olla tietoista avioliiton hyväksikäyttöä ulkomaille muuton välineenä, vaan mukana on useimmiten myös muita liittoon motivoivia tekijöitä. Kaikissa liitoissa on kaksi osapuolta.

- Avioliitto suomalaisen kanssa helpottaa kielen oppimista ja muuttaja saa käyttöönsä sosiaalisen verkoston. Kaikki eivät kuitenkaan edes halua ulkomaalaisen puolisonsa kotoutuvan Suomeen.

Pakotetaanko maahanmuuttajaperheiden nuoria avioliittoon?

Siis okei, naimisiin mä voisin sanoo... Ehkä mun perheelle, vanhemmille on enemmän tärkeä että mä meen naimisiin ja tälleen. Mut mulle se ei ole tärkeää. Mulle on tärkeää työllistyminen ja kouluttautuminen.

(nuorena Kosovosta muuttanut nainen)

Suurin osa Suomeen muuttavista tulee naapurimaista ja muualta Euroopasta, missä avioituminen perustuu samantapaisille periaatteille kuin Suomessa: omaan parinvalintaan ja romanttisen rakastumisen ihanteeseen. Osa muuttajista tulee Suomeen alueilta, joissa harjoitetaan järjestettyjä avioliittoja. Nämä avioliitot ovat herättäneet huomiota ja kysymyksiä, koska ne perustuvat hyvin erilaiselle ajattelutavalle ja yhteisön järjestymiselle kuin länsimaissa nykyisin vallalla oleva perheenmuodostus. Järjestetyt avioliitot ovat yleisiä esimerkiksi Etelä-Aasiassa (Bangladesh, Intia, Nepal, Pakistan, Sri Lanka), Lähi-idässä ja monissa Afrikan maissa. Ne ovat tavallisia myös muun muassa

joillakin entisen Jugoslavian alueilla, Kiinassa sekä jossain määrin Japanissa ja Koreassa. Järjestetty avioliitto merkitsee liittoa, jonka järjestelyissä ovat keskeisellä sijalla muut kuin morsian ja sulhanen itse. Sukulaiset, ystävät, työpaikka tai avioliittoneuvottelijat etsivät soveliaan puolisoehdokkaan.

Järjestetty avioliitto ei ole yhtä kuin pakkoavioliitto. Joissakin järjestettyjä avioliittoja harrastavissa yhteiskunnissa ja ryhmissä nuorella parilla on todellinen valta päättää, haluavatko he juuri tämän heille tarjolle tuodun liiton vai eivät. Mutta on myös yhteisöjä, joissa järjestetty avioliitto on käytännössä pakkoavioliitto, koska nuoren parin mielipidettä liitosta ei edes kysytä, tai sen esittäminen ei ole mahdollista. Järjestettyjä avioliittoja löytyy yhä myös Euroopasta: esimerkiksi kosovonalbaanien parissa järjestetyt avioliitot ovat yleisiä. Niissä sukulaisten tehtävänä on etsiä kumppaneita ja tarjota heitä nuorilleen. Nuoria ei yleensä painosteta hyväksymään tarjottua liittoa vastoin tahtoaan, vaikka useimmille vanhemmille omin päin hankittu puoliso kelpaa vain, jos hän on kosovonalbaani ja soveliaasta yhteiskuntaluokasta. Tosin silloin, kun puoliset ovat hyvin nuoria iältään, mahdollisuus vaikuttaa avioliittopäätökseen jää pieneksi. Harva 18-vuotias tyttö uskaltaa ryhtyä vastustamaan koko suvun arvovallalla hänelle valittua arvostettua sulhasta. Esimerkiksi Intiassa lapsia, erityisesti tyttöjä, kasvatetaan pienestä pitäen asettamaan omat mieltymyksensä toissijaisiksi ja työskentelemään koko perheen ja suvun eduksi. Avioituminen suvun sopivana pitämän miehen kanssa on hyvän tyttären käytöstä. Siksi myös avioitumisikä olisi otettava huomioon kun mietitään, onko järjestetty avioliitto pakkoavioliitto vai ei.

Pakkoavioliitot ovat synnyttäneet kiivasta keskustelua muissa pohjoismaissa, erityisesti Norjassa ja Ruotsissa. Maailmankuulu norjalainen antropologi Unni Wikan herätti 2000-luvulla huomiota kirjoituksillaan, joissa hän syytti viranomaisia vastuun pakoilusta ja kulttuuristen erojen ymmärtämisen taakse piiloutumisesta maahan muuttaneiden naisten ongelmien edessä. Wikan on itse vuosia tutkinut perheitä useissa muslimiyhteiskunnissa ja näkee Norjan epäonnistuneen haavoittuvassa asemassa olevien maahan muuttaneiden naisten ihmisoikeuksien suojelussa. Wikanin mielestä pohjoismainen liberaali hyvinvointiyhteiskunta toimii maahanmuuttajamiesten hyväksi ja unohtaa muuttaneiden naisten tarpeet jättäen heidät kulttuurinsa vangeiksi. Wikania on myös arvosteltu hänen taipumuksestaan tuoda esiin kielteisiä ääriesimerkkejä maahan muuttaneiden naisten, erityisesti nuorten musliminaisten alistamisesta Norjassa, jolloin alistavat käytännöt tuomitseva suuri maahan muuttaneiden enemmistö on jäänyt huomioimatta. Toisaalta rikollisista ääri-ilmiöistä ei voi vaieta vain siitä pelosta, että siten mahdollisesti leimataan koko ryhmä julkisessa keskustelussa. Vääryyksiin on puututtava ja kaikkien ihmisoikeudet turvattava.

Euroopassa on vahva romanttisen rakkauden ideaali ja normi avioliiton perustana. Avioliittoon liitetään oletuksia tasa-arvoisuudesta ja vapaaehtoisuudesta. Huolimatta siitä, että järkiperusteiden punnintaa pidetään hyvänä kaikessa muussa toiminnassa, järki olisi jätettävä sivuun elämänkumppania valitessa. Rakkaus ja järki ovat kuin öljy ja vesi, niitä ei katsota mahdolliseksi sekoittaa. Toisaalta täysin tunteidensa vietävää henkilöä säälitellään, jos toinen osapuoli ei näytä olevan liikkeellä samalla pohjalla.

Suuressa osassa maailmaa avioliitto on nimenomaan järjen kysymys: se on niin tärkeä side sukujen välillä, ettei sitä missään tapauksessa haluta jättää ailahtelevaisten tunteiden varaan. Järjestetty avioliitto tai järkiavioliitto ei ole automaattisesti vähempiarvoinen tai ihmisiä alistava käytäntö.

-Monikulttuuristuvassa yhteiskunnassa olisi tärkeää herätä siihen, ettei parinmuodostukselle ole olemassa vain yhtä ainoaa hyväksyttävää perustetta. Useimmiten on kyse monenlaisten motiivien sekoituksesta.

Maahanmuuttopolitiikka ja -lainsäädäntö myös tuottaa järjestettyjä avioliittoja. Monissa Länsi-Euroopan maissa, esimerkiksi Norjassa, Ranskassa tai Britanniassa, avioliitto on yleisin maahantulon peruste länsimaiden ulkopuolelta. Esimerkiksi Marokosta, Turkista, Pakistanista, Vietnamista ja Intiasta tulevat muuttajat ja heidän jälkeläisensä avioituvat mielellään oman tai vanhempiensa synnyinmaan ihmisten kanssa, ja usein suvut järjestävät avioliittoja. Avio puolison tuominen lähtömaasta sopii monien kulttuuriseen malliin erinomaisesti. Esimerkiksi Intiassa avioliittoon kuuluu myötäjäisten maksu morsiamen vanhemmilta sulhasen vanhemmille, jolloin länsimaassa asuva voi käyttää avioliiton kautta järjestettyä maahanmuuttolupaa ikään kuin naimakaupassa huomioitavana hyödykkeenä.

Länsimaassa asuvan intialaismiehen puolisoiksi pääseminen on niin haluttavaa, että miehen suku saa mitä todennäköisimmin naisen mukana mukheet myötäjäiset. Jos taas kyse on lännessä asuvan naisen naittamisesta intialaismiehelle, mahdollisuus päästä länteen voi tehdä myötäjäiset tarpeettomiksi. Intialaisten ja muiden Etelä-Aasiasta tulevien muslimien parissa taas tilanne on hiukan toisenlainen: he naittavat lapsiaan usein serkuille, jolloin vahvistetaan sukulaissiteitä ja -verkostoja. Sisaruksilla on ikään kuin ensimmäinen oikeus tarjota lapsiaan toistensa puolisoiksi, ja jos heidät ohitetaan, tämä voi johtaa suvun sisäiseen välirikkoon. Ranskassa asuvien turkkilaisten toisen sukupolven miesten ja naisten avioliitoista joka neljäs oli serkusten tai muiden sukulaisten kesken solmittuja vielä 1990-luvun alkupuolella.

Britanniassa monet pakistanilaistaustaiset siirtolaiset toimivat pienyrityksinä, joille sukuverkostot ovat bisneksen teossa välttämättömiä pääomien, kauppareittien, työvoiman ja muun käytännön toiminnan järjestymiseksi. Nämä sukulaisliitot ja muut järjestetyt liitot voivat olla liiketoiminnan ja yrittäjyyden kannalta hyvin arvokkaita linkkejä suvun sisällä yhdistäen vaikkapa Britanniassa ja Pakistanissa eläviä suvun jäseniä toisiinsa. Järjestetyt avioliitot lähtömaasta olevien kanssa eivät ole sokeaa traditionalismia, vaan

- Joidenkin etnisten vähemmistöjen pitäytyminen oman ryhmän sisäisissä avioliitoissa ei ole pelkkää perinteen jatkamista, vaan myös poliittinen ilmiö. Ryhmä haluaa siten suojella naisia ulkopuolisten edustamalta uhalta, joka joidenkin kohdalla on ollut hyvinkin tuntuvaa aseellisissa konflikteissa.

kekseliästä sopeutumista muutuvuuteen olosuhteisiin. Ne auttavat käyttämään hyväksi byrokraattisten säännösten hallitsemaa maahanmuuttolainsäädäntöä ja hyödyttämään liiketoimintaa laajentamalla verkostoja ja vahvistamalla sukuja.

Toisinaan oletetaan, että vanhempien uudessa kotimaassa syntyneet lapset kasvaisivat osaksi yhteiskuntaa, eivätkä jatkaisi vanhempien osoittamaa esimerkiksi järjestetyistä avioliitoista omanmaalaista taustaa olevien

kanssa. Monessa eurooppalaisessa yhteiskunnassa tehty tutkimus kuitenkin osoittaa oman ryhmän kesken avioitumisen ja järjestettyjen avioliittojen pysyvyyden joissakin etnisissä vähemmistöissä. Eri puolilla Eurooppaa tehtyjen tutkimusten mukaan esimerkiksi noin 80 prosenttia turkkilais-taustaisten – sekä ensimmäisen että toisen polven – avioliitoista solmitaan muiden turkkilaisten kanssa. Uuteen maahan muuttaneet turkkilaisperäiset hakevat tyypillisesti puolisonsa Turkista, eivätkä niinkään avioidu jo maassa asuvien toisten turkkilaistaustaisten kanssa. Varsinkin heikosti koulutetut miehet ja korkeasti koulutetut naiset hakevat puolisoita Turkista.

Syyt hakea puolisoita Turkista ovat miehille ja naisille erilaisia. Joidenkin tutkijoiden mukaan koulutetut turkkilaistaustaiset naiset hakevat miehensä mielellään Turkista, jotta eivät joutuisi asumaan appivanhempiansa kanssa. Jos he avioituisivat toisen jo maassa asuvan turkkilaisen kanssa, vanhempi sukupolvi asuisi joko samassa taloudessa tai ainakin lähistöllä ja voisi puuttua jatkuvasti miniänsä elämään.

Lomat vanhempien maassa ja sukulaisverkostot ovat merkittäviä väyliä puolison löytämiseen. Muutama vuosi sitten kosovonalbaaninaisia haas-

tatellessani kävi ilmi, että monet nuoret tutustuvat tuleviin puolisoihinsa lomamatkoilla Kosovossa. Avioituminen oman etnisen ryhmän parissa on kosvonalbaaneille, erityisesti tytöille, ykkösasia. Sen tärkeys ei ole pelkästään vanhoihin traditioihin sitoutumista ja niiden ylläpitämistä, vaan 1990-luvun sodissa ja paossa vahvistunut toimintatapa. Kun oma etninen ryhmä on joutunut vainon ja väkivallan kohteeksi, omaan ryhmään päin kääntyminen ja sen vahvistaminen avioliitolla koetaan erityisen tärkeäksi. Monet nuoret naiset itse pitävät avioitumista oman ryhmän sisällä tärkeänä ja hyväksyvät avioliiton vanhempien tai sukulaisten esittelemän miehen kanssa, kunhan he saavat itse antaa lopullisen hyväksynnän liitolle. Turkkilaisia Ranskassa tutkineiden Nadja Milewskin ja Christelle Hamelin tutkimuksessa viisi prosenttia ilmoitti avioituneensa vastoin omaa tahtoaan muiden valitseman puolison kanssa.

Suomesta ei ole tietoa maahan muuttaneiden ja heidän jälkeläistensä avioitumistavoista tai pakkoavioliitoista. Oletettavasti sellaisiakin tapauksia on. Jokainen pakkoavioliitto on liikaa ja ihmisen itsemääräämisoikeutta loukkaava. Vaikka järjestetty avioliitto ei ole sama kuin pakkoavioliitto, ero niiden välillä on käytännössä varsin häilyvä. Sukukeskeisestä taustasta tulevan nuoren, erityisesti nuoren naisen, mahdollisuudet torjua tarjottu aviopuoliso ovat rajalliset. Henkiseen, sosiaaliseen ja aineelliseen sukuriippuvuuteen kasvanut henkilö voi joutua valitsemaan suvun hylkäämisen ja tarjotun aviopuolison välillä. Oman tahdon toteuttaminen vastoin suvun tahtoa tuo raskaita seuraamuksia.

- Avioliitto merkitsee sukukeskeisessä ajattelussa eri asiaa kuin länsimaisessa parisuhdekeskeisessä ajattelussa. Järjestetty avioliitto ei ole sama kuin pakkoavioliitto.

Lisätietoa

- Johanna Leinosen kokoama bibliografia *Suomalaisten monikulttuuriset avioliitot; tutkimuksia, kirjallisuutta ja artikkeleita suomalaisten solmimista monikulttuurisista avioliitoista*, <http://www.migrationinstitute.fi/pdf/webreports29.pdf>

- Siirtolaisuusinstituutti on järjestänyt useita kansainvälisiä avioliittoja käsitteleviä seminaareja 2000-luvulla. Elli Heikkilän toimittamat nettijulkaisut, ks. <http://www.migrationinstitute.fi/>

Parisuhde ja naiseus

-Miksi joidenkin perheiden naiset ja tytöt eivät liiku vapaasti kodin ulkopuolella?

Suomalaiset naiset tekevät mitä tahtovat. Jos me haluamme tehdä jotakin, meidän pitää kysyä sopiiko se aviomiehelle. Emme voi vain mennä jollekin kurssille koska haluamme mennä. Täytyy ensin kysyä aviomieheltä.

(Intialainen nainen, IT-alan ammattilainen)

Huomaan että täälläkin rikotaan lapsen oikeuksia. Esimerkiksi nämä vähemmistölapset, koulun pihalla näen että pienille tytöille pakotetaan huivi. He eivät missään nimessä ole itse sitä valinneet.

(Kurdimies, kahden lapsen isä)

Kun julkisuudessa ja kahvipöydissä puhutaan maahanmuuttajanaisista, puhe tahtoo automaattisesti siirtyä kaavamaiseen mielikuvaan köyhistä maista tulleista pakolaistaustaisista musliminaisista ”hellan ja nyrkin välissä”. Jotta asiat pysyisivät oikeissa mittasuhteissaan, on tärkeää muistaa, millainen ulkomailta Suomeen muuttaneiden naisten suuri enemmistö on. Suurin ryhmä ovat Venäjällä tai entisessä Neuvostoliitossa syntyneet naiset, joista iso osa elää parisuhteessa suomalaisen miehen kanssa, ja joista suurempi osuus kuin suomalaisista naisista on korkeakoulututkinnon suorittaneita. Kaksi kolmesta Suomessa asuvasta ulkomaalaisesta on eurooppalaisia. Muslimeja on uskontotieteilijä Tuomas Martikaisen mukaan Suomessa kaikkiaan noin 40 000, luvussa ovat mukana myös tataarit ja islamiin kääntyneet suomalaiset. Arviolta noin 15–20 prosenttia kaikista maahan muuttaneista on muslimeja. Humanitäarisistä syistä muuttajia tulee monista erilaisista yhteiskunnista, eivätkä kaikki samasta maasta olevat ja samaa uskontoa tunnustavat noudata samoja tapoja tai arvosta samoja asioita. Naisten liikkumista kodin ulkopuolella säännellään joidenkin muslimiperheiden lisäksi esimerkiksi osassa hindu-, sikhi- tai kristityistä perheistä.

Jos haluamme ymmärtää syitä siihen, miksi naisten asema joidenkin maahan muuttaneiden perheissä on paljon tiukemmin rajattu kuin Suomessa on totuttu, joudumme perehtymään linjasukukeskeiseen ajattelutapaan erityisesti peltoviljelyyn ja paimentolaisuuteen perustuvissa yhteiskunnissa.

- Familismi, perheen merkitystä korostava ajattelutapa, on selviytymisstrategia niille, jotka elävät yhteiskunnan reunamilla ja joita kohtaan ympäristö on vihamielinen.

Koska ydinperhe- ja yksilökeskeinen ajattelutapa on Suomessa valtaväestölle itsestään selvä lähtökohta, erilaisesta taustasta tulevien tavat ja arvostukset vaikuttavat aluksi oudoilta ja selittämättömiltä. Maahanmuutto muuttaa ihmisten kulttuurisia käsityksiä omasta perinteestään. Se, mitä muuttaneet tekevät perinteen nimissä ei ole suoraa jatkoa elämälle lähtömaassa. Esimerkiksi lähisuhdeväkivalta voi pahentua uudessa maassa ympäristön muututtua ja miehen kohdattua vaikeuksia perheenelättäjän roolin toteuttamisessa.

Parisuhde ja avioliitto ovat instituutioita, joista kaikissa yhteiskunnissa on vahvoja moraalinormeja, arvostuksia ja käyttäytymistapoja. Koska jokainen yhteisö uusintaa itsensä lähinnä lapsia synnyttämällä ja kasvattamalla, yhteisön tunnustama parisuhde on yhteiskunnan perusyksikkö. Tätä yleispätevää tosiasiaa ei edes nykyaikainen elämäntapa ole muuttanut, vaikka elämäntapojen monimuotoisuus ja moniarvoisuus onkin tuonut ihmisille enemmän vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia. Myös moderneissa nyky-yhteiskunnissa suurin osa ihmisistä solmii parisuhteen ainakin jossain elämänvaiheessa, ja useimmille syntyy jälkeläisiä. Se, miten pysyvänä liittoja pidetään sekä millaiset oikeudet ja velvollisuuden puolisoille tai vanhemmille katsotaan kuuluvan, poikkeavat vahvasti eri yhteiskunnissa ja yhteisöissä.

Suvun yhteenkuuluvuutta korostavissa yhteiskunnissa suku ja perhe eivät ole ensi sijassa tunnesidonnaisia ryhmiä, vaan koko yhteiskunnan toiminnan perusta. Taloudellinen toiminta ja työ, kauppasuhteet, avunanto, maanomistus, poliittiset kytkennät, uskonnolliset velvoitteet ja moni muu asia organisoidaan sukulaisuuden kautta. Vain sukuverkostoon kuulumalla ihminen turvaa hengissä säilymisensä, avun, suojan, ravinnon, työpaikan, lasten koulutuksen ja niin edelleen. Jotta ymmärtäisimme, millaisessa ympäristössä moni erityisesti kolmannelle maailmalle kotoisin oleva maahanmuuttaja on kasvanut, meidän tulisi kuvitella, että lainaa pankista tai työpaikan saisi vain sukulaisen suosittamana. Asunto järjestyisi niin ikään serkkujen kautta, vaaleissa äänestämisen ratkaisisi suvun vanhin ja lasten

opinnot turvattaisiin laittamalla heidät sukulaisten sponsoroimaan kouluun. Erityisesti yritystoimintaa harjoittaville muuttajille suku säilyy keskeisenä tukiverkkona ja toiminnan mielekkyyden takaajana myös muuton jälkeen uudessa, yhteiskunnassa, jossa suvulla ei ole enää yhtä laajaa merkitystä.

On kuitenkin hyvä muistaa, että suvut ovat tuskin koskaan harmonisia ja yhteen hiileen puhaltavia kokonaisuuksia; ne ovat täynnä kiistoja ja ristiriitoja. Ihmiset vastaavat harvoin täydellisesti heihin kohdistettuihin toiveisiin ja odotuksiin, mikä synnyttää helposti katkeruutta ja kaunaa. Siellä missä suku on elämän keskipiste ja itsestään selvä pelikenttä, sukulaisuus ei suinkaan ole ongelmatonta ja sopuisaa. Päinvastoin, kiistojen intensiteetti on suoraan verrannollinen suhteiden tärkeyteen.

Sukuverkostot ovat tärkeitä perhe-elämän ymmärtämisessä, koska ne selittävät, miksi tietyt avioitumiskäytännöt ja vanhemman sukupolven autoritääriinen tyyli vallitsee monien euraasialaisista yhteiskunnista peräisin olevien perheissä. Ajattelutapa on *velvoitesuuntautunut*: ihmisellä on vapauksia vasta kun hän on ansainnut ne kuuliaisuudella ja uhrautumalla perheen yhteiseksi hyväksi. Täkäläisessä *oikeussuuntautuneessa* ajattelutavassa taas korostuvat jokaiselle ihmiselle kuuluvat yleiset ja kaikkialla vallitsevat oikeudet, joita kenenkään ei tarvitse erikseen ansaita. Velvoitesuuntautuneessa ajattelussa yksilöstä tulee vaikutusvaltainen suvun jäsen ja oman elämänsä asioista päättävä vasta sitten, kun hän on ollut tarpeeksi pitkään kuuliainen ja opetellut tottelemaan suvun vanhempia. Velvoitesuuntautuneessa ajattelutavassa avioliiton solmiminen vanhempien ja suvun hyvänä pitämän puolison kanssa on nuoren naisen ja miehen keskeisin kuuliaisuuden osoitus.

Sukukeskeiseen ajattelutapaan liittyy monissa Euraasian maatalousvaltaisissa yhteiskunnissa tapa rajoittaa naisten liikkumista ja vuorovaikutusta muiden kuin syntymäsuvun, oman miehen ja tämän ”vaarattomaksi” katsottujen nuorempien miessukulaisten kesken. Rajoittaminen saa hyvinkin erilaisia muotoja: naisen pukemisen peittäviin, liikkumista ja vuorovaikutusta haittaaviin asuihin, yksin kodin ulkopuolella liikkumisen kiellon, kiellon puhua vieraiden miesten kanssa tai kiellon liikkua illalla ulkosalla. Sukujärjestelmissä, joissa suvun jäsenyys määräytyy miesten muodostaman sukulinjan kautta isältä pojalle, jälkeläisten syntymisen turvaavat naiset tulevat perheen ulkopuolelta, toisista linjasuvuista. He ovat periaatteessa riskialttiita suvun maineen ja sukulinjan varmistamisen kannalta. Naisten toimien kontrollointiin on tässä ajattelutavassa selkeä syy: perheen kunnian ja sukulinjan puhtauden säilyttäminen. Hyvä tyttö tai nainen on miesten ja vanhempien naissukulaisten rajoittama ja ohjaama.

Kaikkialla kolmannessa maailmassa ei kuitenkaan ole tällaista ajattelutapaa – linjasukukeskeisyys ja velvoitesuuntautuneisuus eivät ole modernin länsimaisen toiminnan ja ajattelutavan yksiselitteisiä vastakohtia. Monissa Saharan eteläpuoleisen Afrikan yhteiskunnissa, Karibialla, Amerikan mantereella ja Kaakkois-Aasiassa naisten liikkumista kodin ulkopuolella ei rajoiteta ja valvota samojen periaatteiden mukaan kuin Euraasian alueella, kuten muinoin Euroopassa ja nykyisin Lähi-idässä, Etelä-Aasiassa tai Kiinan maaseudulla. Naisia ei Euraasiassakaan rajoiteta samoin periaattein kaikissa ikävaiheissa. Rajoittaminen (ulkopuolisten näkökulmasta katsottuna) tai suojeleminen (sisäisestä näkökulmasta katsottuna) koskee erityisesti sukukypsyyden saavuttaneita nuoria naisia ja nuoria vaimoja. Ikääntyessään nainen saavuttaa yhä enemmän vapauksia, erityisesti lasten synnyttämisen jälkeen. Ihanteiden mukaista naisen elämää toteuttaneet vanhat matriarkat voivat olla yhteisöjensä todellisia vallanpitäjiä, vaikka muodollinen valta olisikin miehillä.

Jos perhe muuttaa yllä kuvatunlaisesta kulttuurisesta ympäristöstä suomalaisen todellisuuteen, ajattelutapojen yhteentörmäys näyttää lähes väistämättömältä. Täkäläiseen nuoruuteen ja kasvuikään kuuluvat suhteellisen vapaa liikkuminen erilaisissa kaveriporukoissa ja tytön maineen kannalta suhteellisen harmittomaksi koettu seurustelu poikien kanssa. Arvomaailmassa korostuvat tyttöjen ja poikien yhtäläiset mahdollisuudet ja vapaudet. Teini-iän seksikokeilut eivät herätä sen suurempaa paheksuntaa, vaan huolestuneita ollaan siveellisyyden sijaan seksitaudeista ja raskauden ehkäisystä. Jos maahan muuttaneiden lapset kasvavat suomalaisessa ympäristössä, heille syntyy väistämättä erilainen kuva naisena olemisesta ja tyttöjen oikeuksista kuin mihin heidän vanhempansa ovat aikanaan lähtömaassa tottuneet. Vanhemmat haluavat valvoa tyttäriensä ja aviomiehet vaimojensa liikkumista entistään tarkemmin varmistaakseen perheen kunnian säilymisen ja samalla tyttären tai vaimon oman hyvinvoinnin sukukeskeisen järjestelmän sisällä.

Koska linjasukukeskeisessä yhteisössä valtaa pitävät vanhemmat sukupolvet ja miehet, tämä ”suojelu” on ulkopuolisen silmissä tapa varmistaa määräysvallan ja epätasa-arvon jatkuvuus. Tiedostettuna tai tiedostamattomana perusteena nuorten ja naisten liikkumisen rajoittamiselle on myös vallanhalua ja naisvihamielisyyttä. Koska kulttuuriset arvomallit sisäistetään kasvatuksessa jo varhaisesta iästä lähtien, kaikki naiset ja nuoret kantavat yhteisön normeja mukanaan. Mikäli he toimivat vastoin odotuksia ja asettavat sukunsa kunnian vaaraan, tästä seuraa soimaava omatunto ja ahdistusta. Nuoren tytön liikkeitä rajoittavat vanhemmat ajattelevat tekevänsä tyttärelle palveluksen, jos he liikkumista rajoittaessaan varmistavat hänen maineensa

ja siten avioliiton arvostettavan ja vakavaraisen oman yhteisön perheen pojan kanssa. Toimiminen vanhempien määräyksien vastaisesti voi johtaa tytön hylkäämiseen epäkelpona. Suomalaisessa yhteiskunnassa pystyy järjestämään elämänsä myös ilman perhettä – toisin kuin monessa sukukeskeisessä yhteiskunnassa. Silti elämä vailla niitä kiinteitä ja velvoittavia perhesiteitä, joihin on kasvanut, on psyykkisesti raskasta. Lapsuudesta asti omaksutun moraalikoodiston hylkääminen tuottaa ahdistusta, mistä löytyy hyviä esimerkkejä muun muassa somalitaustaisen hollantilaisen Ayaan Hirsi Alin muistelmateoksesta ”Pakomatalla”.

Liikkumisen rajoitukset perustuvat myös käytännöllisiin syihin eivätkä välttämättä kunniakäsitteisiin. Perheet rajoittavat tyttöjen ja poikienkin liikkumista asuinalueilla, harrastuksissa ja kauppakeskuksissa myös muista, kuin perheen kunniaan ja tyttöjen koskemattomuuteen suoraan liittyvistä syistä. Erityisesti tummaihoiset tietävät lastensa olevan kodin ulkopuolella alttiina rasistisille hyökkäyksille ja nimittelyille. Sirkku Ikäläinen ja kumppanit ovat kuvanneet somalinaisten pelkoja lastensa turvallisuudesta. Vanhemmat haluaisivat lapsilleen harrastuksia mutta pelkäävät antaa heidän kulkea ulkona vailla vanhempien valvontaa. Jos ulkona liikkumiseen liittyy kulttuurisesti kaukaiseksi koettujen elämässä rajoituksia, ne liiankin helposti tulkitaan kulttuurisesta erosta johtuviksi. Kun vaikkapa yhdysvaltalainen perhe ei halua antaa lastensa viettää iltaisin aikaa julkisessa tilassa, sitä ei nähdä yhtä herkästi kulttuurisena erona kuin somaliperheen ollessa kyseessä. Molemmissa tapauksissa tilanne on ainakin osittain tuntemattoman ympäristön pelkoon liittyvää varovaisuutta. Somalielinen varovainen suhtautuminen ympäristöön heijastaa suuresti heitä kohtaan esiintyvää väkivaltaa ja nimittelyä. Euroopan unionin perusoikeusviraston vuonna 2007 tekemässä EUMIDIS-tutkimuksessa Suomessa asuvista somaleista 47 prosenttia oli joutunut henkilökohtaisen uhkauksen tai rikoksen uhriksi edellisen vuoden aikana. Ei ihme, että osa vanhemmista pelkää päästää lapsiansa liikkumaan vapaasti vailla aikuisten valvontaa.

- Naisten ja tyttöjen liikkumista rajoitetaan vihamieliseksi koetun ympäristön herättämän pelon vuoksi ja linjasukukeskeisten arvojen turvaamiseksi.

Miksi kansainväliset liitot päättyvät helpommin eroon?

Ihan se oli hyvä rauhallinen mies, mutta en edes tiedä, miksi se koko avioliitto päättyi. Huomaan että olimme vähän epätyytyväisiä, ehkä meillä oli eri kulttuuri—en tiedä, hän on liian rauhallinen ja minä liian temperamenttinen. En tiedä. En osaa kuvitella, kuvata, miksi se oli. Mutta molemmat olimme tyytyväisiä että erosimme.

(Venäläinen nainen)

Avioliitot ulkomaan kansalaisen ja suomen kansalaisen välillä päättyvät eroon huomattavasti useammin kuin kahden Suomen kansalaisen välinen liitto. Erojen syyt ovat moninaisia. Erojen yleisyys johtuu vain osittain puhtaassa hyötymistarkoituksessa solmituista liitoista, jotka purkautuvat itsenäisen oleskeluluvan järjestymisen jälkeen. Tarkkaa tutkimustietoa erojen syistä ei ole. Kansainvälisistä liitoista on maailmalta yleistettävää tietoa ylipäänsä varsin vähän, lähinnä sitä löytyy psykologisen parisuhdetutkimuksen alalta.

Vaikeuksia liitoissa tuottavat tilanteet, joissa toisen puolison ajatus liiton perusteista poikkeaa toisen ajatuksista ja odotuksista. Toinen on saattanut mennä romanttiseen rakkausliittoon ja toinen ajattelee liittoa järkevänä järjestelynä ilman suurempaa tunnepuolen sitoutumista. Erilaiset ajatukset tilanteesta ovat todennäköisempiä monikulttuurisessa liitossa kuin samantaustaisten välisessä liitossa, koska puolisoiden kulttuuristaustasta kumpuavat itsestään selvinä pidetyt odotukset avioliitosta voivat poiketa toisistaan. Vieraan kielen käyttäminen voi edesauttaa väärinymmärrysten syntymistä tai tulkintaeroja, koska sävyjen ymmärtäminen on vaikeaa. Osa monikulttuuristen ja kansainvälisten avioliittojen päättymisestä eroon johtunee osapuolten erilaisista liiton päämääristä, osa kommunikaatiovaikeuksista, osa tavanomaisista parisuhteisiin liittyvistä ongelmista, joita ympäristön tuen puute voi pahentaa.

Jos liiton ulkomaalainen osapuoli saa kielteistä palautetta taustansa tai ulkomuotonsa vuoksi ja toinen alentuvaa kohtelua ulkomaalaisen kanssa avioitumisen vuoksi, parisuhde joutuu luonnollisesti kovalle koetukselle. Kirkko ja Kaupunki-lehden jutussa heinäkuussa 2009 ulkomaalaisen kanssa naimisissa olevat naiset kertoivat kokemuksiaan: nimittelyä huoraksi ja lasta huoranpenikaksi bussipysäkillä, kommentointia kuten ”teit sitten pennun

neekerin kanssa”. Myös lähipiiri voi epäillä esimerkiksi miehen motivaatioita tai uskollisuutta, kuten Taru Kuusisto on tuonut esiin italialaisen miehen kanssa naimisissa olevia naisia koskevassa opinnäytetyössään. Ympäristön paineet eivät voi olla heijastumatta jollakin tavoin puolisoiden välisiin suhteisiin.

Myös maahan muuttaneiden pariskuntien liitot joutuvat muuton seurauksena koetukselle. Kun pariskunta tai perhe muuttaa uuteen maahan, muutolla on omat seurauksensa parisuhteelle. Muutto voi tuoda heidät entistä tiiviimmin yhteen, jolla uudesta koettelemuksesta selviydytään. Toisaalta se voi pahentaa olemassa olevia ristiriitoja – erityisesti, jos puolisoiden uudessa maassa omaksumat sosiaaliset roolit poikkeavat aiemmista. Perheensä taloudellisesta toimeentulosta aiemmin huolehtinut mies, joka kärsii työttömyydestä, ei kykene asettamaansa leiväntuojan tehtävään. Jos nainen omaksuu aiemmasta poikkeavia itsenäisiä toimintatapoja, nämä voivat muuttaa puolisoiden suhdetta voimakkaasti.

Toisin kuin usein luullaan, joissakin muslimiryhmissä avioerot ovat suhteellisen yleisiä. Esimerkiksi somalien parissa erot eivät ole kovinkaan harvinaisia. Jotkin muslimiryhmät pitävät eroamista vain miehen erioikeutena, joka yritetään sovittelulla välttää viimeiseen asti. Monivaimoisissa ryhmissä muodollisia avioeroja saattaa aiheuttaa myös uusien vaimojen ottaminen, jolloin aiemmasta vaimosta erotaan virallisesti, vaikkei ero merkitsisikään yhteiselämän loppua. Tällaisia eroja on, mutta niiden yleisyyttä on hyvin vaikeaa arvioida. Monivaimoisuuden vuoksi eronneet eivät halua paljastaa tilannettaan viranomaisille tai tutkijoille, eikä yleistettävää tietoa saada.

Muuttaminen uuteen maahan muuttaa parin välisiä suhteita silloin, kun he ovat jo ennen muuttoa avioituneet. Muuttajat, jotka tulevat meikäläistä yhteisöllisemmistä ja sukukeskeisemmistä yhteiskunnista, kokevat suuren periaatteellisen muutoksen asettuessaan yksilö- ja ydinperhekeskeisesti organisoituun Suomeen. Perheen muuton vaikutuksista parisuhteeseen on jonkin verran laadullista yhteiskuntatutkimusta maailmalta, mutta hyvin vähän Suomesta. Muuttaneilla pariskunnilla on harvoin tukenaan arjessa muita sukulaisia, jotka useinkin lähtömaassa hoitavat lapsia, auttavat kotiaskareissa ja osallistuvat kodin päätöksentekoon. Jos sukulaisia asuukin täällä, heitä on paljon vähemmän kuin mihin perheet ovat tottuneet lähtömaassaan. Erityisesti vanhempia naisia, jotka ovat nuoren vaimon lastenhoito- ja muuna apuna tärkeitä, ei välttämättä ole. Koska muuttajat ovat korostuneesti työ- ja lastensaanti-ikäisiä, jokaisella on oma elämänsä hoidettavana ja avun saaminen vaikeaa: muutkin lähtömaasta mahdollisesti tulleet tutut ja sukulaiset elävät elämänsä ruuhkavuosia. Suomalaisen kanssa avioituneet ulkomaalaiset ovat sikäli paremmassa asemassa kuin maahan muuttanut ulkomaalaisparis-

kunta, että heillä on suomalaisen puolison kautta enemmän sukulaisuus- ja ystävyys-suhteita. Näin avun ja tuen saaminen on helpompaa – olettaen että he hyväksyvät liiton ulkomaalaisen kanssa.

- Kansainväliset liitot purkautuvat useammin kuin kahden suomalaisen väliset liitot. Syyt voivat liittyä kieli- ja kulttuurieroihin, ympäristön paineisiin ja torjuntaan sekä maahanmuuttosäännöksiin, jotka kannustavat lyhyellä harkinnalla solmittuihin liittoihin.

Lisätietoa

- Tietoa parisuhteista ja kahdenkulttuurin parisuhteista Väestöliiton Perhekeskuksen nettisivulta, http://www.vaestoliitto.fi/monikulttuurisuus/julkaisut_ja_tyomallit/monikulttuurinen_parisuhde/

- Familia Club ry työskentelee monikulttuuristen perheiden ja parisuhdeiden parissa, esimerkiksi Duo-projektissa, <http://www.familiacub.fi/>

- Silvana Mutalahden tekemä opas *Moni pari - vertaistukimateriaali kansainvälisille aviopariryhmille* (Helsinki: Kirjapaja).

- Ihmisoikeusliiton Kitke!-hanke kunniaan liittyvän väkivallan vähentämiseksi, <http://www.ihmisoikeusliitto.fi/index.php/toiminta/kitke>

- Mannerhemin lastensuojeluliiton Uudenmaan piirin jo päättynyt kunniaan liittyvän väkivallan vastainen Amoral-hanke, Tanja Tauron ja Marjo van Dijkenin toimittama loppuraportti *Kunnia konfliktina: Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn* (2009).

- Elina Ekholmin ja Mai Salmenkankaan *Puhumalla paras: Ratkaisuja arjen etnisiin konflikteihin* (Sisäasiainministeriö 2008, löytyy myös verkkopublikaisuna).

- Monika-naiset Liitto ry, väkivaltaa kokeneiden maahanmuuttajanaisten kohtaaminen ja auttaminen, <http://www.monikanaiset.fi/>

Seksuaalisuus ja lastenhankinta

-Hankkivatko maahanmuuttajat enemmän lapsia kuin valtaväestö?

En tarvitse enää enempää lapsia, haluaisin että minulla olisi kaikki asiat ja kielitaito kunnossa. (...) Minä rakastan lapsia. Mutta mitä enemmän lapsia, sitä enemmän ongelmia. Niin paljon asioita hoidettavana. Ei ole helppoa.

(Somaliasta muuttanut 35-vuotias neljän lapsen kotiäiti)

Internetin keskustelusivustoja ei tarvitse kauaa selata, kun törmää kuvaan maahanmuuttajista villisti lisääntyvinä suurina perheinä. Mielikuva on vahvan kielteinen ja vetoaa osin rasistisiin ajatuksiin eri ihmisrotujen välisestä kilpailusta. Äärinationalistisessa ajattelussa tummaihoisten tai ei-suomalaisten lisääntyminen koetaan uhkana kansakunnan olemassaololle. Uhkana se näyttäytyy silloin, kun ihmisen kansallisuuden ajatellaan olevan geneettinen ominaisuus ja suomalaisuuden häviävän joidenkin fyysisten ominaisuuksien mukana. Onkin tarpeen miettiä, onko kansallisuus geneettistä ja toisaalta, lisääntyvätkö geneettisesti ”ei-suomalaiset” todella nopeammin kuin suomalaiset.

Geenien tasolla suomalainen perimä on kaikkea muuta kuin yhtenäinen ilmiö. Suomen molekyyli lääketieteen instituutin (FIMM) kokoama Suomalainen geeniatlas tuotti vuonna 2010 mielenkiintoisia tuloksia ”geneettisen suomalaisuuden” näkökulmasta: kainuulaiset ja varsinaissuomalaiset eroavat geneettisesti toisistaan enemmän kuin keskimäärin keskieuropalaisista. Suomi onkin perimän suhteen varsin erikoislaatuinen paikka, jossa alueelliset erot ovat suuria. Huolimatta näistä eroista koemme epäilemättä olevamme yhtä kansaa. Geneettistä etäisyyttä tai läheisyyttä ei voi päätellä ulkomuodosta, vaikka ihmisillä on taipumusta niin kuvitella.

Kansallisuus on ihmisen ja historian tekoa, ei geneettinen tosiasia. Siksi kansaa tai suomalaisuutta ei voi myöskään vieraalla geneettisellä perimällä uhata tai tuhota. Jos lapset sosiaalistuvat suomalaisiksi – kuten ulkomailta adoptoidut lapset – he ovat suomalaisia riippumatta ulkonäöstään tai ihonväristään. Vain rasistisesti ajatteleva, valkoisen rodun ylemmyyttä korostava

ihminen voi ajatella vaaleanpunaisen ihonvärin olevan välttämätön osa suomalaisuutta. Sitä paitsi suomalaiseen geeniperimään liittyy harvinaisia perinnöllisiä sairauksia, joiden esiintyvyyden kannalta olisi päinvastoin hyvä, jos väestö sekoittuisi ulkopuolelta tulevien kanssa.

Maahan muuttaneiden lapsilukuja tutkaillessa on hyvä muistaa, että suurin osa muuttajista tulee Euroopan maista, joissa lapsia saadaan vähemmän kuin suomalaiset naiset keskimäärin synnyttävät. On tunnustettu väestötieteellinen tosiseikka, että maahan muuttaneiden lapsiluku alkaa aikaa myöten muistuttaa uuden asuinmaan perheiden tavanomaista lapsimäärää. Runsaampilapsisista taustoista tulevien ryhmien keskimääräiset lapsiluvut alkavat laskea ja vähempilapsisista taustoista tulevien ryhmien keskimääräiset lapsiluvut kasvaa Suomeen tulon jälkeen.

Suomessa kuten muissakin Pohjoismaissa naiset synnyttävät eurooppalaisittain verrattain monta lasta – kokonaishedelmällisyysluku² on lähes kaksi lasta (1,86). Venäjällä lapsiluku on tipahtanut hyvin alhaiselle tasolle, kuten muissakin entisen itäblokin maissa. Venäjältä kotoisin olevat naiset saavat Suomessa enemmän lapsia kuin kanssasisarensa, jotka ovat jääneet Venäjälle. Monissa poliittisesti epävakaisissa kehitysmaissa lapsia synnytetään paljon, eikä ole ihme että noista maista kotoisin olevat naiset synnyttävät paljon lapsia myös Suomeen tultuaan. Esimerkiksi Somaliasta tai Irakista tulevien lapsiluku kuitenkin alkaa laskea sikäläisten lukujen alle (ks. taulukko 1 alla).

Mielenkiintoista on, että Suomessa asuvien turkkilaissyntyisten naisten kokonaishedelmällisyysluku on huomattavasti korkeampi (2,9 lasta) kuin Turkissa (2,2 lasta). Tämä voi selittyä sillä, että Suomeen tulee Turkista erityisesti maaseudulta ja köyhistä oloista peräisin olevia naisia. Koko Turkia koskeva kokonaishedelmällisyysluku voikin olla huomattavasti alhaisempi kuin tyypillinen lapsiluku näiden muuttajien kotiseuduilla.

Kaiken kaikkiaan Suomeen ulkomailta muuttaneet naiset hankkivat keskimäärin noin ”kolmasosan lapsen” enemmän kuin Suomessa syntyneet naiset. Jos jätetään ulkomaalaisten luvuista pois vastikään maahan saapuneet, ja katsotaan Suomessa pidempään asuneita naisia, erot kaventuvat huomattavasti. Selkeä muutos koskee maahan muuttaneiden vanhempien lapsia: Uudessa maassa syntyneiden ja kasvaneiden etnisten vähemmistöjen naisten oma lapsiluku poikkeaa suhteellisen vähän valtaväestöstä eurooppalaisissa yhteiskunnissa.

² lapsimäärä, jonka naiset keskimäärin saavat elinaikanaan, sillä oletuksella, että he synnyttävät samalla tavalla kuin eri-ikäiset naiset synnyttivät edellisen vuoden aikana

- Islam sinällään ei saa aikaan isoa perhettä. Keskeisempää kuin uskonto, on lähtöyhteiskunnan maatalousvaltaisuus, köyhyys ja epävakaat olot sekä puuttuvat tai toimimattomat lisääntymisterveyspalvelut lähtömaassa ja tulomaassa.

Somalin ja arabiankielisille naisille syntyy muihin kieliryhmiin verrattuna eniten lapsia. Monet runsaslapsiset ryhmät tulevat muslimimaista. Islam ei kuitenkaan sinällään saa aikaan isoa perhettä: esimerkiksi vanhoillisessa ja uskonnollisesti johdetussa Iranissa ja Tunisiassa kokonaishedelmällisyys on laskenut kahteen lapseen. Keskeisempää kuin uskonto on lähtöyhteiskunnan maatalousvaltaisuus, köyhyys ja epävakaat olot sekä puuttuvat lisääntymisterveyspalvelut. Myös kristittyjen ja paikalliskuntia harjoittavien joukossa Afrikan maissa ja Pohjois-Intian köyhien

hindujen parissa lapsiluvut ovat hyvin korkeita. Näin on myös supisuomalaisen vanhoillislestadiolaisten parissa.

Mielenkiintoisia ovat ne Venäjältä Suomeen muuttaneet naiset, jotka saavat Suomessa enemmän lapsia kuin kanssasisarensa Venäjällä. Tähän voi olla monia syitä. Suuri osa venäläisistä naisista on parisuhteessa suomalaisen miehen kanssa. Suomalaismiesten lapsitoiveet voivat olla toisenlaisia kuin venäläisten miesten. Joissakin tutkimuksissa venäläisnaiset ovat pitäneet suomalaismiehiä luotettavampina isinä kuin venäläismiehiä. Toisaalta olot voivat Suomessa olla ylipäättään taloudellisesti turvallisemmat ja vakaammat, jolloin naiset ehkä uskaltavat toteuttaa lapsenhankkimistoiveitaan helpommin kuin Venäjällä.

Taulukko 1. Kokonaishedelmällisyysluku naisen syntymämaan mukaan Suomessa 1991–1995 ja 2006–2009 sekä lähtömaassa 2005–2007. Lähde: Tilastokeskus 2011.

Syntymämaa	1991–1995	2006–2009	Lähtömaan kokonaishedelmällisyysluku 2005–2007
Somalia	6,6	4,2	6,7
Irak	---	3,3	4,3
Turkki	---	2,9	2,2
Vietnam	3,3	2,2	2,1
Ent. NL/Venäjä	2,0	1,9	1,3
Kaikki ulkomailla syntyneet yht.		2,1	
Suomi		1,8	

Koska Suomessa on yhä varsin vähän ulkomailta muuttaneita tai etnisiin vähemmistöihin kuuluvia, on heille syntyneiden lasten osuus kaikista syntyneistä vain 9 prosenttia. Näin siitä huolimatta, että nämä naiset synnyttävät keskimäärin useampia lapsia kuin syntyjään suomalaiset. Edes niiden muutamien ryhmien vaikutus, joilla on hyvin korkea lapsiluku, ei juuri näy kokonaisuudessa. Vaikka Helsingin somalinkielisten naisten synnyttämä lapsiluku on keskimäärin noin kolminkertainen verrattuna kotimaankielisiin, syntyi somalinkielisille äideille kaikista Helsingin seudulla syntyneistä lapsista vain 1,6 prosenttia. Nuorempien somalinkielisten naisten lapsiluku näyttää Helsingin Sanomien haastatteleman, Helsingin kaupungin tietokeskuksen yliaktuaarin, Pekka Vuoren tekemän selvityksen mukaan laskeneen selvästi.

- Ulkomaan kansalaisille syntyy keskimäärin useampia lapsia kuin valtaväestölle. Muutosta kuluvan ajan myötä heidän lapsilukunsa kuitenkin alkaa lähestyä suomalaista lapsilukua.

Joillakin lapsia on paljon – miksi?

Vaikka useimpien maahanmuuttajataustaisten naisten lapsiluku ei poikkea valtaväestön vastaavasta, näyttää erityisesti humanitääristen syiden vuoksi maahan tulleissa perheissä olevan paljon lapsia. Pakolaisuus tai humanitäärisiin syihin perustuva muutto ei sinänsä saa ihmisiä synnyttämään paljon lapsia. Lapsia on paljon, koska pakolaisia tuottavat konfliktipesäkkeet sijaitsevat suhteellisen heikosti kehittyneillä alueilla, joissa lapsiluku on perinteisesti suuri: esimerkiksi Kosovossa, Afganistanissa, Lähi-idässä, Sudanissa, Somaliassa tai Kongossa.

Monen lapsen synnyttäminen voi johtua halusta saada monta lasta, tai se voi olla tahaton seuraus ehkäisykeinojen puutteesta. Naisten itselleen *toivoma* lapsiluku on kaikkialla kehitysmaissa alhaisempi kuin syntyneiden lasten lukumäärä naista kohden. On yleistä, että naisille syntyy ei-toivottuja lapsia tai lapsia syntyy liian pian edellisen jälkeen. Sama seikka näkyy myös länsimaihin muuttaneiden kehitysmaiden ihmisten elämässä. Länsimaalaiset naiset sen sijaan haluaisivat enemmän lapsia kuin heille keskimäärin syntyy.

Vaikka kehitysmaissa lapsia ei aina halutakaan niin montaa, kuin heitä loppujen lopuksi syntyy, heitä toivotaan etenkin Saharan eteläpuoleisessa Afrikassa enemmän, kuin mihin olemme Suomessa tottuneet. Kahden tai kolmen lapsen perhettä pidetään pienenä. Monilapsinen perhe on etenkin monelle miehelle arvo sinänsä: suku on voimaa ja lasten runsaus on vanhempien ylpeys. Yhteisöissä, joissa naiset kantavat miehiä suuremman taakan lastenhoidosta – raskauksista ja synnyttämisestä koituvien vaivojen lisäksi – miehet voivat olla vähemmän halukkaita rajoittamaan lapsilukua kuin naiset. Monivaimoisuutta harrastavissa yhteiskunnissa lasten syntymä on vaimon keino vahvistaa naiseuttaan sekä asemaansa suhteessa muihin vaimoihin ja mieheen sekä miehen sukuun. Tämä vaimon aseman vahvistuminen lapsia synnyttämällä ei välttämättä häviä kovin nopeasti, vaikka siirryttäisiin elämään länsimaaisessa yhteiskunnassa. Lasten aikaansaamista kustannuksista ja kulutusmenoista vastaa perinteisesti koko suku, jolloin vanhemmilla ei ole välttämättä intressiä rajoittaa lasten lukumäärää edes heidän tuottamiensa kustannusten ja kulujen vuoksi.

- Osa maahan muuttaneista naisista saattaa jäädä synnytyksen jälkeen ilman ehkäisymahdollisuutta, koska terveydenhoitohenkilökunta ajattelee heidän uskontonsa kieltävän sen. Esimerkiksi islaminusko ei kuitenkaan kiellä ehkäisyn käyttöä.

Yksi selkeä syy suureen lapsimäärään näyttäisi olevan ehkäisyn puute. Vaikka asiasta on vain vähän tutkimusta, siihen viittaavat laadulliset aineistot, kuten Lassi Lainialan ja Minna Säävälän selvitys. Myös Maili Malinin ja Mika Gisslerin rekisteriaineiston analyysissä näkyvä, joidenkin ulkomaalaisryhmien aborttien määrä viittaa samaan. Joko ehkäisypalvelut eivät tavoita vieraskielisiä naisia tai tarjolla olevia ehkäisykeinoja ei koeta sopiviksi. Tarkempaa tietoa siitä, paljonko maahan muuttaneille naisille syntyy yllätyslapsia tai lapsia heidän mielestään liian pian

edellisen jälkeen, ei ole. Voimme olettaa, että tarjolla olevat ehkäisypalvelut eivät syystä tai toisesta tavoita vieraskielisiä – joko kieli- ja kommunikaatio-ongelmien tai palvelujärjestelmän luonteen vuoksi. Maahan muuttaneet eivät ehkä saa kaikkea sitä tietoa ehkäisystä ja menetelmistä, jota he tarvitsisivat palveluiden käyttämiseksi. Voi olla, että esimerkiksi osa terveydenhoitajista tai lääkäreistä ei edes tule vakavasti tarjonneeksi joillekin synnyttäneille naisille ehkäisyä, jos kuvitellaan heidän vastustavan ehkäisemistä uskonnollisista tai kulttuurisista syistä. Vaikka islaminusko ei kiellä ehkäisyn käyttöä, monet imaamit suhtautuvat kielteisesti erityisesti sterilisaatioon.

Maili Malinin ja Mika Gisslerin mukaan maahanmuuttajanaيسille tehdään vähemmän abortteja kuin samanikäisille suomalaisnaيسille keskimäärin. Virolaisten, kiinalaisten, venäläisten, thaimaalaisten, filippiiniläisten ja Saharan eteläpuolisesta Afrikasta (paitsi Somaliasta) peräisin olevien naisten aborttitilanne näyttää kuitenkin huolestuttavalta, ja se viittaa täyttymättömään ehkäisyn tarpeeseen. Yli puolet aborttiin päätyneistä maahanmuuttajataustaisista naisista ei käyttänyt mitään ehkäisyä ennen keskeytettyä raskautta. Joissakin ryhmissä jopa kaksi kolmasosaa aborttiin päätyneistä ei ollut käyttänyt mitään ehkäisyä. Vertailuna voidaan sanoa, että kolmasosa suomalaisista aborttiin päätyneistä ei käyttänyt ehkäisyä. Ne Venäjältä ja Virosta peräisin olevat naiset, joille abortteja tehdään, ovat etupäässä yli 40-vuotiaita. Afrikasta tulevien abortit taas ovat erityisesti nuorille tai monilapsisille tehtyjä. Kiinalaisille Suomessa tehdyt abortit ovat muita korostuneemmin alle 17-vuotiaille tehtyjä. On ilmeistä, että monilla ulkomailta muuttaneilla naisilla on täyttymätöntä ehkäisyn tarvetta. Toistaiseksi ehkäisyn käyttämättömyyden syistä on vähän täsmällistä tietoa: Onko naisilla mahdollisesti puutteelliset tiedot ehkäisystä? Ovatko ehkäisykeinot heidän tavoittamattomissaan? Kohtaavatko he painostusta miestensä taholta? Vai kokevatko he tarjolla olevat ehkäisykeinot sopimattomiksi itselleen tai abortin hyväksyttäväksi vaihtoehdoksi?

Kun tarkastellaan aborttilukuja, on hyvä muistaa, ettei aborttiin kaikkialla suhtauduta samalla tavalla. Venäjällä aborttiin ja hormonaaliseen ehkäisyyn suhtaudutaan eri tavoin kuin valtaväestön tai lääkäreiden parissa Suomessa. Suomessa abortteja on väkilukuun suhteutettuna vähän, kun taas itäisessä naapurissa niitä on viime vuosikymmeninä tehty hyvin paljon. Muita ehkäisykeinoja on aiemmin ollut vähän saatavilla, ja abortti on siksikin ollut hyvin yleinen tapa rajoittaa lapsilukua. Meri Larivaaran ja Anna Rotkirchin tutkimukset osoittavat, että Neuvostoliiton aikaan – ja jossain määrin yhä vieläkin – venäläiset lääkärit suhtautuvat kielteisesti hormonaaliseen ehkäisyyn, johtuen osin aiemmin tarjolla olleiden ehkäisypillereiden suurista hormonipitoisuuksista. Kielteisestä suhtautumisesta hormonaaliseen ehkäisyyn on satunnaisia viitteitä myös Suomeen muuttaneiden venäläisnaisten parissa.

Ruotsissa 1980-luvulla maahan muuttaneita jugoslaviaalaisia naisia tutkinut Mirjana Morokvasic havaitsi, että naiset eivät pitäneet abortteja ollenkaan niin ei-toivottavana ilmiönä kuin ruotsalaissyntyiset naiset. Jugoslaavinaيسille abortti oli muita keinoja toivottavampi ehkäisykeino, koska raskaus todisti heille toimivaa lisääntymiskykyä. Lisäksi he käyttivät hyväkseen raskauden pelkoa hallitakseen seksuaalielämänsä miestensä kanssa: raskauden pelolla

he pystyivät halutessaan torjumaan miehen seksuaaliset vaatimukset tehokkaasti, ja muut ehkäisykeinot olisivat vieneet heiltä tämän painostuskeinon. Jos yhteisön miehet ajattelevat, että heillä on oikeus seksiin myös vastoin naisen tahtoa, naiset voivat joutua turvautumaan varsin epätarkoituksenmukaisiin keinoihin seksielämänsä hallitsemiseksi. Ruotsiin 1980-luvulla muuttaneita jugoslaavinaisia käsitellyt laadullinen tutkimus ei ole missään tapauksessa yleistettävissä koskemaan kaikkia siltä suunnalta lähteneitä naisia koskevaksi, saati yleisesti maahanmuuttajanaisia koskevaksi. Se kuitenkin herättää huomaamaan ne monimutkaiset arjen seksuaalipoliittiset kytkökset, joiden kautta muuttaneiden naisten ehkäisyvalinnat määrittyvät.

Kaikki ei-toivotut raskaudet eivät luonnollisesti päädy aborttiin. Jos maahan muuttanut nainen esimerkiksi tulee raskaaksi mielestään liian pian edellisen synnytyksen jälkeen, hän voi jatkaa raskautta. Lassi Lainialan ja Minna Säävälän tekemässä selvityksessä monet maahanmuuttajanaiset toivoivat useaa lasta omaan perheeseensä. Tästä huolimatta he toivoivat lasten syntymien väliin jäävän useampia vuosia ja kokivat liian pikaisen raskaaksi tulon edellisen synnytyksen jälkeen epäonneksi. Monet naiset pitivät yleisesti sopivana lasten ikävälinä kolmesta viiteen vuotta, vaikka heillä itsellään oli 1–2 vuoden välein syntyneitä lapsia. Lyhyet synnytysvälit ja monilapsisuus yhdistettiin taloudellisiin vaikeuksiin ja väsymiseen sekä ulkopuolisuuden tunteeseen, jos suomenkielen taito oli heikko. Äidit olivat hyvin tietoisia siitä, että toisiaan tiheästi seuraavat raskaudet hankaloittavat suuresti kotoutumista ja kielenoppimista. Haastatellut naiset halusivat oppia suomea, jotta voisivat olla kunnon äitejä lapsilleen.

Sopivien ehkäisypalveluiden tarjoaminen ja niiden saatavuuden parantaminen on maahan muuttaneiden hyvinvoinnille ylipäättään merkittävä seikka, samoin heidän sopeutumiselleen Suomeen. Kun äiti ei ole jatkuvien raskauksien rasittama ja jaksaa paremmin, hänelle jää energiaa ja aikaa opetella maan kieltä, toimia kodin ulkopuolella ja asettua osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Jos perheiden äidit pääsevät oppimaan suomea ja ymmärtämään maan elämää, se vaikuttaa koko perheen elämään ja esimerkiksi lasten koulumenestykseen.

- Maahan muuttaneille syntyy enemmän lapsia osittain riittämättömän ehkäisyn vuoksi.

Maahanmuuttosäännökset ja lapsen syntymä

Edes lasten synnyttämistä ei voi tarkastella täysin irrallaan maahanmuuttopolitiikasta. Lapsen hankkiminen voi olla epävakaa maahanmuuttopolitiikan oloissa keino vahvistaa jalansijaa uudessa maassa. Tämä pätee erityisesti sellaisissa maissa kuin Yhdysvallat, jossa on käytössä kansalaisuutta koskeva *Ius soli* -periaate. Kansakuntaan kuulumisen ratkaisee syntyminen siellä, eivät vanhempien sukujuuret. Yhdysvalloissa syntynyt henkilö saa automaattisesti maan kansalaisuuden, vaikka hänen vanhempansa oleskelsivat maassa ilman lupaa. Kun lapsi saavuttaa 21 vuoden iän, hän voi hakea kansalaisuutta myös vanhemmilleen ja sisaruksilleen. Jos vanhemmat ovat saaneet karkotuksen maasta laittoman oleskelun vuoksi, heille ei kuitenkaan myönnetä kansalaisuutta.

Suomessa, kuten kaikissa Euroopan maissa, on sen sijaan käytössä *Ius sanguinis*-periaate, jonka mukaan Suomessa syntyneet eivät automaattisesti saa Suomen kansalaisuutta. Kansalaisuuden saaminen riippuu vanhempien kansalaisuudesta: vain Suomen kansalaisen lapsi saa Suomen kansalaisuuden. Poikkeuksen tekevät sellaiset lapset, joille ei pystytä saamaan minkään muun maan kansalaisuutta. Esimerkiksi virallisen pakolaisstatuksen saaneiden vanhempien lapsi voi saada Suomen kansalaisuuden, koska hänen vanhempiensa on käytännössä mahdotonta hakea lapselleen lähtömaan kansalaisuutta.

Myös maassa syntyneelle lapselle on anottava virallista oleskelulupaa, vaikka vanhemmilla olisi esimerkiksi pysyvä oleskelulupa. Tämä seikka herättää monissa lapsia saaneissa muuttajissa suurta turhautumista. Lapsen saamiseen liittyvän emotionaalisen ja käytännöllisen muutoksen keskellä he joutuvat järjestelemään vastasyntyneelle omaa vanhan lähtömaan passia kaikkine vaadittuine asiakirjoinen oman maan viranomaisien kanssa, ja sitten hakemaan oleskelulupaa vauvalle Suomen viranomaisilta 3 kuukauden kuluessa syntymästä. Suomessa syntyneelle lapselle voidaan tuskin kieltäytyä antamasta oleskelulupaa, jos hänen vanhemmillaan sellainen on. Kyseessä on byrokraattinen velvoite.

Lapsen syntymä vaikuttaa vain harvoissa tilanteissa suoraan vanhempien oikeuteen oleskella maassa. Tällainen tilanne voi tulla kyseeseen lähinnä silloin, kun kansainvälisen avioliiton kautta maahan saapunut henkilö hakee oleskelulupaa avioliiton perusteella. Jos Maahanmuuttovirasto ei myönnä oleskelulupaa ja asia etenee valituksen kautta oikeuskäsittelyyn, raskautta tai lapsen syntymää voidaan käyttää todisteena liiton aitoudesta. Lapsen

syntymään voidaan viitata myös siinä tapauksessa, että avioliitto päättyy eroon alle kahden vuoden kuluessa, ennen kuin ulkomaalainen puoliso on saanut jatkuvan oleskeluluvan. Siinä tapauksessa lapsen syntymää voidaan pitää sellaisena siteenä Suomeen, että henkilö saa oleskeluluvan.

Lasten syntyminen ei ole pelkästään perheen sisäinen kysymys silloin, kun kyseessä on maahanmuuttaja, vaan se on poliittisesti ladattu tosiasia. Säännökset, jotka on tarkoitettu turvaamaan lapsen etua, voivat johtaa tiukan maahanmuuttopolitiikan vallitessa siihen, että lapsen syntymää voidaan päättää käyttämään strategisena keinona oleskeluluvan turvaamiseen. Maailman jakautuminen rikkaaseen ja köyhään sekä vakauden ja epävakauden poliittisiin piireihin saa ihmiset tekemään kaikkensa turvatakseen oman ja perheensä tulevaisuuden. Lasten syntymään ovat joissakin tapauksissa todennäköisesti vaikuttaneet myös välineelliset päämäärät. Tämä ei saa kuitenkaan johtaa siihen, että syntyneet lapset joutuvat kärsimään. Lapsen edun on oltava aina ensimmäinen toimintaperiaate riippumatta siitä, miten ja mihin tarkoitukseen liittyen he ovat syntyneet. Joka tapauksessa melkein kaikki maahan muuttaneiden lasten syntymät ovat osa aivan tavallista perhe-elämää.

- Suomessa syntynyt lapsi saa Suomen kansalaisuuden vain, jos hänen äitinsä tai isänsä on Suomen kansalainen.

Voiko seksistä puhua maahan muuttaneiden kanssa?

Kun puhutaan kehittyvästä kehosta ja seksuaalisuuden tuesta siihen isompaan rooliin elämässä, niin aika moni (maahanmuuttajatyttö) sitten kuittaa, että ”ei, ei ei se meidän kulttuurissa kuulu, et sitten vasta kun ollaan naimisissa”! Onko se oikeasti niin totta, että he malttavat pidättäytyä kaikesta ennen (avioliittoa) eivätkä haluakaan siitä puhua mitään? Moni jotenkin sen haluaa ohittaa. Vaikka kuuntelevat.

(Yläkoulun kouluterveydenhoitaja)

Nykyinen pohjoismainen ja suomalainen tapa suhtautua seksiin on maailman mittakaavassa erityislaatuinen. Suhtautumisella on oma historiansa, jonka helposti unohdamme. Suurimmassa osassa maailmaa suhtautuminen seksuaalisuuteen on varsin erilaista. Miehillä sallitaan yleisesti myös seksuaalisuudessa asioita, joita naisille ei sallita. Erot seksuaalinormistossa tulevat esiin erityisesti suhtautumisessa nuorten tyttöjen seksuaalikäyttäytymiseen. Useimmat Euraasian maatalousvaltaisilta alueilta tulevat muuttajat ovat kasvaneet kulttuuriympäristössä, jossa tytöt siirtyvät syntymäperheistään miehen suvun jäseniksi avioliiton kautta. Syntyvien lasten kuuluminen miehen sukulinjaan halutaan varmistaa naisten sukupuolisuuden tarkkailulla ja erilaisilla rajoituksilla. Morsiamen neitsyys on arvossaan ja varmistaa sen, ettei ”vierasta verta” pääse tunkeutumaan miehen linjasukuun. Kyse ei kuitenkaan ole pelkästään jälkeläisten isyyden varmistamisesta, vaan naisten symbolisesta puhtaudesta (esimerkiksi Intiassa) ja kunniaa (esimerkiksi Välimeren maissa). Naisen hyvyys liittyy hänen koskemattomuuteensa ja seksuaaliseen hallintaansa miehen suvun jatkajana, ei pelkästään vaimon ja miehen välisen suhteen sitovuuteen. Myös naisen rooli äitinä ja kasvattajana merkitsee tehtävää kulttuurin siirtäjänä tuleville sukupolville. Yhteisön kannalta ei ole yhdentekevää, millaista kulttuuria pidetään yllä. Niinpä ”hyvä äiti” siirtää ”puhdasta, oikeaa kulttuuria”, eli toimii itse kulttuuristen arvokäsitysten mukaisena mallina jälkeläisilleen.

Joissakin Saharan eteläpuoleisen Afrikan maissa, Karibialla, Kaakkois-Aasiassa ja Tyynen meren alueella taas naisten seksuaalisuuteen suhtaudutaan hyvin toisella tapaa. Sukulaisuudessa ei tärkeällä sijalla ole niinkään miesten muodostamien linjasukujen polveutuminen, vaan sukuverkostot

rakentuvat naiskeskeisesti tai molemminpuolisesti, tai laajoja sukuverkostoja ei ylipäättään korosteta. Naisten seksuaalisuutta ei perinteisesti rajoiteta näissä yhteiskunnissa yhtä paljon kuin peltoviljelyyn tai paimentolaisuuteen perustuvissa euraasialaisissa yhteiskunnissa.

Suurin osa Suomeen muuttajista on eurooppalaisissa tai muissa moderneissa yhteiskunnissa kasvaneita, eivätkä heidän käsityksensä seksuaalisuudesta poikkea suomalaisesta yhtä vahvasti kuin kauempaa tulevan muuttajien vähemmistön. Eroja on kuitenkin jo suomalaisten ja venäläistaustaisten tai virolaistaustaisten välillä, sillä näissä maissa tapahtuneet poliittiset ja taloudelliset muutokset ovat vaikuttaneet myös seksuaalisuuteen, kuten Elina Haavio-Mannilan ja Osmo Kontulan tutkimus on osoittanut. Seksistä puhuminen – siten kuin nykyisin pohjoiseurooppalaisissa moderneissa yhteiskunnissa tehdään – tuntuu erilaisesta taustasta tulevasta oudolta tai jopa uhkaavalta, olipa kyseessä venäläinen tai thaimaalainen, amerikkalainen tai somalialainen henkilö. Seksistä puhutaan toki myös siellä, missä ollaan ”perinteisempiä”. Sukupuoliasiat voivat olla ronskin pilan kohteita tai niistä voidaan puhua sopivissa ryhmätilanteissa, esimerkiksi naimisissa olevien naisten kesken, hyvinkin suoraan. Meikäläistä omia tuntemuksia ja kokemuksia tunnustavaa puhetapaa sen sijaan ei välttämättä ole. Seksuaalisuuden ei koeta olevan ihmisen persoonallisuuden syvintä tai intiimeintä osaa eikä tunneta tarvetta avautua seksistä kuten täällä. Rajoittavampaa ja häveliäämpää asennoitumista ymmärtää paremmin, jos ajattelee, miten suomalaisessa yhteiskunnassa seksiin suhtauduttiin vielä 1960-luvulla. Vaikka suhtautuminen meillä ennen ja kehitysmaissa nykyisin ei ole samankaltaista, ymmärrystä helpottavia yhtäläisyyksiä voi kuitenkin löytyä. Monissa maissa voivat naimisissa olevat naiset tai naimattomat tytöt keskustella keskenään ronskistikin seksistä ja sukupuolielimestä. Suurin ero suhtautumisessa seksistä puhumiseen näkyy nuorten ja vanhempien kesken sekä eri sukupuolten välillä.

Nuorten seksuaalikasvatus kouluissa herättää vahvoja tunteita monissa maahanmuuttajayhteisöissä. Tutkimusta eri maahanmuuttajataustaisten etnisten ryhmien suhtautumisesta seksiin ja erityisesti nuorten seksuaalisuuteen on vähän, eikä Suomesta käytännössä lainkaan. Aiheen tutkiminen on vaikeaa, koska kysymys herättää puolin ja toisin voimakkaita moraalisia ja emotionaalisia reaktioita ja leimaamisen tunteita. Jo edellä mainittu teini-ikäisten keskimääräistä suurempi todennäköisyys abortin kokemiseen joissakin maahanmuuttajaryhmissä viittaa siihen, että ehkäisystä ei joko tiedetä tarpeeksi, tai sitä ei osata tai haluta käyttää. Tässä nuoret afrikkalaisnaiset sekä kiinalaiset näyttäivät olevan muita huonommassa asemassa.

Miesten kokemat estot seksuaaliterveysasioiden puheeksi ottamisessa ja hoitoon hakeutumisessa ovat suuria vieraskielisille ja usein miesvaltaisista ja maskuliinisuutta korostavista kulttuuritaustoista tuleville. Vaikka usein ajatellaan, että miehet puhuvat miesten asioista mieluiten toisten miesten kanssa, ei tämä välttämättä pidä paikkaansa kaikkien maahanmuuttajien osalta. Seksuaalisuus nostattaa epäluuloja ja kilpailullisuutta eri etnisten ryhmien miesten kesken: kaikki ovat kuulleet media- tai nettipuhetta ulkomaalaisten miesten seksuaaliseen kyvykkyyteen liittyvistä kuvitelmista tai siitä, miten ”ne vievät meidän naiset” tai raiskaavat. Tällaisessa keskusteluympäristössä on vaikeaa saavuttaa luottamuksellista vuorovaikutusta eri ryhmistä peräisin olevien miesten kesken ja vakuuttaa toinen osapuoli palveluntarjoajan vilpittömyydestä. Siten tietyistä kulttuuritaustoista tulevien miesten voi olla jopa helpompaa puhua vastaanotolla intiimivaivoistaan suomalaisnaiselle kuin -miehelle.

- Kulttuurisia ja uskonnollisia normeja ei pidä lähestyä muuttumattomina ja joustamattomina totuuksina. Sen sijaan on pyrittävä tuomaan ihmisten saataville heidän terveyttään edistävää tietoa ja palveluita siten, että nämä normit otetaan huomioon.

Seksuaalisuudessa kaikkein hankalimpia kysymyksiä ovat muut kuin heteroseksuaaliset suhteet ja identiteetit. Useimmissa maissa homoseksuaalisuutta pidetään hävettävänä, luonnottomana tai jopa rikollisena. Se, että Suomessa nykyisin tunnustetaan seksuaalisuuden monimuotoisuus ja että sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin suhtaudutaan ainakin periaatteessa yhdenvertaisesti, on monelle maahanmuuttajalle järkytys. Osa tulkitsee tämän yhdeksi ilmaukseksi länsimaalaisesta moraalisesta rappiosta. Toisaalta oma seksuaalinen suuntautuminen tai sukupuoli-identiteetti on voinut olla syy muuttoon: muuttajalle on voinut olla mahdotonta elää lähtömaassa sellaisena kuin hän on. Siten kaikki maahan muuttaneet eivät tässäkään kysymyksessä ole samassa veneessä.

Seksuaaliasioiden puheeksi ottaminen naimisissa olevien maahanmuuttajien kanssa ei ole periaatteessa sen vaikeampaa kuin suomalaistenkaan kanssa – kieliongelmiä lukuun ottamatta. Jos yhteistä kieltä ei ole, on vaikeaa löytää oikeita sanoja. Toisaalta monien vähän koulutettujen muuttajien ja toisinaan myös tulkkien perustietämys ihmiskehon anatomiasta ja fysiologiasta voi olla puutteellinen, jolloin sellaiset sanat kuten eturauhanen, ovulaatio tai munasarjat eivät avaudu ilman selittämistä. Lisäksi vuorovaikutusta jäykistää se, että muuttaneet kokevat tämän alueeksi, jolla heitä helposti leimataan:

Heitä syytetään naisten ja pikkupoikien sukuelinten silpomisesta, raiskauksista, pahoinpitelystä, ”liiallisesta” lasten synnyttämisestä ja niin edelleen. Seksistä voi puhua maahan muuttaneiden kanssa, mutta siitä puhuminen tietyistä kulttuuriataustoista tulevien nuorten kanssa on vaikeampaa kuin suomalaistaustaisten nuorten kanssa. Myös aikuisten kanssa puhuminen vaatii aikaa ja luottamuksellisen suhteen syntymistä.

Monet etnisiin vähemmistöihin kuuluvat tai maahanmuuttajataustaiset nuoret haluavat erottautua suomalaisiksi mielletystä ”vapaasta” nuoruudesta. Seurustelutavat koetaan suomalaisen alkoholinkäytön ja yleisen vapauden ja kurittomuuden ohella keskeisimmiksi erilaisuuden alueiksi muun muassa Lotta Haikkolan tekemässä tutkimuksessa. Heli Niemelän tutkimat somalialaiset tytöt paheksuivat nuorten suomalaistytöjen seksisuhteita ja halusivat itse pysytellä etäällä sellaisesta toiminnasta. Somalityöillä voi olla poikaystäviä, mutta heitä ei tavattu muuta kuin julkisilla paikoilla tai nk. esiliinan läsnä ollessa. Näin ehkäistiin seurustelun muuttuminen fyysiseksi. Joissakin etnisissä vähemmistöissä pidetään tyttöjen neitsyyttä ja mainetta avioituessa hyvin tärkeänä, ja monet tytöt myös itse jakavat tämän näkemyksen. He voivat pitää oman yhteisönsä tyttöjä hyveellisyyden vuoksi parempina kuin suomalaisia: he kunnioittavat vanhempiaan, eivät käytä alkoholia eivätkä seurustele – ainakaan fyysisesti.

Jotkut koulujen terveystiedon opettajat kertovat, että osa maahanmuuttajaoppilaista on poissa tunneilta silloin, kun käsitellään sukupuoliasioita. Seksuaalivalistuksen välttäminen voi liittyä vanhempien kieltoon osallistua tunneille, jos vanhemmat ovat kuulleet huhuja tuntien sisällöstä muilta yhteisönsä jäseniltä. Tunneilta voidaan myös jättäytyä pois, mikäli nuoret tuntevat, ettei kyseinen tematiikka kosketa heitä tai ole sopivaa heille. Joissakin tapauksissa voi tyttöjen ja poikien terveystiedon opettaminen sekar ryhmässä olla syynä osallistumattomuuteen. Suhtautumista terveystietoon ja siihen osallistumista ei kuitenkaan ole tutkittu tarkemmin, ja edellä mainitut näkemykset perustuvat käytännön työtä tekevien kokemuksiin.

Joissakin etnisissä ryhmissä seksuaaliseen hyveellisyyteen kuuluu paitsi pidättäytyminen fyysisestä suhteesta vastakkaiseen sukupuoleen, myös ylipäätään seksuaalisten ärsykkeiden, kuten kuvien ja viestien vältteleminen. Esimerkiksi Heli Niemelän haastattelemat somalitytöt kertoivat vaihtavansa televisiokanavaa, jos siellä suudellaan. Perinteisestä linjasukukeskeisestä taustasta tulevien nuorten tyttöjen ei kuulu asettua alttiiksi seksuaalisuutta käsitteleville viesteille, jottei heidän hyveellinen maineensa kyseenalaistu. Sana kiirii yhteisöissä nopeasti muiden ja vanhempien korviin ja tyttö voi saada rangaistuksen tai hänen maineensa kolhun.

Nykysuomalaiseen ajatteluun kuuluu tiedon ja moraalin erottaminen toisistaan. Erityisesti seksuaalisuuden piirissä on maailmalla kuitenkin paljon yleisempää pitää seksuaalitietoa ja moraalialueita erottamattomina. Ajatellaan, että tieto johtaa moraalityöhön käytökseen: jos nuori saisi tietää miten kondomia käytetään, sitä lähtisi heti kokeilemaan sukupuoliyhteydessä. Seksuaalivahvistuksen ajatellaan johtavan väistämättä ei-toivottuihin seksikokeiluihin, ja seksistä tulisi siksi tietää vasta avioliiton solmimisen jälkeen. Lähes kaikki asiasta tehty tutkimus on kuitenkin tullut siihen johtopäätökseen, ettei nuorten saama seksitieto varhenna seksin aloittamisikää. Tästä huolimatta esimerkiksi Yhdysvalloissa, Venäjällä ja Intiassa asiallisen seksuaalivahvistuksen ajatellaan johtavan väistämättä nuorten ”moraaliseen rappioon” ja varhaiseen seksin aloittamiseen. Monissa maissa nuorten seksuaalivahvistus kouluissa on kielletty lainsäädännöllä. Siten ei ole ihme, jos näistä maista tulevat suhtautuvat epäluuloisesti koulujen seksuaalikasvatukseen eivätkä aina ymmärrä mistä siinä on kysymys. Epäluulojen hälventämiseksi on tärkeintä avoimuus ja tiedon välittäminen siitä, mitä tunneilla opetetaan ja miksi. Olisi hyvä, että seksuaalikasvatukseen kielteisesti suhtautuvien yhteisöjen parista löytyisi asiasta vanhemmille heidän omalla kielellään kertovia välittäjiä. Tällaisia tilaisuuksia vahvistukseen voisi löytyä esimerkiksi koululaisten vanhempien ohjatuissa vertaistukiryhmissä. Myös terveystiedon opettaminen tytöille ja pojille erikseen voisi olla osallistumisen ja tiedon omaksumisen kannalta hyödyllistä.

- Seksuaalisuudessa kiteytyy monille maahan muuttaneille kipeitä kysymyksiä, kun he asettuvat Suomeen. Silti ei ole syytä välttää puhumista näistä asioista. Tärkeintä on kuunnella ja antaa toiselle tilaa ilmaista itseään.

Lisätietoa

- Väestöliitto teki vuonna 2009 *Maahanmuuttajien seksuaali- ja lisääntymisterveyden edistäminen – Tarpeita, tietoa ja yhdenvertaisuutta* -toimintasuunnitelman Terveystiedon ja hyvinvoinnin laitoksen toimeksiannosta, <http://www.vaestoliitto.fi/@Bin/2517cda7e11f3898ace3827541db8f45/1307430623/application/pdf/906852/maahanmuuttajien%20seksuaaliterveys.pdf>

- Seksuaaliterveys ympärileikkauksen suhteen, ks. Ihmisoikeusliiton KokoNainen-hanke, <http://www.ihmisoikeusliitto.fi/index.php/toiminta/kokonainen>

Vanhemmuus

-Haluavatko maahan muuttaneet naiset olla kotiäitejä?

Lapset päiväkodissa ja mies töissä; mitä minä teen kotona?

Jos mä löydän työn joka ei ole vaikea niin menen...

(Somiasta muuttanut kolmen lapsen äiti)

-Nyt et ole töissä. Haluatko töihin?

- (Hiljaisuus). Itse asiassa en.

-Miksi?

- En pysty hoitamaan sekä kotia että työtä samaan aikaan.

(Intiasta muuttanut kahden lapsen äiti)

Äitiys yhdistää naisia eri puolilla maailmaa, mutta tavat olla äiti ovat hyvinkin erilaisia. Lähes kaikkialla maailmassa naisilla on ensisijainen vastuu aivan pienten vauvojen hoitamisesta, mutta lapsen kasvaessa hänestä huolehtivat yhä enemmän myös muut kuin äiti. Nykyinen pohjoiseurooppalainen äiti- ja ydinperhekeskeinen lastenhoito, johon usein kuuluu myös ostettua tai julkisin varoin järjestettyä päivähoitoa, poikkeaa siitä, miten lastenhoito suurimmassa osassa maailmaa on järjestetty. Muutto maasta toiseen vaikuttaa myös siihen, miten äitiyteen suhtaudutaan ja miten ollaan äitinä. Vieraassa kieliympäristössä ja yhteiskunnassa ei äitinä voi toimia samaan tapaan kuin lähtömaassa. Uudessa asuinmaassa nainen tulee aiempaa tietoisemmaksi omasta äitiydestään, jos ympärillä elävät näyttävät toimivan äiteinä omasta lähtökulttuurista poikkeavalla tavalla. Maahanmuutto haastaa vanhemmuuden sekä puolisoitten välisen suhteen.

Jotta ymmärrämme, miksi äitiys voi olla haastavaa maahanmuuton kokeneelle naiselle, on tarkasteltava suomalaista ajattelutapaa. Heli Hyvönen on tutkinut virolaisten ja suomalaisten maahan muuttaneiden äitiyttä. Hän kuvaa, kuinka Neuvostoliitossa ja Virossa on ollut Suomea enemmän tapana jakaa äitiyttä kollektiivisesti, ystävien ja sukulaisten, etenkin isoäidin kanssa. Tutkija Anna Rotkirch puhuu tästä laajennettuna äitiytenä. Maahanmuuton seurauksena ei isovanhempia ole niin helposti kytkettävissä äitiyden piiriin mukaan, jolloin Virossa ja Venäjältä muuttaneet naiset eivät kykene Suomessa toteuttamaan äitiyttään ihanteidensa mukaisesti. Ne sukulaiset, joita

Suomesta mahdollisesti löytyy, ovat yleensä itsekin samassa intensiivisessä pikkulapsivaiheessa. Siten lastenhoito keskittyy helposti äideille enemmän kuin lähtömaassa on ollut tapana. Afrikkalaistaustaisten maahan muuttaneiden äitien näkökulmasta tätä ovat kuvanneet esimerkiksi Marja Tiilikainen, Petra Ekberg-Kontula ja Maarit Marjeta. Ulkomailta Suomeen muuttaneet äidit tuntevat helposti jäävänsä äiteinä yksin.

Pohjoismainen malli, jossa naiset ovat suurimmaksi osaksi palkkatyössä, on varsin erityislaatuinen toimintatapa maailman mittakaavassa. Muuallakin naiset tekevät töitä, useimmiten jopa enemmän kuin miehet, mutta he eivät välttämättä ole ulkopuolisen leivissä ja ansaitse palkkaa. Naiset ovat merkittävä maatalouden ja kotitalouksien työvoima, mutta heitä ei välttämättä tunnusteta tuottaviksi työntekijöiksi. Naisten palkkatyö on yleistynyt monissa Keski- ja Etelä-Euroopan maissa vasta viime vuosikymmeninä. Vielä nykyisinkin suomalaiset naiset ovat erityislaatuista siinä mielessä, että he ovat suurimmaksi osaksi kokopäivätyössä. Useimmissa muissa länsimaissa – Ruotsista ja Norjasta alkaen – naiset tekevät meitä yleisemmin osapäivätyötä. Vaikka äidit Suomessa ovat usein alle kolmivuotiaiden kanssa hoitovapaalla, on yli kolmivuotiaiden lasten äitien työssäkäyntiaste Suomessa korkeampi kuin muissa Euroopan maissa.

Suurimmat Suomeen muuttaneiden kansalaisuusryhmät tulevat Venäjältä ja Virosta, joissa naisilla on pitkään ollut tapana käydä palkkatyössä kodin ulkopuolella. Heille osallistuminen työelämään on yhtä itsestään selvää kuin syntyään suomalaisillekin. Moni muualta Suomeen perheenjäsenenä – esimerkiksi Suomeen töihin tulleen miehen vaimona tai suomalaisen miehen vaimona – tullut on turhautunut työnsaannin vaikeuteen. Kielitaidon hankkiminen on hidasta ja vaikeaa, etenkin jos naisella on aivan pieniä lapsia. Lasten kasvaessa suomalainen julkinen päivähoito on merkittävä etu: lapset voi saada laadukkaaseen, edulliseen ja turvalliseen hoitopaikkaan ja osallistua itse kieli- ja muille kursseille tai hakea aktiivisesti töitä. Ongelmallisin tilanne on niillä ryhmillä, joissa lapsia syntyy monta tihein välein. Koska harva maahan muuttanut äiti haluaa laittaa alle 3-vuotiaasta päiväkotiiin, voi monilapsisuus johtaa pahimmillaan siihen, että nainen viettää kotona vailla paikallista kielitaitoa ja työtä jopa 10–15 vuotta. Näiden ryhmien tilanteeseen on kiinnitetty erityistä huomiota ainakin pääkaupunkiseudulla, missä aletaan tarjota entistä enemmän kieliopintoja siten, että kurssin ajan pienet lapset voivat olla hoidossa.

Muuton seurauksena naisilla voi olla tarvetta korostaa erityistä rooliaan kasvattajina ja kodin piirin ylläpitäjinä, kuten käy ilmi intialais- ja nepalilaistaustaisia naisia koskevasta Minna Säävälän ja Tuomas Martikaisen tutkimusartikkelista. Toisaalta uudessa tilanteessa miehet ottavat entistä enemmän vastuuta lastenhoidosta ja kotitöistä, eivätkä sukupuoliroolit säily

välttämättä jäykkinä – parisuhde ja kumppanuus voivat korostua uusissa olosuhteissa. Äitiydestä voi tulla todellinen este kielenoppimiselle, jos ja kun sosiaaliset suhteet paikallisväestöön ovat ohuita, eikä kotiäitiydelle pikkulapsivaiheessa nähdä vaihtoehtoja. Lassi Lainialan ja Minna Säävälän haastattelemien kielikursseja käyvien naisten haastattelut osoittavat, että äitiys on yhtä aikaa myös selitys sille, miksi äidit kokevat kielen oppimisen niin tärkeäksi. Suomea on osattava, jotta voisi hoitaa hyvän äidin tavoin lasten terveydenhoidon, päivähoitoasiat ja kouluasiat.

Naispuolisilla ulkomaan kansalaisilla on korkeampi työttömyysaste kuin miehillä. Lisäksi noin viidennes ulkomaan kansalaisista on työelämän ulkopuolella ilman, että olisi opiskelija tai eläkeläinen. Naiset esimerkiksi hoitavat kotia ja lapsia tai työskentelevät perheyrytyksessä palkatta. Vastaava osuus Suomen kansalaisista on noin neljä prosenttia. Muutoin kuin opiskelun tai eläkkeellä

- Äitiyden ja kodin ulkopuolisen aktiivisuuden yhdistäminen on uuteen maahan muuttaneelle naiselle paljon vaikeampaa kuin omassa kotimaassaan asuvalle, koska hänellä ei ole tässä maassa kasvaneilla jo olevaa nk. hiljaista tietoa, sosiaalisia verkostoja ja kielitaitoa järjestää arkaan ja hahmottaa vaihtoehtoja.

olon takia työvoiman ulkopuolella olevia on erityisen paljon Suomessa asuvien Yhdysvaltain (39 prosenttia) ja Intian kansalaisten (30 prosenttia) parissa. Vaikka maahan muuttaneissa on paljon kotona lasten kanssa olevia naisia, tämä ei ole seurausta pelkästään heidän halustaan olla kotona. Muutamissa omissa tutkimushankkeissani ulkomailta muuttaneita äitejä haastattellessa on käynyt ilmi, että hyvinkin perhekeskeisistä ja naisten kotityötä korostavista maista tulleissa naisissa on niitä, jotka haluaisivat Suomessa päästä töihin. Yleiskuvan saamista

hankaloittaa se, että haastateltaviksi valikoituvat tutkimuksiin yleensä ne, joilla on eniten yhteiskunnallista osallistumishalua. Naiset näyttävät omaksuman varsin nopeasti suomalaisen arvomaailman, jossa naisten taloudellista itsenäisyyttä ja työssäkäyntiä arvostetaan suuresti. Joissakin ryhmissä, kuten amerikkalaisten ja intialaisten parissa, kotiäitiyden malli näyttää kuitenkin rekisteritietojen ja haastattelujen valossa olevan sitkeämmin vallalla.

Useimmat toivovat voivansa olla lasten kanssa kotona kunnes nuorin lapsi on saavuttanut kolmen vuoden iän. Sen jälkeen toiveet päästä kotoa oppimaan kieltä ja ansaitsemaan rahaa ovat suuret, olipa kyseessä korkeasti koulutettu tai lukutaidoton nainen. Myös Petra Ekberg-Kontulan haastattelututkimus kuvaa afrikkalaistaustaisten naisten halua päästä koulutukseen

ja työhön. Samaan aikaan, kun pienten lasten hoitaminen koettiin naista velvoittavaksi tehtäväksi, naiset tahtoivat päästä pois kodin piiristä työelämään. He halusivat mieluiten osapäivätöihin lasten ollessa pieniä. Vahvaan haluun hoitaa pienet lapset kotona vaikuttaa paitsi perhekeskeinen ajattelu-tapa, myös maahanmuuttoprosessi. Vieraassa kieli- ja kulttuuriympäristössä perhe ikään kuin tiivistyy ulkopuolelta tulevassa paineessa: tunneriippuvuus perheenjäsenten kesken kasvaa, ja he turvautuvat toisiinsa saadakseen voimia kohdata usein haastavaksi koettu ulkomaailma.

Olen edellä korostanut monien maahan muuttaneiden naisten toivetta päästä kotoa ulos maailmaan, mukaan suomalaiseen yhteiskuntaan. Osalla toive löytää työtä on valitettavasti epärealistinen. Jos nainen ei ole koskaan ollut mukana työelämässä, hän ei välttämättä ymmärrä kuinka vaativaa kokopäivätyö Suomessa voi olla. Jos mies ei ole valmis osallistumaan lastenhoitoon, monen pienen lapsen äidin kokopäivätyössä käyminen voi osoittautua mahdottomaksi. Vaatii suuria voimavaroja ja jaksamista sekä muuta lastenhoitoapua, jotta lasten tuonnit ja viennit päivähoitoon, sairaiden lasten hoito, läksyissä auttamisen ja kaiken tavanomaisen kotityön jaksaa hoitaa työpäivän ohella. Moni toivoisi osapäivätöitä, joita suomalaisilla työmarkkinoilla on vain vähän tarjolla, lukuun ottamatta myynti- ja ravintola-työtä. Naisten väliaikainen kotiäitiys voi olla ainoa realistinen vaihtoehto, jos perheeseen halutaan monta lasta eikä mies ole halukas lapsia hoitamaan. Jos lapsia syntyy ei-toivottuina, on ehkäisyn saatavuuden ja käytettävyyden parantaminen avain äitien aseman parantamiseen.

Joissakin vieraskielisissä ryhmissä naisten yksinhuoltajuus on huomatta-vasti yleisempää kuin valtaväestössä. Kaikista somalinkielisistä lapsiperheiden äideistä 45 prosenttia ja vironkielisistä 29 prosenttia oli yksinhuoltajia vuonna 2008. Vastaava luku suomenkielisten osalta oli 17 prosenttia. Tuula Jorosen tekemien Helsinkiä koskevien laskelmien mukaan yksinhuoltajaperheitä on vietnaminkielisen huoltajan perheistä yli puolet ja viron-, venäjän- ja somalinkielisistä yli kolmannes. Kiinan- kurdin-, turkin ja albaniankielisten joukossa yksinhuoltajuus taas on tavanomaista harvinaisempaa. Vietnamin- ja somalinkielisissä yksinhuoltajissa on runsaasti työvoiman ulkopuolella olevia naisia. Monet näistä naisista ovat hyvin heikosti koululettuja. Paremmiin kou-lutetuissa ryhmissä – kuten viron- ja venäjänkielisissä – ei yksinhuoltajuus kuitenkaan näytä erityisesti pudottavan naisia työelämän ulkopuolelle.

- Monet maahan muuttaneet naiset haluavat päästä mukaan opintoihin ja työelämään. Tavat olla äiti muuttuvat maahanmuuton myötä.

Käyttävätkö ulkomailta peräisin olevat vanhemmat kuritusväkivaltaa?

Lapseni eivät koskaan piirtele seinille. Kerran nuorempi tytäreni piirsi viivan, minä läimäytin häntä ja sen jälkeen hän ei enää koskaan ole tehnyt mitään sellaista.

(Intiasta muuttanut nainen)

Muuton kokeneessa perheessä ei voida enää toimia lasten vanhempina samalla tavoin kuin muuttajien lähtöyhteiskunnassa. Tämä johtuu sekä muuttoprosessin aiheuttamasta stressistä ja sopeutumisprosessista että ympäröivästä kulttuurisesta erilaisuudesta, johon muuttaneet joutuvat väistämättä ottamaan teoillaan ja ajatuksillaan kantaa. Myös lainsäädäntö voi poiketa lähtömaasta, jossa lapsia ehkä tarkastellaan ikään kuin vanhempiensa omaisuutena, vailla erityisiä oikeuksia. Muuton seurauksena asiat, jotka ”omassa” ympäristössä olisivat toteutuneet arjessa itsestään selvinä, joutuvat huomion ja tietoisien valintojen kohteeksi. Missään kulttuuri ei ole pysyvää ja muuttumaton, joten kaikkialla elämä ja käytännöt, esimerkiksi lasten kasvatustavat, muuttuvat. Silti muuttoon liittyvä äkkinäinen katkos on raju. Muuttaneet joutuvat punnitsemaan itsestään selviltä tuntuvien käytäntöjen mielekkyyttä ja tekemään valintoja: Pitäisikö meidän toimia siten kuin omassa lapsuudessaamme toimittiin? Vai pitäisikö meidän alkaa kasvattaa lapsiamme siten kuin ympärillä näytetään tekevän?

Muuttoprosessissa ihminen hakee turvaa ja jatkuvuutta kiinnittymällä tuttuun ja turvalliseen ja usein myös vakuuttelemalla itselleen ja muille, että nuo tutut tavat ovat nimenomaan oman etnisen tai kansallisen ryhmän arvokkaita tapoja. Uuden asuinmaan lastenkasvatustavat saavat monelta muuttajalta moralistisen tuomion, kuten Heli Hyvönen on tuonut esiin virolaisia ja suomalaisia äitejä käsittelevässä väitöskirjassaan. Osalla uusista tulijoista ei ole suomalaisia ystäväperheitä tai sellaisia suhteita suomalaisiin lapsiperheisiin, joiden kautta heillä olisi käsitystä suomalaisten lapsiperheiden arjesta. Arvioita tehdään iltapäivälehtien lööppien, TV-ohjelmien ja satunnaisten kohtaamisten perusteella. Tällöin kuva suomalaisten perheiden arjesta, lastenkasvatuksesta ja naisten elämästä jää pinnalliseksi, kärjistetyksi ja paheelliseksi. Suomalaisten lastenkasvatuksessa ehkä yleisin arvostelun kohde on vanhempien ja iäkkäämpien ihmisten kunnioituksen puute: suomalaislapsilta ei odoteta auktoriteetin edessä alistumista, kohteliasta

huomaavaisuutta tai kunnioittavaa kielenkäyttöä opettajia, vanhuksia tai vanhempia kohtaan.

Useimmissa maissa lapsilta odotetaan enemmän tottelevaisuutta ja siedetään vähemmän uppiniskaisuutta, tottelemattomuutta ja protesteja kuin Suomessa nykyisin on tapana. Lasten ruumiillinen kurittaminen on useimmille osa tätä tottelevaisuuteen kasvattamista. Vaikuttaa siltä, että maahanmuuttajien parissa on kantaväestöä yleisempää hyväksyä lasten ruumiillinen kurittaminen, vaikka tästä onkin vähän täsmällistä tietoa. Kaikki etniset ryhmät eivät luonnollisesti suhtaudu samalla tavoin kuritusväkivaltaan, ja vielä suurempia eroja on kunkin ryhmän sisällä. Hyväksyvä suhtautuminen lasten lyömiseen tulee tahattomasti esiin muita asioita käsittelevissä maahanmuuttaneiden haastatteluissa. Asiaa suoraan kysyttäessä ilmiön olemassaolo saatetaan kuitenkin torjua, koska monet tietävät ettei lapsia saa Suomen lain mukaan ruumiillisesti kurittaa.

Erot eivät jää pelkästään asennetasolle, vaan ne näkyvät myös käytännössä – lapsia kuritetaan enemmän kuin etnisesti suomalaisten parissa. Tästä kertoo Juha Kääriäisen ja kumppaneiden tutkimus vuodelta 2010. Sen mukaan maahanmuuttajataustaiset³ lapset kokevat merkittävästi enemmän vakavaa väkivaltaa äidin ja isän taholta kuin kantasuomalainen vertailuryhmä. Tutkimuksesta ei kuitenkaan valitettavasti saa täsmällisesti selville, kuinka suuri osuus maahanmuuttajalapsista kokee kotona kuritusväkivaltaa. Erilaisia vakavan väkivallan muotoja kokeneita 6- ja 9-luokkalaisia maahanmuuttajataustaisia lapsia on arviolta selvästi alle 10 prosenttia. Lievempää väkivaltaa, kuten läimäytyksiä, tukistamista ja ravistelua kokeneita on jonkin verran enemmän. Suurinta osaa maahanmuuttaneiden perheiden lapsista ei pahoinpidellä perheissä, vaikka se onkin yleisempää kuin kantasuomalaisissa perheissä.

Lapsiin kohdistettu väkivalta ei liity pelkästään sen hyväksyvään asenteeseen. Aivan kuten syntyjään suomalaistenkin perheissä, on se usein ilmausta siitä, että vanhemmat tuntevat itsensä avuttomiksi kasvattajina ja keinonsa riittämättömiksi uudessa maassa. Kun sanat eivät enää tehoa, turvaututaan läimäykseen tai vitsaan. Yksi mielenkiintoinen seikka yllä mainitussa Juha Kääriäisen ja kumppaneiden tutkimuksessa oli äitien rooli lastensa pahoinpitelijöinä ja uhkailijoina. Äitien käyttämä sekä fyysinen että henkinen väkivalta näyttäisi olevan yleisempää kuin isien sekä maahanmuuttajien että kantasuomalaisten parissa. Tämä voi tosin johtua osittain siitä, että

³Tässä tutkimuksessa maahanmuuttajataustaisiksi määriteltiin sellaiset lapset, jotka ovat itse tai joiden vanhemmista ainakin toinen on syntynyt Suomen, läntisen Euroopan ja Pohjois-Amerikan ulkopuolella.

yksinhuoltajaperheitä on paljon. Jos isät eivät asu lastensa kanssa, heillä on vähemmän mahdollisuuksia olla väkivaltaisia lapsiaan kohtaan. Äitien usein uskottu väkivallattomuus saa kyytiä näistä tuloksista: he kykenevät tönimään, läimäyttelemään, uhkaamaan, lyömään nyrkillä, potkimaan ja uhkaamaan veitsellä lastansa vähintään siinä missä isätkin. Tämä pätee niin ulkomailta peräisin oleviin kuin syntyjään suomalaisiinkin äiteihin.

-On tarpeen selittää, miksi täällä ei pidetä lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa sallittuna ja mitä siitä voi seurata. Kussakin tapauksessa on annettava kaikille osapuolille mahdollisuus kertoa tapahtumista, jottei rynnätä johtopäätöksiin vaikutelmien perusteella.

Jos lapsi on joutunut kokemaan väkivaltaa, se on aihe lastensuojelu-ilmoituksen tekemiseen. Kuritusväkivaltaa ei voida koskaan katsoa läpi sormien ja perustella kulttuurieroilla. Ei riitä, että uusille tulijoille on selitettävä sen laittomuus Suomessa, vaan on annettava perustelut kiellolle sekä pohdittava keinoja väkivallattomaan kasvattamiseen.

Maahanmuuttajien kanssa keskustellessa on hyvä muistaa, että aivan samoin kuin tukistaminen, läimäyttely ja vitsalla lyöminen olivat

yleisiä kasvatustekniikoita vielä muutama vuosikymmen sitten Suomessa, ovat ne useimmissa maailman maissa sitä vieläkin. On olemassa myös nuoria, jotka itse pahoinpitelevät tai uhkailevat vanhempiaan ja nuoria, jotka ovat oppineet väkivaltapaljastusten avulla saamaan huomiota tai tahtonsa läpi. Tässä kysymyksessä maahanmuuttajien perheet eivät ole sen kummempia kuin mitkä tahansa muutkaan perheet. Kielitaidon ja suomalaisen yhteiskunnan tuntemuksen puute voi kuitenkin saattaa heidät haavoittuvaan ja avuttomaan asemaan suhteessa suomalaisiin viranomaisiin. Heillä on paljon pelkoja erityisesti lastensuojelua kohtaan.

- Lasten ruumiillinen kurittaminen hyväksytään useimmissa maahanmuuttajaryhmissä yleisemmin kuin valtaväestön parissa. Suurinta osaa maahan muuttaneiden lapsista ei kuitenkaan pahoinpidellä.

Miksi vieraskieliset vanhemmat eivät käy vanhempainilloissa?

Mutta pikkusiskoa ei kiinnosta opiskella. Isä ja äiti sanoi, että sun pitää ottaa mallia noista muista, että sun pitää opiskella! Opiskelu vie eteenpäin elämää. Mutta sitten se vain rupesi sanomaan, että "jos sua kiinnostaa opiskella niin ala itte opiskeleen, mua ei kiinnosta".

(20-vuotias lapsena Kosovosta muuttanut nainen)

Suomalaisessa yhteiskunnassa koulunkäyntiin on suhtauduttu vakavasti: opettajia ja koululaitosta arvostetaan ja niistä ollaan ylpeitä. Koulun tiedetään olevan tie sivistykseen, oppimiseen ja menestykseen maailmassa – sekä yksilölle että koko yhteiskunnalle. Ulkomailta, erilaisten koulutustapojen parista tulevat perheet odottavat koululta varsin erilaisia asioita kuin suomalaiset vanhemmat. Heitä voi esimerkiksi kummastuttaa, kuinka vähän lapsille annetaan läksyjä tehtäväksi. He eivät välttämättä ymmärrä tasa-arvoa korostavaa suhtautumistapaa oppilaiden ja opettajien välillä tai omiin valintoihin kannustavaa oppimiskäsitystä. He saattavat haluta, että rehtori ottaa kantaa asioihin, joita hoidetaan täällä yleensä opettajien ja vanhempien välillä.

Maahan muuttaneiden vanhempien suhtautumisesta koulunkäyntiin on suhteellisen vähän tutkimustietoa Suomesta. Muutamissa hankkeissa on tullut esiin suuri usko ja arvonanto koulua kohtaan. On kuitenkin vaikeaa päästä julkilausutun arvostuksen taakse, koska haastateltavat antavat helposti normivastauksia: heillä on tarve esittää itsensä myönteisessä valossa suhteessa kouluun. Myös koulujen henkilökunta kertoi omassa tutkimuksessani siitä, miten etnisiin vähemmistöihin kuuluvat vanhemmat sanovat arvostavansa koulua, mutteivät kaikki välttämättä jaksa, viitsi tai kykene huolehtimaan lasten säännöllisestä koulunkäynnistä tai läksyjenluvusta. Moni vanhempi tuntee itsensä avuttomaksi vieraaksi koetun koulujärjestelmän edessä. Jos vanhemmat itse eivät ole koulutettuja, koulun arvostaminen voi jäädä sanahelinäksi. He eivät välttämättä osaa antaa konkreettista tukea lapsen koulunkäynnille. Jos sanaton viesti lapselle on koulua vähättelevä tai etäinen – vaikka suu sanoisi, että koulunkäynti on tärkeää – lapsi luonnollisesti uskoo enemmän sanatonta viestiä. Marja Tiilikainen on kuvannut somalialaisia naisia käsittelevässä tutkimuksessaan, kuinka kodeista ei välttämättä

löydy edes kynää tai paperia, niin vierasta on kirjallinen toiminta ja opiskelu osalle vanhemmista.

Monet maahan muuttaneet vanhemmat eivät käy vanhempainilloissa. Yksi keskeinen syy tähän on kielitaidon puute. Jos suomea tai ruotsia ei osaa, on vaikeaa seurata keskustelua ja istuminen vanhempainillassa tuntuu turhalta. Toinen seikka, joka vähentää aktiivisuutta, liittyy samaan kuin vähän koulutetuilla syntyjään suomalaisillakin: jos oma koulunkäynti on ollut heikkoa, ei vanhempi koe kouluympäristöä palkitsevaksi tai miellyttäväksi. Päinvastoin, siellä käyminen voi tuoda pintaan hyvinkin emotionaalisia epäonnistumisen ja alempiarvoisuuden kokemuksia, joita vanhempi haluaa välttää. Ulkomailta tulleet vanhemmat eivät myöskään välttämättä ymmärrä vanhempainiltojen merkitystä, jos heidän kotimaassaan ei ole ollut tapana järjestää sellaisia. Kukaan ei ole ehkä ymmärtänyt kertoa heille iltojen tärkeydestä koulun ja kodin yhteydenpidon kannalta tai ylipäätään vanhempainiltojen järjestämisen syistä. Monilapsisissa perheissä, erityisesti yksinhuoltajien perheissä, on vaikeaa järjestää illalla lastenhoitoa niin, että äiti pääsisi mukaan tilaisuuksiin.

Maahanmuuton seurauksena lasten ja heidän vanhempiansa välinen riippuvuus- ja hoitosuhde kääntyy helposti ylösalaisin, kun lapset kotoutuvat uuteen yhteiskuntaan nopeammin kuin heidän vanhempansa. Tällaista prosessia kutsutaan eritahtiseksi kotoutumiseksi. Puhutaan prosessista, jossa

- Maahan muuttaneiden vanhempien jääminen pois vanhempainilloista ei johdu niinkään siitä, etteivät he arvostaisi lastensa koulunkäyntiä. Ennemmin kyse on käytännön seikoista ja tiedon puutteesta.

lapsi ottaa vanhemmalle kuuluvan roolin asioiden hoitajana ja vastuunkantajana. Vanhempi, jonka pitäisi huolehtia lapsen asioista, ei kykene siihen esimerkiksi kielitaidon puutteen tai paikallisen hallintokulttuurin tuntemuksen puutteen vuoksi. Saeed Warsame on kuvannut tilannetta somalivanhempien näkökulmasta ja Anne Alitolppa-Niitamo somalipoikien koulunkäynnin näkökulmasta. Muuttoon voi liittyä myös sellaisia traumaattisia kokemuksia, että vanhemmilla voi

olla paljon psyykkistä taakkaa kannettavanaan. Silloin heidän voimavaroja tukea lapsen koulunkäyntiä tai sopeutumista uuteen maahan voivat olla hyvin rajalliset. Esimerkiksi silloin, kun lähtömaassa on sotilaallinen konflikti, lapset voivat turhautua vanhempien eläessä television ja Skypen kautta lähtömaan tunnelmissa ja kantaessa huolta maahan jääneistä sukulai-

sista ja ystävistä. Nuori voi joutua järjestämään kaikki arjen asiat asunnosta toimeentulotukeen ja pikkusisarusten päivähoitopaikkoihin. Tyypillistä on käyttää nuorta tulkkina erilaisissa asiointitilanteissa.

Psykologinen tutkimus ei ole antanut yksiselitteistä kuvaa edellä kuvattunlaisen, vanhempien roolin ottamisen (parentifikaation) seurauksista lapsen hyvinvoinnille, mutta yleisesti sitä pidetään lapselle haitallisena. Lapsen kehitys kärsii, jos hän ei tunne jaksavansa kantaa hänelle säilytettyä vastuuta eikä kykene lapsuuteen liittyviin tavanomaisiin asioihin, kuten riittävään leikkiin, opiskeluun, harrastamiseen ja ystävyyssuhteisiin. Toisaalta vastuun

-Lasta tai nuorta ei pidä suostua käyttämään vanhempiensa tulkkina palvelutilanteissa, etenkin silloin kun kyse on aikuisten asioista.

kantaminen voi joissakin tilanteissa luoda nuorelle myös vahvuutta ja tunnetta omasta tärkeydestä perheenjäsenenä. Vanhemmat arvostavat nuorta suuresti hänen tietojensa ja taitojensa vuoksi, mikä voi parantaa heidän välisiä suhteita. Jossain määrin lapsille voi olla eduksi kantaa vastuuta ja saada perheen hyvinvointiin liittyviä tehtäviä. Liika vastuu liian varhain on kuitenkin haitaksi.

Elina Kilven huolellinen rekisteriaineistoihin perustuva tutkimus on osoittanut, että suomalainen koulujärjestelmä on kyennyt estämään sosiaalisen eriarvoisuuden periytyvyyttä maahanmuuttajien lasten osalta varsin tehokkaasti. Maahanmuuttajien lapset jäävät kolme kertaa todennäköisemmin vaille jatkokoulutuspaikkaa peruskoulun jälkeen tai keskeyttävät opinnot useammin kuin etnisesti suomalaiset nuoret. Maahanmuuttajataustaisten nuorten koulumenestyksen kuuluisi olla vieläkin heikompi, kun otetaan huomioon maahanmuuttajavanhempien koulutustausta ja työttömyysaste. Työttömyys on maahanmuuttajavanhempien parissa kaksin-kolminkertaista kantasuomalaisiin verrattuna, ja koulutustaso on erittäin alhainen joissakin kansalaisuusryhmissä. Koulupudokkuus on kuitenkin vähäisempää kuin vastaavassa sosiaalisessa ja taloudellisessa tilanteessa olevien valtaväestön perheiden nuorten parissa. Suomalainen koulujärjestelmä on tasa-arvoinen ja edistää nuorten menestystä riippumatta heidän taustastaan. Lisäksi monilla maahan muuttaneiden perheillä on erittäin suuri motivaatio tukea lastensa koulunkäyntiä. Perheiden korkeasta akateemisten opintojen arvostuksesta kertoo se, että maahanmuuttajien lapset lähtevät lukioon keskimääräistä alemmilla yhdeksännen luokan arvosanoilla. Maahan muuttaneiden perheiden lapset ovat hyvin motivoituneita koulunkäyntiin ja he pitävät koulusta osan

heikosta koulumenestyksestä huolimatta. Koulumenestyksen syynä on pitkälti kielitaidon hidas kehittyminen ja siihen vaikuttanee myös koulukiusaaminen ja vanhempien heikot valmiudet antaa käytännön tukea koulunkäynnissä. Maahanmuuttajataustaiset lapset näyttävät sekä itse kiusaavan että tulevan kiusatuksi keskimääräistä yleisemmin, ks. Arto Soilamon väitöskirjatutkimus. On huomattavaa, että Elina Kilven sekä Opetushallituksen tutkimusten mukaan Suomessa syntyneet maahanmuuttajien lapset ovat yliedustettuina myös koulussa erittäin hyvin suoriutuvien parissa.

Muun muassa Saeed Warsamen somalivanhempia koskeva opinnäytetutkimus osoittaa, että erityisesti vähän koulutetut ja kielitaidottomat maahan muuttaneet vanhemmat tuntevat itsensä avuttomiksi suhteessa suomalaiseen kouluun. Tunne ei johdu pelkästään kielikysymyksestä, vaan myös koulujärjestelmän vieraudesta ylipäätään. Kouluun liittyvät käsitteet ovat vaikeaselkoisia, eikä niitä ole vieraskielisen helppo ymmärtää. Esimerkiksi useissa kunnissa käytössä oleva sähköinen Wilma-järjestelmä on monelle ylivoimainen käyttää, vaikka pääkaupunkiseudun kuntien yläkouluissa se on pääasiallinen vanhempien ja koulun välinen yhteydenpitoväline. Osa maahan muuttaneista ei lue kirjallisia viestejä tai ei reagoi niihin, vaan odottaa henkilökohtaista yhteydenottoa. Tämä luonnollisesti tuo työpainetta opettajille ja muulle koulujen henkilökunnalle. Opettajat voivat kokea kohtelun alentuvaksi ja arvonannon vähäiseksi, jos vanhemmat ovat lapsensa luokan asioista suoraan yhteydessä rehtoriin. Erityisesti Venäjällä rehtorit hoitavat vanhempien kanssa sellaisia asioita, joita Suomessa katsotaan opettajan ja vanhempien hoidettaviksi. Maahan muuttaneet vanhemmat soittavat asioistaan helposti rehtorille, koska opettajia on vaikeampaa saada puhelimella kiinni. Olisikin hyödyllistä, että opettajilla olisi soitto- tai vastaanottoaika, jolloin vanhemmat tietäisivät tavoittavansa opettajan tarpeen tullen. Asioiden hoitamiseen puhelimitse tai tapaamisin kannattaa käyttää aikaa, koska näin ehkäistään monien ongelmien kärjistyminen ja paheneminen sekä katkaistaan väärinymmärryksiltä siivet heti alkuun.

-Lapsen koulumenestys on maahanmuuttajavanhemmille tärkeää, mutta osalla vanhemmista on heikot valmiudet tukea käytännössä lasten koulunkäyntiä

Lisätietoa

- Väestöliiton Monikulttuurinen osaamiskeskus on tuottanut runsaasti julkaisuja ja *Lapsuuden monta kieltä* –opetus-DVD:n, http://www.vaestoliitto.fi/monikulttuurisuus/julkaisut_ja_tyomallit/materiaalit_ja_julkaisut/

- Aineisto lastensuojelusta ja lapsiin kohdistuvasta kuritusväkivallasta Lastensuojelun Keskusliiton sivuilta monella kielellä, <http://www.lastensuojelu.info/>

- Suomen Vanhempainliiton keräämä selkokielen *Koulukielen sanasto*, http://www.vanhempainliitto.fi/filebank/161-oaj_koulukielen_sanasto-2.pdf

- Yhteiset Lapsemme ry. työskentelee maahanmuuttajalasten, kansainvälisesti adoptoitujen lasten ja etnisiin vähemmistöihin kuuluvien lasten hyväksi, <http://www.yhteisetlapsemme.fi/>

Perhe yhteiskunnassa

-Elävätkö maahan muuttaneiden lapset köyhyydessä?

Se on kaikista tärkein, että taloudellinen tilanne olisi hyvä ja kaikki huolet menisivät pois.

(Somaliasta muuttanut neljän lapsen äiti)

Muuttajat muodostavat myös taloudellisesti hyvin sekalaisen ryhmän. Työn Suomeen tuomissa on sekä korkeapalkkaisia erityisosaajia että pienipalkkaisia siivoojia, rakennustyöläisiä, hoitajia ja ravintolatyöntekijöitä. Perhesyistä tulleiden joukko on hajanainen. Osalla puoliso voi ansaita hyvin, vaikka omat tulot olisivat olemattomat. Humanitäärisin syin muuttaneet taas pääsevät harvoin töihin nopeasti ja joutuvat elämään aluksi perusturvan varassa. Olipa maahantulon syy mikä tahansa, ajan myötä kaikkien ryhmien taloudellinen tilanne paranee, kun muuttajat hankkivat koulutusta ja heidän työllisyytensä kohentuu.

Tulonjako- ja työttömyystilastoista näkee nopeasti, että ulkomailta maahan muuttaneet vieraskieliset elävät huomattavasti vaatimattomammalla tulotasolla kuin keskivertosuomalaiset. Niitä vieraskielisiä lapsia, joiden kodit kuuluvat kaikista perheistä pienituloisimpaan 20 prosenttiin, on kolminkertaisesti suomenkielisiin lapsiin verrattuna. Helsinkiläisistä vieraskielisistä kotitalouksista noin joka neljäs sai toimeentulotukea vuonna 2007, ja Helsingissä vieraskieliset ovat noin 2,5-kertaisesti yliedustettuina toimeentulotuen saajien joukossa.

Nämä luvut vaikuttavat lohduttomilta. Iso osa vieraskielisistä lapsista näyttää siis elävän köyhyydessä. Lasten köyhyys on osittain seurausta siitä, että maahanmuuttajissa on paljon nuoria, hedelmällisyysikäisiä aikuisia. Lapsia syntyy juuri silloin, kun perheet ovat keskellä muuton taloudellista myllerrystä ja koettavat löytää paikkansa uudessa maassa. Maahanmuuttoa seuraa muilla kuin työn perässä suoraan maahan tulleilla korkeasti koulutetuilla lähes poikkeuksetta sosiaalisen aseman lasku. Siihen liittyvät usein myös taloudelliset vaikeudet korkean kustannustason maassa. Ulkomaan kansalaisten parissa työttömyysaste on yli kaksinkertainen verrattuna Suomen kansalaisiin. Huonoin työllisyystilanne on pakolaistaustaisilla kansalaisuusryhmillä. Irakin,

Afganistanin ja Somalian kansalaisilla työttömyysaste on yli 50 prosenttia.

Kun maahanmuuttajista tilastoissa esitetään erilaisia poikkileikkaustietoja, esim. työttömyysasteesta, keskimääräisistä käytettävissä olevista tuloista, toimeentulotuen käytöstä jne., niistä ei selviä maassa vietetyn ajan vaikutus taloudelliseen hyvinvointiin. Koska maahan saapuu joka vuosi huomattava määrä uusia tulijoita, alkuvaiheen vaikeuksissa elävät peittävät tilastoissa alleen maassa pidempään olleiden olosuhteiden paranemisen. Oleskelun pituuden vaikutuksia voidaan tarkastella erilaisilla pitkittäistutkimuksilla, joissa seurataan saman ryhmän tilanteen kehittymistä ajan myötä.

Ulkomailta muuttaneiden taloudellinen tilanne muuttuu kaikesta huolimatta parempaan päin. Kari Hämäläisen ja kumppaneiden tekemän 1990-luvun maahanmuuttajia koskevan tutkimuksen mukaan muut kuin humanitäärisistä syistä maahan muuttaneet alkavat maksaa enemmän välittömiä veroja kuin mitä saavat suorina tulonsiirtoina, kun maassa oleskelusta on kulunut keskimäärin kuusi vuotta. Humanitäärisistä syistä muuttaneilla tähän menee pidempään, mutta heilläkin tilanne alkaa parantua neljän vuoden jälkeen muutosta. Suvi Linnanmäki-Koskelan tutkimus vahvistaa saman tutkimuksessaan, jossa on seurattu 1990-luvun alussa Suomeen muuttanutta ryhmää nykypäiviin saakka. Hän havaitsi, että työttömyys alkoi vähetä nopeasti, ja ajan mittaan vakaalle työuralle pääsi yli puolet muuttaneista. Työmarkkina-asema parani kaikissa maahanmuuttajaryhmissä, ja humanitääristen syiden vuoksi maahan tulleet saavuttivat muiden ryhmien työllisyystason.

Suvi Linnanmäki-Koskelan tutkimuksessa löytyi perheen ja taloudellisen hyvinvoinnin suhteesta mielenkiintoinen seikka: perheen koko näyttää selittävän vanhempien asemaa työmarkkinoilla merkittävästi. Suurissa, neljän tai useamman lapsen perheissä, sekä isät että äidit ovat muita yleisemmin työmarkkinoiden ulkopuolella. Sama tilanne näkyy kaikissa maahan muuttaneiden ryhmissä, ei vain pakolaistaustaisissa. Estääkö suuri perhe itsessään maahan muuttaneita äitejä ja isiä pääsemästä pysyvämmiin työelämään?

Huolimatta ajan kuluessa paranevasta perheiden taloustilanteesta, köyhyydessä elävien lasten osuutta pitäisi saada pienennettyä. Lapset joutuvat elämään pieninä perheen vaikean toimeentulon vuodet. Lapsiperheköyhyys on Suomessa ylipäänsä iso ongelma, koska lapsiperheiden taloudellinen ahdinko heijastuu vanhempien jaksamiseen olla vanhempina. Se luo myös paineita parisuhteelle ja vähentää mahdollisuuksia turvata monipuolinen ja terveellinen ravinto ja harrastuksia lapsille.

Maahan muuttaneiden perheiden kokemukset vähävaraisuudesta ovat toisenlaisia kuin syntyjään suomalaisten perheiden. He eivät välttämättä koe suhteellista köyhyyttä samalla tavoin hyvinvointiaan heikentävänä asiana,

koska heille vertailukohta on oma lähimenneisyys ja omien lähtömaahan jääneiden sukulaisten tilanne. Monet ovat tottuneet selviämään hyvin vähillä tuloilla ja jopa säästävät rahaa avustaakseen sukulaisia lähtömaassa. Kipeimmin perheen köyhyyden todennäköisesti tiedostavat kouluikäiset lapset. Mahdollisuus kuluttaa, käydä pikaruokapaikoissa ja kahviloissa, harrastaa ja pukeutua oman viiteryhmän tavoin vahvistaa merkittävästi yhteenkuuluvuuden tunnetta ja omanarvontuntoa. Maahan muuttaneiden ja heidän lastensa vähävaraisuuden kokemuksista on varsin vähän tutkimustietoa.

Vaikka perustarpeet – katto pään päällä, ruokaa ja vaatteet – olisikin turvattu, taloudellinen puute asettaa perheet välillisesti alttiiksi monenlaisille sosiaalisen syrjäytymisen riskeille. Vähävaraisuus on yleisimmin seurausta pitkäaikaistyöttömyydestä, joka altistaa myös yksinäisyydelle, alkoholismille, passiivisuudelle ja yleensä osallisuuden tunteen heikkenemiselle sekä heikolle terveydentilalle. Yksinhuoltajuus on iso köyhyysriski riippumatta kieli- ja kulttuuritaustasta. Erityistä huolta tulisi kantaa lapsista, jotka elävät vieraskielisten työttömien yksinhuoltajaäitien monilapsisissa perheissä. Lapsi ei ole koskaan syyllinen olosuhteisiin, joissa joutuu elämään, vaan ansaitsee yhdenvertaiset mahdollisuudet hyvinvointiin, terveyteen ja tulevaisuudenuskoon.

- Vähävaraisuus on yleistä maahanmuuttajaperheissä muuttoa seuraavina vuosina, mutta tilanne paranee ajan mittaan. Monet maahan muuttaneita koskevat ilmiöt liittyvät ennemminkin heidän heikkoon luokka-asemaansa ja köyhyyteensä kuin kulttuurisiin tekijöihin.

Onko perhe etnisen vähemmistön nuorelle taakka vai tuki?

Suomessa mä tunsin itseni niin ulkopuoliseksi, niin yksinäiseksi. Mä olen niin eloisa ihminen, tykkään seurasta, mä en pysty olemaan yksin kovin kauan. Onneks mulla oli mun perhe.

(Kosovosta lapsena muuttanut nainen)

Noin neljänneksen pääkaupunkiseudun peruskouluikäisistä ennustetaan olevan vieraskielisiä viidentoista vuoden kuluttua. Vieraskielisistä perheistä tulevat lapset ja nuoret vaikuttavat suuresti kaikkien lasten ja nuorten arkeen sekä koulujen, terveys- ja muiden palveluiden toimintaan. Maahanmuuttokysymykset ja monikulttuurisuus eivät tulevaisuudessa ole enää pientä vähemmistöä koskevia erityiskysymyksiä, vaan lasten ja nuorten elämän valtavirtaa pääkaupunkiseudulla ja muissa suurissa kaupungeissa.

Monelle maahan muuttaneiden perheelle on tyypillistä voimakas sosiaalinen lasku Suomeen muuton seurauksena. Lähtömaassa on voitu kuulua keskiluokkaan tai ainakin alempaan keskiluokkaan, mutta Suomessa taloudellinen ja työmarkkina-asema on heikompi. Perheet elävät vähävaraisina suhteessa maan kantaväestön enemmistöön eivätkä hevin saa käyttöön lähtömaassa hankittua koulutuksellista tai ammatillista pääomaansa. Marja Peltola on kuitenkin näyttänyt maahanmuuttajaperheitä koskevassa tutkimuksessaan, miten taloudellisen pääoman puute korvautuu kulttuurisella pääomalla, jota keskiluokkainen tausta on luonut perheille. Vaikka perhe eläisi hyvin niukasti, vanhemmat korostavat koulutuksen merkitystä väylänä parempaan elämään sekä keskiluokkaista kunnollisuutta. Maahan muuttaneiden vanhempien luokkatausta todennäköisesti selittää osittain sitä, että heidän lapsensa hakeutuvat lukiokoulutukseen heikommilla keskiarvoilla kuin valtaväestö. Vanhemmille akateeminen koulutus on arvo, jota kohden he haluavat tuuppia lapsiaan, riippumatta lasten koulumenestyksestä. Sosiaalisen laskun kokenut perhe on lapsen kannalta kaksiteräinen miekka: toisaalta keskiluokkainen tausta luo lapsille kulttuurista pääomaa ja helpottaa omanarvontunnon kehittymistä. Toisaalta korkeista odotuksista voi tulla lapsille kovia paineita, joihin he suoriutumisellaan suomalaisessa yhteiskunnassa eivät välttämättä pysty vastaamaan. Keskiluokkaisten taustan omaavat vanhemmat pettyvät, jos lapsesta tulee putkimies eikä insinööriä, vaikka hän taloudellisesti menestyisikin hyvin. Lisäksi sosiaalinen lasku ja yleinen alentuva ja jopa vihamielinen

suhtautuminen, jota erityisesti tummaihoiset ja venäläiset joutuvat kokemaan, on omiaan luomaan vanhemmille katkeruuden tunteita. Nämä puolestaan näkyvät lasten mahdollisuuksissa rakentaa myönteistä minäkuva.

Kasvaminen ulkomailta muuttaneiden vanhempien lapsena asettaa nuoren väistämättä erityiseen asemaan suhteessa syntyperäisiin asukkaisiin. Nuori joutuu ottamaan kantaa erilaisuuteen ja pohtimaan omaa erityisyyttään aivan toisella vakavuudella kuin keskivertonuori. Lotta Haikkola on maahanmuuttajataustaisia nuoria tutkiessaan havainnut, että heille syntyy oma erityinen ryhmäidentiteetti, ”me ulkomaalaiset” riippumatta etnisestä ryhmästä. He eivät välttämättä edes halua nähdä itseään suomalaisina, vaikka olisivat syntyneet täällä. Ero suomalaisten ja ei-suomalaisten välillä näyttäytyy heille selkeänä sekä puheen että ystävöverkostojen tasolla. Kavereita ollaan mutkattomammin ja useammin muista etnisistä vähemmistöistä olevien nuorten kuin valtaväestön nuorten kanssa. Etnisten vähemmistöjen väliset erot eivät välttämättä ole nuorten parissa niin merkittäviä kuin valtaväestön aikuisten silmissä näyttää. Tosin oman etnisen porukan muodostamista ja vihamielisyyttä toisia maahanmuuttajaryhmiä kohtaan näyttää myös ajoittain syntyvän.

Ulkomailta muuttaneiden vanhempien lapset ovat hyvin lojaaleja ja uskollisia perheilleen. Suomalaista suurempi perhekeskeisyys on osittain kulttuurinen piirre, jota monet maahan muuttaneiden lapset kasvavat pienestä pitäen arvostamaan. Osittain kyse on myös vähemmistöasemasta: kun joutuu elämään enemmistön alentuvan suhtautumisen valokeilassa, perhe ja etninen yhteisö ovat luonnollisia turvan, yhteenkuuluvuuden ja hyväksynnän lähteitä. Perheen merkityksen ja arvon korostamisen seurauksena lapset ja nuoret eivät paljasta ulkopuolisille perhe-elämään liittyviä ikäviä asioita. Tämä tekee perhe-elämän arjen ja perhesuhteiden tutkimisen vaativaksi sekä vaikeuttaa ongelmien varhaista havaitsemista sosiaali- ja terveyspalveluissa.

- Mikään yhteiskunnan antama tuki ei riitä, jos maahanmuuttajataustainen nuori ei saa tukea vanhemmiltaan tai muilta hänelle läheisiltä aikuisilta. Tämä johtuu siitä, että perheen rooli muuton seurauksena kasvaa ja samalla monimutkaistuu.

Perhe on monelle suuri tuki ja suhteet läheisiä. Marja Peltolan tekemän haastattelututkimuksen mukaan ulkomaalaistaustaiset nuoret haluavat korostaa perheidensä myönteisiä puolia. Tutkimus on hyvää vastapainoa yleensä ongelmakeskeiselle lähestymistavalle maahan muuttaneiden perheisiin. Hänen haastattelemansa perheet edustavat kuitenkin niitä, joilla asiat ovat pääosin kunnossa. Perheet ja nuoret, joilla on ongelmia, kertovat asioistaan

vastahakoisesti tutkijoille tai viranomaisille, olipa kyse vähemmistöstä tai valtaväestöstä. Tutkiminen vaatii aikaa ja luottamuksen vahvistamista.

Kun maahan muuttaneiden perheiden nuoria tuetaan ja heidän asioitaan hoidetaan, on muistettava ottaa mukaan vanhemmat mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Se, mikä on hyväksi kaikkien nuorten ongelmissa, on maahan muuttaneiden vanhempien kohdalla sitäkin keskeisempää.

Ongelmallisissa tilanteissa on haasteena löytää niitä tapoja toimia, joissa nuoren itsemääräämisoikeus ja hyvinvointi turvataan samalla, kun otetaan huomioon perhekokonaisuus. Perheen huomioimisessa on rajansa – joissakin tilanteissa perhesuhteet ovat nuoren ongelmien lähde. Perheyhteyden säilyttämiseksi ei voida katsoa läpi sormien sellaista toimintaa, joka uhkaa nuoren hyvinvointia tai oikeuksia. Nuoren on esimerkiksi päästävä turvakotiin, jos häntä uhataan vaikkapa seurustelun tai pukeutumistavan vuoksi väkivallalla tai häntä ollaan pakottamassa lähtemään takaisin lähtömaahan. Nuoren ei voi edellyttää lopettavan seurustelua vanhempien mieliksi siksi, ettei se ”kuulu heidän kulttuuriinsa”. ”Erilaisen kulttuurin” käyttämistä perusteluna viranomaistoiminnalle tulee välttää. Poikkeuksia voidaan tehdä perheen sosio-ekonomisesta tilanteesta, perhehistoriasta tai muusta poikkeavuudesta johtuen, muttei yleistettävän ”kulttuurisen eron” vuoksi.

Maahanmuuttajaperheessä kasvaminen ei ole helppoa, sillä nuoria repivät ristiriitaiset sosiaaliset ja kulttuuriset vaatimukset samaan aikaan, kun tietä yhteiskunnan täysivaltaisiksi jäseniksi joutuu raivaamaan usein vihamielisessä, jopa rasistisessa ympäristössä. Antropologi Nancy Foner puhuu kaksikulttuurisesta sopeutumisesta, kun maahan muuttaneiden lapset joutuvat luomaan oman paikkansa erilaisten kulttuuristen mallien keskellä, kahteen suuntaan yhtä aikaa.

Silloin kun nuoren perheen kulttuuristaan liittyvät arvot ja sosiaaliset käytännöt poikkeavat suuresti suomalaisesta elämästä, nuori joutuu väistämättä ratkaisemaan ristiriitoja. Hän joutuu ottamaan kantaa siihen, miten toimia elämässään ja millaisia arvoja kantaa eteenpäin. Kirjailija Ranya ElRamly (nyk. Paasonen) kuvaa asiaa sattuvalla metaforalla esikoisteoksessaan *Auringon asema*: appelsiinin voi kuoria kahdella tavalla, mutta kerrallaan sen voi kuoria vain yhdellä tavalla. Jotkut tutkijat puhuvat ”monikulttuurisista nuorista” ja korostavat tällä termillä näiden nuorten identiteettineuvottelujen rakentavaa lopputulosta, kun kahden erilaisesta luodaan kolmas vaihtoehto. Se on uusi hybridi identiteetti, joka ei ole ”joko-tai” vaan ”sekä-että”. Esimerkiksi Saara Oksanen on kuvannut nuorten somalinaisten pyrkimystä tunnustaa samaan aikaan yhteisön arvoihin sitoutuminen perheen piirissä sekä pyrkiä naisena itsenäiseen toimintaan perheen ulkopuolisen maailman kentillä.

Kun ajattelemme perheen roolia maahanmuuttajataustaisten nuorten arjessa, on huomioitava heidän mahdollisesti kohtaamansa ennakkoluulot ja rasismi. Perhe ja oma etninen ryhmä luovat mahdollisuuden kokea kuulumuutta ja yhdenvertaisuutta, jos suomalainen yhteiskunta jättää sen heille tarjoamatta. Kansainvälinen tutkimus osoittaa, että ne nuoret, jotka onnistuvat yhdistämään sekä omien vanhempiensa kulttuuritaustan arvostuksen että aktiivisen toimimisen yhteiskunnassa, saavuttavat parhaimman psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin. Kotoutumisstrategiana sulautuminen valtaväestöön ei tuota samanlaista hyvinvointia ja hyvää toimintakykyä kuin myönteinen ja arvostava suhtautuminen omaan taustaan – yhdistettynä aktiiviseen toimintaan ja sopeutumiseen.

Ohittavatko perhevelvoitteet kaiken muun?

Haastattelija: Minkälaisia unelmia sulla on tulevaisuudesta, mitä haaveita tai toiveita?

A: Hyvä rauhallinen elämä perheelle, minulle ja kaikille, mun perheelle siellä Kosovossakin, mä toivon semmoista. Lapsilla hyvä elämä ja hyviä koulutuksia niille.

Haastattelija: Entäs itsellesi?

A: Ei mitään muuta, emmä voisi toivoa ittelle, muille vain, ittellä on kaikki hyvin.

(Kosovosta muuttanut nainen)

Maahanmuuttajien perheestä puhutaan hyvin kaksijakoisesti. Toisaalta ihannoidaan eksoottisten kiinteiden perhesuhteiden tuomaa lämpöä ja yhteisyyttä, toisaalta maahanmuuttajaperhettä pidetään jotenkin vinoutuneena, erityisesti naisten ja lasten elämää vääristävänä valtarakenteena. Maahan muuttaneiden oman elämän näkökulmasta perhe on jotain ihan muuta kuin nämä kaksi ääripäätä. Kokemuksellisesti perheessä on paljon enemmän harmaan sävyjä kuin mustaa tai valkoista.

Osa maahanmuuttajista tulee selvästi suomalaista suku- ja perhekeskeisemmistä yhteiskunnista, joille perhe ja suku ovat elämän ehdoton keskipiste. Mikään muu velvoite tai yksilöllinen oikeus ei saa ohittaa perheyhteisyyteen liittyviä velvoitteita. Suomalaisesta näkökulmasta tällaista perheen ylivaltaa yksilön ja yhteisöllisten sääntöjen ylitse on vaikeaa hyväksyä, ja se johtaa ajoittain ristiriitatilanteisiin. Esimerkiksi lapset voidaan ottaa pois koulusta ja lähettää hoitamaan sairastunutta tatiä. Sukulaisten suosiminen on monissa maissa itsestään selvä, hyvänä pidetty periaate, toisin kuin länsimaisissa demokratioissa. Perhevelvoitteet eivät toki ole tuntemattomia suomalaisen valtaväestönkään ajattelussa: esimerkiksi ketään ei voida oikeudessa velvoittaa todistamaan perheenjäsentään vastaan. Perheitä voidaan käytännössä suosia täälläkin, mutta sitä ei pidetä samalla tavalla oikeutettuna kuin monissa muissa yhteiskunnissa.

Suomessa asuvia intialaistaustaisia koskeva Väestöliiton haastatteluaineisto kertoo, miten muutto korostaa parisuhteen merkitystä hyvässä ja pahassa. Intiasta muuttaneet puoliset tukeutuvat välttämättömyyden pakosta

toisiinsa enemmän kuin siinä monisukupolvisen perheen mallissa, johon ovat Intiassa tottuneet. Jos parilla on voimavaroja sopeutua ja omaksua uusia toimintamalleja, tilanne johtaa hyvään parisuhdetyytyväisyyteen. Kotityöt jakautuvat tasaisemmin, ja naisella on mahdollisuus opiskella tai mennä työhön. Osa miehistä ei halua tai pysty yrittäjänä vastaamaan heille asetettuihin odotuksiin parisuhdekeskeisestä elämästä, jolloin nainen kantaa taakan kodin ja perhe-elämän järjestymisestä, eristäytyy suomalaisesta yhteiskunnasta ja voi katkeroitua. Osalle maahan muuttaneista naisista ydinperheistytminen ja laajemman sukuverkoston tuen väheneminen aiheuttaa suurta ahdistusta.

Yksi keskeinen perhevelvoitteisiin liittyvä ja maahan muuttaneita askarruttava seikka on hoivan turvaaminen vanhemmalle sukupolvelle. Koska suomalaiset maahanmuuttosäännökset eivät salli tuoda maahan edes huolenpidosta riippuvaisia isovanhempia, on huoli lähtömaahan jääneistä perheenjäsenistä monelle kipeä ja hankala asia. Useimmissa maailmankolkissa lapsilla on moraalinen ja joissakin maissa myös lakiin kirjattu velvollisuus huolehtia vanhemmistaan. Koska yksilöllistyneessä hyvinvointiyhteiskunnassa ei tällaista velvoittavaa ajattelua enää ole, syntyy ristiriitaa maahan muuttaneiden kokemien velvoitteiden ja niiden toteuttamismahdollisuuksien välille. Monet kehitysmaista kotoisin olevat suomalaisten kanssa avioituneet haluavat lähettää rahaa vanhemmilleen ja muulle suvulleen lähtömaahan. Tämä voi tuntua suomalaisesta puolisoista kiusalliselta ja aiheuttaa joillekin riitoja, kuten Hannu Sirkkilä on tuonut esiin väitöstutkimuksessaan thaimaalaisen naisen kanssa avioituneista miehistä.

Kansainvälisestä tutkimuksesta katsauksen tehneen Anne Alitolppa-Niitamon mukaan etnisten vähemmistöjen perheille on tyypillistä perhearvojen erilaisuuden korostaminen ja niistä puhuminen. Enemmistöstä poikkeavien perhearvojen avulla luodaan myönteistä vähemmistöidentiteettiä. Mitä sosi-aalisiin suhteisiin tulee, etninen vähemmistö ja enemmistö eroavat toisistaan vähemmän kuin julkilausuttujen arvojen perusteella näyttäisi.

Lopuksi

Maahan muuttaneiden perhesuhteet noudattelevat paljolti aivan tavanomaisia parisuhteiden, lastenkasvatuksen ja nuorten murrosiän kehityskaaria. Ongelmat ja haasteet kumpuavat samoista tekijöistä kuin valtaväestölläkin. Ei ole aina tarpeen olettaa, että perheiden ongelmat tai haasteet johtuisivat maahanmuutosta, puhumattakaan että ne johtuisivat kulttuurisesta erilaisuudesta. Muuttohistoria, taloudellinen kriisi, kielivaikeudet ja erilaisuuden kokemus sekä ennakkoluulot tuovat kuitenkin perheiden toimintaan kuten myös perheen ja yhteiskunnan suhteeseen oman sävynsä. Lasten ja vanhempien sekä puolisoiden väliset roolit joutuvat suuremman paineen alaisiksi kuin keskivertoperheillä. Siksi avioerot ja yksinhuoltajuus, tavallista yleisempi lastensuojelun asiakkuus ja monet muut ikävyödyt eivät ole yllättäviä. Osit-tain ne heijastavat myös köyhyyttä ja osallisuuden puutetta suomalaisessa yhteiskunnassa. Maahan muuttaneiden perheiden kanssa työskennellessä on tärkeää muistaa, että perheen mukaan tuominen yksilöiden ongelmien ratkaisuun johtaa usein kestävämpiin tuloksiin. On tilanteita, joissa emme suomalaisen ajattelutavan mukaan ole tottuneet huomioimaan perhekokonai-suutta. Sen huomioiminen kuitenkin kannattaa yleensä silloin, kun kyseessä on maahan muuttanut perhe.

Olen halunnut maahan muuttaneiden perheitä käsitellessäni tuoda esiin sen, miten erityislaatuinen suomalainen ja pohjoismaalainen suhtautumistapa perheeseen, sukuun ja sukupuoleen maailman mittakaavassa on. Ihmisillä on kaikkialla taipumus eksotisoida muualta tulleet ja pitää omaa elämän-tapaa itsestään selvänä ja tavanomaisena. Pohjoismaissa on paljon muusta maailmasta poikkeavia tapoja ja ajattelumalleja, jotka herättävät tulijoissa kysymyksiä ja jopa moraalisen tuomion. Muualta Suomeen muuttaneita kohdatessa on hyvä muistaa, että aivan kuten heidän perhekäytäntönsä voivat joissakin tilanteissa vaikuttaa erikoislaatuilta ja moraalisesti tuomittavilta, voivat suomalaiset perhetavat olla outoja tai epämoraalisia heidän silmis-sään. Suomalaisen enemmistön on tärkeää tarkastella omaa elämäänsä ja sen tapoja, jotta ymmärrämme, miksi ne herättävät muualta tulleissa joskus voimakkaita reaktioita ja linnoittautumista oman erilaisen perhemallin puo-lustukseen ja ylläpitoon.

Tässä kirjassa maahanmuuttajaperheitä on lähestytty heitä koskevan tutkimustiedon valossa. Monin paikoin tutkimustiedon rajallisuus on tullut vastaan: asioita ei joko ole tutkittu tai olemassa oleva tutkimus on rajallista. Tutkimuksen tekeminen etnisistä vähemmistöistä ja vieraskielisistä on haas-

tavaa, koska tämän väestönosan marginaalisuus ja torjunta yhteiskunnassa saa heistä monet suhtautumaan tutkimukseen kielteisesti. Haastateltavia on vaikeaa löytää ja haastateltaviksi tahtovat valikoitua omien yhteisöjensä sanavalmiit äänitorvet, joilla menee joko suhteellisen hyvin tai erityisen huonosti. Kyselytutkimuksiin on vaikeaa motivoida vastaajia kielivaikeuksien ja yleisen haluttomuuden ja epäluuloisuuden vuoksi. Myös rekisteriaineistojen käyttöön liittyy rajoitteita.

Tutkimus on kuitenkin ainoa keino selvittää maahan muuttaneiden elämää ja pyrkiä kohtaamaan maahanmuuton haaste suomalaisessa yhteiskunnassa. Tässä rajallisessa kirjassa en ole kyennyt kattamaan kaikkea aiheeseen liittyvää, ja moni asia on jäänyt vain kevyesti sivutuksi. Toivon kirjan antaneen lukijalle eväitä hänen suunnistaessaan pidemmälle kulttuurisesti ja etnisesti monimuotoistuvassa suomalaisessa perhe-elämässä.

Kirjallisuutta

- Akar, Sylvia ja Tiilikainen, Marja 2009. *Katsaus islamilaiseen maailmaan: Naiset, perhe ja seksuaaliterveys*. Helsinki: Väestöliitto. http://vaestoliitto-fi-in.directo.fi/@Bin/08e81c9466cc8e2efe4788678e2e51ce/1301900162/application/pdf/373235/Islam09_LR.pdf
- Alitolppa-Niitamo, Anne 2010. Perheen akkulturaatio ja sukupolvien väliset suhteet. Teoksessa *Maahanmuutto ja sukupolvet*, toim. Tuomas Martikainen ja Lotta Haikkola. Helsinki: SKS, 45-64.
- 2004. *The icebreakers. Somali-speaking youth in Metropolitan Helsinki with a focus on the context of formal education*. Publications of the Population Research Institute D 42. Väestöliitto: Helsinki.
- Anis, Merja 2008. *Sosiaalityö ja maahanmuuttajat. Lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinnat*. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 47. Helsinki: Väestöliitto.
- Ekberg-Kontula, Petra 2000. *Toimettomuus tylsistää: Pääkaupunkiseudulla asuvat afrikkalaiset maahanmuuttajanaiset ja heidän näkemyksensä koulutuksesta ja työllistymisestä*. STM julkaisu no 14, Helsinki.
- ElRamly, Ranya 2002. *Auringon Asema*. Helsinki: Otava.
- Euroopan perusoikeusvirasto 2009. *EUMIDIS European Union Minorities and Discrimination Survey: Main Results Report*. European Union Agency for Fundamental Rights.
- Haikkola, Lotta 2010. Etnisyys, suomalaisuus ja ulkomaalaisuus toisen polven luokitteluissa. Teoksessa *Maahanmuutto ja sukupolvet*, toim. Tuomas Martikainen ja Lotta Haikkola. Helsinki: SKS, 219-238.
- Hirsi Ali, Ayaan 2008. *Pakomatalla*. (Engl. alkuteos Infidel.) Suomentanut Pia Monte. Helsinki: Tammi.

- Hyvönen, Heli. 2009. *Lähellä mutta niin kaukana. Tutkimus naisten muutto-liikkeestä Suomen ja uudelleen itsenäistyneen Viron välillä*. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 51. Helsinki: Väestöliitto. <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/47001/lahellam.pdf?sequence=2>
- Hämäläinen, Kari, Kangasharju, Aki, Pekkala, Sari ja Sarvimäki, Matti 2005. *1990-luvun maahanmuuttajien työllisyys, tuloverot ja tulonsiirrot*. Työpoliittinen tutkimus no 265. Helsinki: Työministeriö. http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/06_tutkimus/tpt265.pdf
- Ikäläinen, Sinikka, Martiskainen, Taina & Törrönen, Maritta 2003. *Mangopuun juurelta kuusen katveeseen. Asiakkaana maahanmuuttajaperhe*. Vantaa: Lastensuojelun keskusliitto.
- Janhonen-Abruquah, H. 2010 *Gone with the Wind?: Immigrant Women and Transnational Everyday Life in Finland*. Kotitalous- ja käsityötieteiden laitoksen julkaisuja; 24. Helsinki: Helsingin Yliopisto.
- Jäppinen Maija 2007. Maahanmuuttajuus, arki ja palvelutarpeet. Venäläistaustaisten lapsiperheiden vanhempien kokemuksia suomalaisesta palvelujärjestelmästä. Teoksessa Jäppinen Maija, Hurtig Johanna & Maritta Törrönen (toim.) *Arjenpolkuja ja kohtaamisia. Venäläistaustaiset maahanmuuttajat ja palvelujärjestelmä Suomessa*. Kotka: HY Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia.
- Kangasniemi, Eeva 2003. *Rakkautta yli rajojen? Lumeavioliitot*. Sosiaali- ja terveysministeriö, selvityksiä 2003:6. <http://pre20031103.stm.fi/suomi/tao/julkaisut/lume/lume.pdf>
- Kilpi, Elina 2010. Toinen sukupolvi peruskoulun päättyessä ja toisen asteen koulutuksessa. Teoksessa *Maahanmuutto ja sukupolvet*, toim. Tuomas Martikainen ja Lotta Haikkola. Helsinki: SKS, 110-132.
- Kuusisto, Taru 2007. *Toinen mies. Suomalais-italialaiset parisuhteet etnisyyden ja sukupuolen neuvottelussa*. Pro gradu-tutkielma. Web Reports 28, Siirtolaisuusinstituutti. <http://www.migrationinstitute.fi/pdf/webreports28.pdf>
- Kääriäinen, Juha, Ellonen, Noora, Peutere, Laura & Sariola, Heikki 2010. Lapset ja nuoret väkivallan uhreina: Maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten vertailua. *Yhteiskuntapolitiikka* 75(2): 159-174.
- Lainiala, Lassi ja Säävälä, Minna 2010. *"Jos äiti osaa maan kieltä, hän on kuin kotonaan". Mitä helsinkiläiset pienten lasten vanhemmat ajattelevat kieliopinnoista?* Helsingin kaupunki, opetusviraston julkaisuja A1:2010. http://www.hel.fi/wps/wcm/connect/e9b8d50043cb4cc181b1a5ae76d29171/Opetusvirasto_A1-2010_%C3%A4itiyden_verkko.pdf?MOD=AJPERES
- Larivaara Meri 2008. Raskaudenkeskeytys, äitiys ja vastuullinen naiseus pietarilaisilla naistenklinikoilla. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 2008, 45(1), 18-32.
- Linnanmäki-Koskela, Suvi 2010. Maahanmuuttajien työmarkkinaintegraatio. Vuosina 1989–93 Suomeen muuttaneiden tarkastelua vuoteen 2007 asti. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, Tutkimuksia 2/2010. http://www.hel2.fi/Tietokeskus/julkaisut/pdf/10_09_28_Tutkimus_2_Linnanmaki_Koskela.pdf

- Malin, Maili & Gissler, Mika 2008. Induced Abortions among Immigrant Women in Finland. *Finnish Journal of Ethnicity and Migration* 3(1): 2-12. http://www.etmu.fi/fjem/pdf/FJEM_1_2008.pdf
- Marjeta, Maarit 2001. *Äidit ja tyttäret kahdessa kulttuurissa: somalialaisnaiset, perhe ja muutos*. Joensuu: Joensuu University Press.
- Martikainen, Tuomas 2008. Muslimit suomalaisessa yhteiskunnassa. Teoksessa *Islam Suomessa: Muslimit arjessa, mediassa ja yhteiskunnassa*, toim. Tuomas Martikainen, Tuula Sakaranaho ja Marko Juntunen. Helsinki: SKS, 62–84.
- ym. (toim). 2007. *Ylirajainen kulttuuri*. Helsinki: SKS.
- Martikainen, Tuomas ja Tiilikainen, Marja (toim.) 2007. *Maahanmuuttajanaiset. Perhe, kotoutuminen ja työ*. Helsinki: Väestöliitto.
- Milewski, Nadja ja Hamel, Christelle 2010. Union formation and partner choice in a transnational context: The case of descendants of Turkish immigrants in France. *International Migration Review* 44(3): 615–658.
- Morokvasic, M. 1981. Sexuality and the control of procreation. Teoksessa *Of marriage and the market. Women's subordination in international perspective*, toim. Kate Young, Carol Wolkowitz & Roslyn McCullagh. Lontoo: CSE Books, 127-143.
- Niemelä, Heli 2006: Somalialaisen ja suomalaisen nuoruuden risteyksessä. Teoksessa *Ylirajainen kulttuuri: Etnisyys Suomessa 2000-luvulla*, toim. Tuomas Martikainen. Helsinki: SKS, 168-189.
- OECD 2010. International Migration Outlook SOPEMI 2010.
- Oksanen, Saara 2010. Nuoret somalilaiset sukupuolen ja etnisen identiteetin rajoja etsimässä. Teoksessa *Maahanmuutto ja sukupolvet*, toim. Tuomas Martikainen ja Lotta Haikkola. Helsinki: SKS, 239-256.
- Peltola, Marja (n.d.) *Intergenerational Relations in Families with an Immigrant Background. Report on family interviews for project INTERFACE*. The Finnish Youth Research Network/The Finnish Youth Research Society Web publications 24. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/interface.pdf>
- 2010. Ulossuljettu keskiluokka? Maahanmuuttajataustaiset nuoret, perhe ja yhteiskunnallinen asema. Teoksessa *Maahanmuutto ja sukupolvet*, toim. Tuomas Martikainen ja Lotta Haikkola. Helsinki: SKS, 66-83.
- Rapo, Markus 2011. Kuka on maahanmuuttaja? *Tieto&trendit* 1/2011 http://www.stat.fi/artikkelit/2011/art_2011-02-15_003.html?s=0
- Reuter, Anni & Kyntäjä, Eve 2006. Kansainvälinen avioliitto ja stigma. Teoksessa *Ylirajainen kulttuuri. Etnisyys Suomessa 2000-luvulla*. Toimittanut Tuomas Martikainen. Etnisten suhteiden ja kansainvälisen muuttoliikkeen tutkimuksen seura ry:n julkaisuja. SKS, Helsinki, 104–125.
- Roos, Jonna 2009. Monikulttuuriset perheet Suomessa. Teoksessa *Monikulttuurinen perhe*, toim. Oksi-Walter, P., Roos J. & Viertola-Cavallari, R. Helsinki: Kustannus Oy Arkki, 128-156.
- Rotkirch, Anna 2007. Seksi Venäjällä: Vapautumista ja vanhoillisuutta. Teoksessa

- Venäläiset perheet ja seksuaalisuus murroksessa*, toim. Elina Korhonen. Helsinki: Väestöliitto, 26–45.
- Sirkkilä, Hannu 2005. *Elättäjyyttä vai erotiikkaa: Miten suomalaiset miehet legitimoivat parisuhteensa thaimaalaisen naisen kanssa?* Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/13401>
- Soilamo, Arto 2007. *Maahanmuuttajaoppilaan osallisuus koulukiusaamisessa*. Turun yliopisto, kasvatustieteellinen tiedekunta.
- Säävälä, Minna 2009. *Naisia kotoutumassa Eurooppaan. Vertailevan FEMAGE-hankkeen loppuraportti*. Väestöntutkimuslaitoksen katsauksia E35/2009. Helsinki: Väestöliitto.
- 2008. How do locals in Finland identify resident foreigners? *The Finnish Yearbook of Population Research* XLIII 2007-2008, p. 115-130 http://www.vaestoliitto.fi/@Bin/317906/YB+07-08_115-130.pdf
- 2007. Sukupuoli etnisen itseymmärryksen keskiössä: Naiseus, avioliitto ja perhe Kosovon albaaninaisten puheessa. Teoksessa Tuomas Martikainen ja Marja Tiilikainen (toim.), *Maahanmuuttajanaiset Suomessa*. Väestöliitto.
- 2007. *Uussuomalainen nainen etsii paikkaansa: venäläisten ja kosovonalbaanien elämänpolut työssä ja kotona*. Tutkimusraportti FEMAGE-projekti 2007. Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos, Katsauksia E 29. Helsinki: Väestöliitto.
- Säävälä, Minna ja Martikainen, Tuomas 2010. Indian wives and husbands on the move: Changing conjugal relations experienced by North Indian women living in a Nordic country. Julkaisematon artikkelikäsikirjoitus.
- Tiilikainen Marja 2007. Somaliäidit ja transnationaalinen perhe. Teoksessa Martikainen Tuomas, Tiilikainen Marja (toim.) *Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe ja työ*. Väestöliitto, Helsinki.
- 2003. *Arjen Islam: Somalinaisten elämää Suomessa*. Helsinki: Vastapaino.
- Tilastokeskus 2011. Ulkomaalaiset ja siirtolaisuus. Suomen virallinen tilasto. Helsinki.
- Warsame, Saeed 2010. School for All? Home-School Cooperation and School Development as Conditions for Supporting Somali Children's Learning. *Finnish Journal of Ethnicity and Migration* 5(3): 17-26. http://www.etmu.fi/fjem/pdf/FJEM_3_2010.pdf
- Wikan, Unni 2002. *Generous Betrayal. Politics of Culture in the New Europe*. Chicago ja Lontoo: The University of Chicago Press.

Asiahakemisto

- Abortti: 42–44; 77
 Avioero: 19; 22; 24; 36; 72; 77
 Avioliitto; järjestetty: 26–27;
 kansainvälinen: 19; 22; 24–25; 35; 75
 lumeliitto; 19–25; 74
 pakkoavioliitto: 26; 29
 avioliittomuutto: 21; 23
 Britannia: 27–28
 Ehkäisy, lisääntymisterveys: 33; 41–44; 48; 55
 Etninen vähemmistö: 3; 6; 10; 67; 72
 Koulu: 4; 30; 32; 42; 44; 47–48; 50–51; 54; 59–64; 66–67; 71; 74; 76
 Köyhyys: 40; 64–66; 72
 Lapset: 10–11; 14; 28; 30; 33; 38–42; 45–46; 52–53; 55–57; 59–69; 71; 74
 Maahanmuuton perusteet ja syyt: 14; 18; 77
 Maahanmuuttaja-nimitys: 8
 Maahanmuuttajien määrä: 13
 Monikulttuurisuus: 5; 10; 17; 19; 27; 29; 37; 63; 67; 69; 76
 Muuttoliike, historia: 9; 72
 Naisten asema: 31
 Parisuhde: 35–37; 40; 54; 65; 71–72; 74; 76
 Perheenyhdistäminen: 13; 15
 Pohjoismaat: 6; 26; 39; 47; 53; 72
 Rasismi, syrjintä: 10; 34; 38; 69–70
 Seksuaalisuus: 6; 38; 40; 42; 44; 46–51; 76
 Somalialaiset, somalinkieliset: 7–9; 13; 48; 50; 60; 75
 Thaimaalaiset: 24; 43; 48; 71; 76
 Turkkilaiset: 18; 28–29; 39
 Tytöt: 22; 26; 29–30; 32–34; 47–48; 50–51
 Vanhemmuus: 4; 6; 8; 10–11; 13–15; 18; 25–29; 31–34; 35–36; 39; 42; 45; 48; 50–63; 65; 67–72; 74
 Venäläiset, venäjänkieliset: 8–9; 24; 43; 56; 68; 76
 Väkivalta; Lasten pahoinpitely: 58
 kuritusväkivalta: 56–59; 63
 Perheväkivalta: 5; 23; 31; 37
 lähisuhdeväkivalta: 31
 Ylirajaisuus – transnationaalisuus: 16